Konya- Ereğli Bekdik Türkmen Ağzı

Ayşe Birsel PAYDAŞ

Yüksek Lisans Tezi

Eskişehir, 2023

KONYA- EREĞLİ BEKDİK TÜRKMEN AĞZI

Ayşe Birsel PAYDAŞ

T.C.

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Türk Dili Bilim Dalı

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Eskişehir, 2023

T.C.

ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Ayşe Birsel PAYDAŞ tarafından hazırlanan KONYA- EREĞLİ BEKDİK TÜRKMEN AĞZI başlıklı bu çalışma 26.12.2023 tarihinde Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddesi uyarınca yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak, jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı/Türk Dili Bilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan Prof.Dr. Hülya PİLANCI	
Üye (Danışman) Doç.Dr. Diek ERENOĞLU ATAİZİ	
Üye Doç.Dr. Fatih DOĞRU	

ONAY

.../... /202..

Prof. Dr. Oytun MEÇİK

Enstitü Müdürü

26.12.2023

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi hükümlerine göre hazırlandığını; bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Eskişehir Osmangazi Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla taranmasını kabul ettiğimi ve hiçbir şekilde intihal içermediğini beyan ederim. Yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması halinde ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Ayşe Birsel PAYDAŞ

ÖZ

KONYA- EREĞLİ BEKDİK TÜRKMEN AĞZI

PAYDAŞ, Ayşe Birsel

Yüksek Lisans Tezi , 2023

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Dilek ERENOĞLU ATAİZİ

Ağız çalışmaları, dilbilim ile kültürü tespit açısından oldukça önemlidir. Bu çalışmalar, dil ve geleneğe ait ortaya çıkmamış hazineye ulaşmayı sağlar. Bununla birlikte ses bilgisi, biçim bilgisi söz dizimi bakımından dilin dil bilgisi özelliklerinin ağızlarda aldığı şekli günışığına çıkarır. Bekdik Türkmenlerinin ağız özelliklerini inceleyen kapsamlı bir çalışmanın olmayışı bu araştırmayı doğurmuştur.

Bekdikler bir Oğuz topluluğudur. Konargöçer yaşama sahip olan Bekdik Türkmenleri 18. yüzyılda Kahramanmaraş'tan getirilerek Konya-Ereğli'ye yerleştirilmişlerdir. Göç edip geldikleri coğrafyanın kültür ve dil özelliklerini korumuşlardır. Böylece Bekdik Türkmenlerine ev sahipliği yapan Konya-Ereğli ve çevresi zengin bir Oğuz dil ve kültür özelliğine sahip olmuştur.

Ereğli, 150.978 nüfusuyla Konya'nın en büyük ilçesidir. İlçede yaşayan nüfus; Bekdik, Kakçı, Çayhan, Yörük gibi çeşitli isimlerle bilinen topluluklardan meydana gelmektedir. Bekdikler, bugün herbiri mahalle olan Acıkuyu, Göndelen, Aşıklar, Bulgurluk, Çiller, Kamışlıkuyu, Kargacı, Kuskuncuk, Pınarözü (Tatırlı), Halaçlı (Selvili), Tatlıkuyu, Türkmen, Yeniköy, Yukarıgöndelen, Zengen'in de dahil olduğu köylerde yaşamaktadırlar.

Bu çalışmada Konya Ereğli ve çevresinde yerleşik bulunan Bekdik Türkmen ağız özellikleri ses bilgisi bakımından incelenmiştir. Çalışma sırasında yapılan saha araştırmalarından elde edilen verilerden yola çıkılarak ses ve şekil bilgisi özellikleri, ölçünlü Türkiye Türkçesinden ayrılan yönleri ile incelenmiştir. Ses bilgisi bölümünde sesler ve ses değişiklikleri incelenmiştir. Şekil bilgisi bölümünde ise çekim ekleri ve yapım ekleri ele alınmıştır. Sözlük kısmında ise Bekdik Türkmen ağzına özgü kelimelerin ölçünlü Türkiye Türkçesindeki karşılıkları verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Konya Ereğli Bekdik Türkmen Ağzı, Ses Bilgisi, Şekil Bilgisi, Sözlük.

ABSTRACT

BEKDİK TÜRKMEN DIALECT OF KONYA EREĞLİ

PAYDAŞ, Ayşe Birsel

Master Degree - 2023

Turkish Language and Literature Department

Advisor: Doç. Dr. Dilek ERENOĞLU ATAİZİ

Dialect studies are very important for linguistics and cultural determination. These studies enables to access undiscovered languages and traditions. In addition to this it also brings out to light the grammatical features of the language taken in dialects in terms of phonology, morphology and syntax. The lack of wide studied dialect characteristics of the Bedhik Turkomans led to this research.

Bedhiks are an Oghuz community. Bedhik Turkomans who had a Nomadic lifestyle were brought from Kahramanmaraş to Konya-Ereğli and they settled here in the 18th century. They have preserved the cultural and linguistic characteristics of the geography they migrated from thus Konya-Ereğli and surrounding,which hosting the Bedhik Turkomans, has a rich Oghuz language and culture.

Ereğli is the largest district of Konya with a population of 150,978. Population living in the area is known various names such as Bedhik, Kakçı, Çayhan and Yörük.

Today Bekdiks are living in villages including Acıkuyu, Aşıklar, Bulgurluk, Çiller, Kamışlıkuyu, Kargacı, Kuskuncuk, Pınarözü (Tatırlı), Göndelen, Halaçlı (Selvili), Tatlıkuyu, Türkmen, Yeniköy, Yukarıgöndelen and Zengen, each of which is now a neighborhood.

In this study Bekdik Turkomen dialect characteristics located in Konya Ereğli and its surroundings were examined in terms of phonetics. Based on the data obtained from the field research, which was conducted during the study, phonetic and morphological features were examined from their differences with Turkish. At the phonetic section sounds and sound changes are examined. In the morphology section, inflectional suffixes and derivational suffixes are addressed. At the dictionary section, the equivalents of words specific to the Bekdik Turkmen dialect to standard Turkish are given.

Key Words: Konya Ereğli Bekdik Turkmen Dialect, Phonology, Morphology, Dictionary.

İÇİNDEKİLER

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ……iii
ÖZ iiv
ABSTRACT v
ARAŞTIRMADA KULLANILAN ÇEVİRİYAZI ALFABESİ xii
İŞARET LİSTESİ xiv
KISALTMALAR xv
TABLOLAR……..…xvi
ÖNSÖZ…….xvii
GİRİŞ 1
Araştırmanın Amacı 1
Araştırmanın Önemi 1
Kapsam 1
Problemi 2
Yöntemi 2
Araştırma Alanının Önceden Belirlenmesi 2
Kaynak Kişilerin Belirlenmesi 2
Derleme 3
Derlenen Metinlerin Yazıya Aktarılması 3
İnceleme 3
Sözlük 3
BİRİNCİ BÖLÜM 4
1.1. Araştırma Alanının Özellikleri 4
1.1.1. Ereğli Tarihî, Beşerî ve Coğrafî Özellikleri 4
1.1.1.1. Ereğli Adı 4
1.1.1.2. “Bekdik” Adı Hakkında 4
1.1.1.3. Ereğli Coğrafî Yapısı 4
1.1.1.4. EreğliTarihi 5
1.2. Dil Yapısı 5
1.2.1. Konya Ereğli Bekdik Türkmen Ağzı Üzerine Yapılan Çalışmalar 5
1.2.2. Konya Ereğli Bekdik Türkmen Ağzı 6
İKİNCİ BÖLÜM 7
İNCELEME 7
2.1. Ses Bilgisi 7
2.1.1. Ünlüler 7

2.1.1.1. Ölçünlü ve Ölçün Dışı Ünlüler 7
2.1.1.2. Uzunluk ve Kısalık Durumuna Göre Ünlüler 15
2.1.1.2.1. Kısa Ünlüler 15
2.1.1.2.2. Uzun Ünlüler: 15
2.1.1.3. İkiz Ünlüler: 19
2.1.1.3.1. Yükselen İkiz Ünlüler: 20
2.1.1.3.2. Eşit İkiz Ünlüler 20
2.1.1.3.3. Alçalan İkiz Ünlüler 20
2.1.1.4. Ünlü Uyumu 20
2.1.1.4.1. Kalınlık-İncelik Uyumu 20
2.1.1.4.2. Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu 21
2.1.1.5. Ünlülerde Görülen Ses Olayları 21
2.1.1.5.1. Ünlü İncelmesi 21
2.1.1.5.2. Ünlü Kalınlaşması 22
2.1.1.5.3. Ünlü Yuvarlaklaşması 22
2.1.1.5.4. Ünlü Düzleşmesi 22
2.1.1.5.5. Ünlü Daralması 23
2.1.1.5.6. Ünlü Genişlemesi 23
2.1.1.5.7. Ünlü Uzaması 23
2.1.1.5.8.Büzüşme 24
2.1.1.5.9. Ünlü Türemesi 24
2.1.1.5.10.1. Ön Seste Ünlü Türemesi 24
2.1.1.5.10.2. İç Seste Ünlü Türemesi 24
2.1.1.5.10.3. Son Seste Ünlü Türemesi 25
2.1.1.5.11.Ünlü Düşmesi 25
2.1.1.5.12. Dudaksıllaşma 25
2.1.2. Ünsüzler 25
2.1.2.1. Ölçünlü ve Ölçün Dışı Ünsüzler 25
2.1.2.2. Ünsüzlerde Görülen Ses Olayları 31
2.1.2.2.1. Ünsüz Uyumu 31
2.1.2.2.1.1.Ünsüz Ünsüz Uyumu 31
2.1.2.2.1.2. Ünlü-Ünsüz Uyumu 31
2.1.2.2.2. Ötümlüleşme 32
2.1.2.2.3. Ötümsüzleşme 32
2.1.2.2.4. Sızıcılaşma 33

2.1.2.2.5. Genizsileşme..……..…33
2.1.2.2.6. Gırtlaksılaşma..…….34
2.1.2.2.7. İkizleşme..……..…34
2.1.2.2.8. Nöbetleşme..…….…34
2.1.2.2.9. Ünsüz Uyumsuzluğu..……...……..……..35
2.1.2.2.10. Ünsüz İncelmesi..……....35
2.1.2.2.11. Ünsüz Kalınlaşması..……..…….36
2.1.2.2.12. Ağızsılaşma..……..…….36
2.1.2.2.13. Akıcılaşma…….. 36
2.1.2.2.14. Çekimlik Değişme…….. 36
2.1.2.2.15. Göçüşme……. 37
2.1.2.2.16. Büzülme……..37
2.1.2.2.17. Ulama……..37
2.1.2.2.18. Ünsüz Benzeşmesi…….. 37
2.1.2.2.18.1. Yakın Benzeşme…….. 37
2.1.2.2.18.2. Uzak Benzeşme……38
2.1.2.2.19. Aykırılaşma…….38
2.1.2.2.19.1. Yakın Aykırılaşma……...38
2.1.2.2.19.2. Uzak Aykırılaşma…… 38
2.1.2.2.20. Ünsüz Düşmesi……... 38
2.1.2.2.20.1. İç Ses Düşmesi…….38
2.1.2.2.20.2. Son Ses Düşmesi……..39
2.1.2.2.21. Ünsüz Türemesi…….. 40
2.1.2.2.21.1. Ön Ses Türemesi..……..…40
2.1.2.2.21.2. İç SesTüremesi..…….……..40
2.1.2.2.21.3.Son SesTüremesi...……...…….……40
2.1.2.2.22. Yardımcı Ünsüzler..…….…...…40
2.2. Şekil Bilgisi……..41
2.2.1. Ad Çekimi……..41
2.2.1.1.Çokluk Çekimi……..41
2.2.1.2. İyelik Çekimi……... 41
2.2.1.3. Ekli ve Edatlı Durum Çekimi…….. 42
2.2.1.3.1. Ek-Edat Birlikte Kullanılarak Oluşturulan Kelime Grubu...…….….42
2.2.1.3.1.1. Ek Kullanılarak Oluşturulan Durum Çekimi.....……...…….42
2.2.1.3.1.2. Edat Kullanılarak Oluşturulan Durum Çekimi..……43

2.2.1.4. Durum Ekleri..……..43
2.2.1.4.1. Yalın Durum..……43
2.2.1.4.2. İlgi Durumu..……43
2.2.1.4.3.Yükleme Durumu (Yapma)..……..…43
2.2.1.4.4. Yaklaşma Durumu (Yönelme)...……44
2.2.1.4.5. Bulunma Durumu……..44
2.2.1.4.6. Uzaklaşma Durumu (Ayrılma)…….…… 44
2.2.1.4.7. Araç Durumu (Birliktelik Durumu).……44
2.2.1.4.8. Eşitlik Durumu..……45
2.2.1.4.9. Yön Durumu…… 45
2.2.1.4.10.Neden Durumu……45
2.2.1.4.11.Karşılaştırma Durumu……..46
2.2.1.4.12. Benzerlik Durumu……...46
2.2.1.4.13. Sınırlama Durumu……...46
2.2.2. Eylem Çekimi…… 46
2.2.2.1. Kişi Çekimi……..47
2.2.2.1.1. I. Tip (Zamir Kökenli) Kişi Ekleri……47
2.2.2.1.2.II. Tip (İyelik Kökenli) Kişi Ekleri..……..48
2.2.2.1.3.III. Tip (Emir Çekimi) Kişi Ekleri..……...49
2.2.2.2. Şekil ve Zaman Çekimleri……... 50
2.2.2.2.1. Geniş Zaman…… 50
2.2.2.2.2. Şimdiki Zaman……..51
2.2.2.2.3.Görülen Geçmiş Zaman……52
2.2.2.2.4. Öğrenilen Geçmiş Zaman……53
2.2.2.2.5. Gelecek Zaman……53
2.2.2.2.6. Emir Kipi…….. 54
2.2.2.2.7. Şart Kipi……54
2.2.2.2.8. İstek Kipi……...55
2.2.2.2.9. Gereklilik Kipi…… . 56
2.2.2.2.10. Bildirme Kipi……..56
2.2.2.2.11. Soru Şekli……56
2.2.2.3.Birleşik Çekimli Eylemler…… 57
2.2.2.3.1. Hikâye Çekimi…….57
2.2.2.3.1.1. Şimdiki Zamanın Hikâyesi……... 57
2.2.2.3.1.2.Görülen Geçmiş Zamanın Hikâyesi……...58

2.2.2.3.1.3.Gelecek Zaman Hikâyesi……... 58
2.2.2.3.1.4.Geniş Zamanın Hikâyesi…… 58
2.2.2.3.1.5. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Hikâyesi……... 59
2.2.2.3.1.6. Şart Çekiminin Hikayesi……... 59
2.2.2.3.2. Rivayet Çekimi…… 59
2.2.2.3.2.1. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Rivayeti……59
2.2.2.3.2.2. Geniş Zamanın Rivayeti……59
2.2.2.3.2.3. Gelecek Zamanın Rivayeti……60
2.2.2.3.3. Şart Çekimi…….. 60
2.2.2.3.3.1.Geniş Zamanın Şartı…….. 60
2.2.2.3.3.2. Görülen Geçmiş Zamanın Şartı……60
2.2.2.3.3.3. Gelecek Zamanın Şartı……..60
2.2.2.3.3.4. Şimdiki Zamanın Şartı……...61
2.2.2.4. Cevheri Eylem (Ad Eylem)…… 61
2.2.2.4.1. Şimdiki Zaman-Geniş Zaman…….. 61
2.2.2.4.2. Görülen Geçmiş Zaman……... 61
2.2.2.4.3. Öğrenilen Geçmiş Zaman…… 62
2.2.2.4.4. Şart Kipi……...62
2.2.3.Yapım Ekleri……..62
2.2.3.1. Addan Ad Yapım Ekleri……..62
2.2.3.2. Eylemden Ad Yapım Ekleri……65
2.2.4. Fiilimsiler (Eylemsiler)……66
2.2.4.1. İsim Fiiller (Ad-Eylemler)…… 66
2.2.4.2.Zarf Fiiller (Ulaçlar)……66
2.2.4.3. Sıfat Fiiller (Ortaçlar)…… 68
2.2.5. Birleşik Fiiller……...69
2.2.6. Son Çekim Edatları…….. 69
2.2.7. Zamirler ve Sıfatlar…….. 71
2.2.8. Zarflar……...72
2.2.9. Ünlemler……...73
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM…… 75
METİNLER…… 75
METİN 1……75
METİN 2……82
METİN 3……83

METİN 4……84
METİN 5……85
METİN 6……86
METİN 7……87
METİN 8……88
METİN 9……89
METİN 10……...89
METİN 11……..….92
METİN 12……..…..93
METİN 13……...…94
METİN 14……..…..94
METİN 15……...…95
METİN 16……..….96
METİN 17……..……96
METİN 18……..…..97
METİN 19……...…98
METİN 20……101
METİN 21……..…102
SONUÇ……104
SÖZLÜK……...106
KAYNAKÇA……113

ARAŞTIRMADA KULLANILAN ÇEVİRİYAZI ALFABESİ

[a] : Art, geniş, düz ünlü.

[ä] : /a/ ile /e/ arası, düz, geniş, yarı art orta damak ünlüsü.

[á] : /a/ ile /ı/ arası düz, art, yarı geniş ünlü.

[b] : Patlayıcı, ötümlü çift dudak ünsüzü.

[þ] : /b/ ile /p/ arası patlayıcı, yarı ötümlü dudak ünsüzü.

[c] : Patlayıcı, ötümlü diş eti ünsüzü.

[ç] : Patlayıcı, ötümsüz diş eti ünsüzü.

[d] : Patlayıcı, ötümlü diş-damak ünsüzü.

[e] : Ön, geniş, düz ünlü.

[é] : /e/ ile /i/ arası düz, ön, yarı geniş ünlü.

[ė] : /e/ ile /ö/ arası geniş, ön, yarı yuvarlak ünlü.

[f] : Sızıcı, ötümsüz, diş-dudak ünsüzü.

[*ƒ*] : /v/ - /f/ arası yarı ötümlü ve sızıcı diş dudak ünsüzü.

[g] : Patlayıcı, ötümlü ön damak ünsüzü.

[ġ] : Patlayıcı, ötümlü art damak ünsüzü.

[ğ] : Akıcı, yarı ünlü, ön damak ünsüzü.

[h] : Sızıcı, ötümsüz, ön damak ünsüzü.

[ħ] : Sızıcı, ötümlü, hırıltılı, art damak ünsüzü**.**

[ı] : Art, dar, düz ünlü.

[i] : Ön, dar, düz ünlü.

[í] : /i/ ile /ı/ arası düz, dar, yarı art ünlü.

[k] : Patlayıcı, ötümsüz ön damak ünsüzü.

[ķ] : Art veya yarı art ünlülerle hece kuran, patlayıcı, ötümsüz, art damak ünsüzü.

[l] : Akıcı, dil ucu, diş eti ünsüzü.

[m] : Akıcı, genizsi, çift dudak ünsüzü.

[n] : Akıcı, genizsi, diş-damak ünsüzü.

[ñ] : Art ve ön ünlülerle hece kuran akıcı, patlayıcı, ötümlü, genizsi /n/ ünsüzü.

[o] : Art, geniş, yuvarlak ünlü.

[ó] : /o/ ile /ö/ arası yuvarlak, geniş, yarı art ünlü.

[ŏ] : /o/ ile /u/ arası yuvarlak, art, yarı geniş ünlü.

[ö] : Ön, geniş, yuvarlak ünlü.

[ő] : /ö/ ile /ü/ arası ön, yuvarlak ünlü.

[p] : Patlayıcı, ötümsüz çift dudak ünsüzü.

[r] : Akıcı, titrek, diş eti ünsüzü.

[s] : Sızıcı, ötümsüz, diş arası ünsüzü.

[š] : /s/ ile /z/ arası sızıcı, yarı ötümlü diş ünsüzü.

[ş] : Sızıcı, ötümsüz, diş eti ünsüzü.

[ś] : /ş/ ile /ç/ arası, yarı patlayıcı, yarı ötümlü diş eti ünsüzü**.**

[t] : Patlayıcı, ötümsüz diş-damak ünsüzü.

[ŧ] : /t/ ile /d/ arası patlayıcı, yarı ötümlü diş ünsüzü.

[u] : Art, dar, yuvarlak ünlü.

[ú] : /u/ ile /ı/ arası art, yarı yuvarlak ünlü.

[ű] : /u/ ile /ü/ arası yuvarlak, dar, yarı art ünlü**.**

[ü] : Ön, dar, yuvarlak ünlü.

[ï] : /ü/ ile /i/ arası ön, yarı yuvarlak ünlü.

[v] : Akıcı, yarı ünlü, diş-dudak ünsüzü.

[y] : Akıcı, yarı ünlü, diş-damak ünsüzü.

[z] : Sızıcı, ötümlü, diş arası ünsüzü

İŞARET LİSTESİ

/ : Yükselen ses.

\ : Alçalan ses.

< : Değişimin yönünü belirten işaret.

^ : Ünlü üzerinde inceltme işareti.

¯ : Ünlü üzerinde uzunluk işareti.

˷ : İki biçim birimi altında ulama işareti.

Ø : Biçimce yokluk.

˝ : Ünsüz üzerinde baskısızlık işareti.

KISALTMALAR

Ar. : Arapça
bk. : Bakınız
Çev. : Çeviren
EAT : Eski Anadolu Türkçesi
Far. : Farsça
KEBTA : Konya Ereğli Bekdik Türkmen Ağzı
No : Numara
ÖTT : Ölçünlü Türkiye Türkçesi
s. : Sayfa
S. : Sayı
yay. : Yayınları

TABLOLAR

Tablo 1. Türkiye Türkçesinde Kullanılan Ünlüler…….7
Tablo 2. KEBTA'da yer alan ÖTT ünsüz sesleri…….……26

ÖN SÖZ

Oğuz Türkmen grubundan olan Bekdikler bugün Anadolu'nun pek çok şehrinde yaşamaktadırlar. Konya'nın Ereğli ilçesinde yaşayan Bekdikler 18. yüzyılda Maraş'tan gelerek Ereğli ve çevresine yerleşmişlerdir. Ereğli'ye yerleşmelerindeki en büyük sebep bölge güvenliğini sağlamak ve bakımsız hanların onarımı yapmaktır. Bekdikler ilk olarak Ereğli sınırları içerisinde yer alan Hortu'ya yerleşmişlerdir (Peker, 2005: 40). Nüfuslarının artmasıyla zamanla Akhüyük, Türkmen, Acıkuyu, Tatlıkuyu, Aşıklar, Bulgurluk, Çiller, Kamışlıkuyu, Kargacı, Kuskuncuk, Pınarözü (Tatırlı), Halaçlı (Selvili), Yeniköy, Yukarıgöndelen, Göndelen, Zengen'i de kapsayan coğrafyaya dağılmışlardır.

Bekdik adının ne anlama geldiği sözlüklerde yer almazken halk arasında "Pek dik veya Bey idik" olarak bilinmektedir (Gündüz, 2011: 248).

Ereğli ağzı, Leyla Karahan tarafından Anadolu ağızlarının sınıflandırılmasında Batı grubu ağızlarından, VII. grup ikinci derecedeki alt gruplar içerisinde değerlendirilmektedir (Karahan, 2022: 178). KEBTA, Oğuz Türk lehçesi unsurlarını içermektedir. Yapılan saha çalışmasıyla bu unsurların tespit edilmesi ve bu unsurların kaybolmadan kayıt altına alınması amaçlanmıştır.

Ereğli ilçesine bağlı Hortu (Sazgeçit), Zengen, Akhüyük, Göndelen, Yukarıgöndelen, Bulgurluk, Selvili (Halaçlı), Kamışlıkuyu, Kargacı, Pınarözü (Tatırlı), Acıkuyu, Yeniköy, Kuskuncuk, Aşıklar, Tatlıkuyu, Türkmen, Çiller köylerinde yapılan araştırmalar ve derlemeler neticesinde ortaya çıkan Konya-Ereğli Bekdik Türkmen Ağzı adlı çalışma İnceleme, Metin ve Sözlük bölümlerinden oluşmaktadır. Çalışmanın giriş bölümünde yapılan araştırmada kullanılan yöntemler, tezin yapılma amacı ve tezin kapsamı ile ilgili bilgiler verilmiş, tezin birinci bölümünde saha çalışması yapılan bölgenin tarihî, coğrafî ve beşerî özellikleri ile dil yapısı hakkında bilgiler yer almaktadır. Tezin ikinci bölümünde ise kaynak kişilerden derlenen veriler üzerinden ses ve şekil bilgisi özellikleri iki bölümde değerlendirilmiştir. Tezin üçüncü kısmı ise kaynak kişilerden derlenen metinler ve sözlük bölümlerinden oluşmaktadır. Metinler, kaynak kişilerden elde edilen ses kayıtlarının hiç değiştirilmeden yazıya aktarılmış biçimidir. Sözlük bölümünde ise KEBTA'da kullanılan ancak ölçünlü dilde kullanılmayan kelimelerin karşılıkları verilmiştir.

Çalışmanın amacı Ereğli çevresinde yaşayan Bekdiklerin ağız özelliklerini tespit etmek ve bu ağızdaki Oğuz Türk lehçesi özelliklerini ortaya koymaktır. Bu sebeple yapılan çalışmada titizlikle derlemeler yapılmış ve amacımıza hizmet edecek en uygun yerleşimler seçilmiştir.

Tezin en önemli unsuru olan *Metinler* bölümünün oluşmasında kaynak kişilere ulaşmamı sağlayan ve kaynak kişilerden derleme yapmama yardımcı olan kız kardeşim *Gülay'a* minnetlerimi sunarım.

Çalışmamın her aşamasında yanımda olan ve her zaman manevi desteğini hissettiğim değerli eşim *Mehmet Ali'ye, çocuklarım Talha ve Elif'e* anlayışları ve katkılarından dolayı teşekkür ederim.

Çalışmamın her aşamasında değerli bilgisinden, tecrübesinden ve kıymetli görüşlerinden faydalandığım saygıdeğer danışman hocam *Doç.Dr.Dilek ERENOĞLU ATAİZİ'*ne saygılarımı sunar, teşekkür ederim.

Ayşe Birsel PAYDAŞ

Eskişehir – 2023

GİRİŞ

Araştırmanın Amacı

Anadolu bir Oğuz yerleşim yurdudur. Her karışında 24 boyun izlerini görmek mümkündür. Ereğli; Frig, Lidya, Pers, Roma, Bizans medeniyetlerinin hakimiyetinden Malazgirt Meydan Muharebesi ile Selçuklu Devleti'ne daha sonra da Fatih Sultan Mehmet tarafından Osmanlı topraklarına katılmıştır (Konyalı, 1970: 150).

Oğuz Türkçesinden bir kesit olan KEBTA'da söz varlığı ile ses ve şekil özelliklerinin ortaya çıkarılması bu bölgenin dil ve kültürünün tespit edilmesi bakımından önem taşımaktadır. Eğitim, teknoloji ve özellikle büyük şehirlere hızla artan göçler Bekdiklerin dil ve kültür yapısını etkilemektedir. Bu çalışma ile Konya Ereğli Bekdik Türkmenlerinin söz varlığı ile ses ve şekil bilgisi tespit edilerek bu alandaki çalışmalara katkı sağlamak amaçlanmaktadır.

Araştırmanın Önemi

Ağız çalışmaları; kültürü ve dilin tarihini tespit açısından oldukça önemlidir. Bu çalışmalar, kayıt altına alınmamış dil ve geleneğe ait hazineye ulaşmayı sağlar. Bir milletin kültürel değerleri en yaygın olarak sözcükler aracılığıyla sonraki kuşaklara aktarılır. Ağız araştırmaları bir coğrafya kesitinin tarih, antropoloji, arkeoloji, sosyoloji, felsefe ve psikoloji temellerine dayalı olarak dil ve kültür özelliklerini yansıtmaktadır.

Bu çalışma Konya Ereğli çevresinde yaşayan Bekdik Türkmenlerinin ağzında görülen Oğuz Türk lehçesi unsurlarının tespiti bakımından önem taşımaktadır.

Kapsam

Bu çalışmada Konya'nın Ereğli ilçesine bağlı Hortu (Sazgeçit), Zengen, Akhüyük, Göndelen, Yukarıgöndelen, Bulgurluk, Selvili (Halaçlı), Kamışlıkuyu, Kargacı, Pınarözü (Tatırlı), Acıkuyu, Yeniköy, Kuskuncuk, Aşıklar, Tatlıkuyu, Türkmen ve Çiller köylerinde yaşayan Bekdik Türkmen Ağızı, saha araştırması yöntemiyle araştırılmış ve inceleme sonuçları örnekleriyle gösterilmiştir. Toplamda 21 metin üzerinden çalışma tamamlanmıştır.

Problemi

Oğuz Türk lehçesinden bir kesit olan Konya Ereğli Bekdik Türkmen ağzının ses bilgisi ve şekil bilgisi açısından incelenip Oğuz Türk lehçesi özelliklerinin ortaya çıkarılması.

Yöntemi

İlk olarak ağız araştırmasının yapılacağı derleme sahası belirlenmiştir. Derleme yapılacak kaynak kişiler belirlenmiştir. Derleme sahasından seçilen kaynak kişilerin bölgenin ağzını tam olarak yansıtmasına özen gösterilmiştir.

Saha araştırması sırasında ses kayıt cihazları ile kayıt alınmıştır. Zaman zaman görüntülü kayıtlar da yapılmıştır. Kayıtlar transkripsiyon alfabesine aktarılarak yazılı metne dönüştürülmüştür.

Araştırma Alanının Önceden Belirlenmesi

Ağız çalışmalarında araştırma alanlarının belirlenmesi büyük önem arz etmektedir. Bu çerçevede araştırma sahasına gitmeden önce bölge ve bölge halkı hakkında ön araştırmalar yapılmıştır. Ereğli ilçesi ve Bekdiklerin yaşadığı çeşitli köyler hakkında tarihî ve sosyal araştırmalar yapılmış bilgiler edinilmiştir. Konya Ereğli hakkında yapılan Yüksek Lisans ve Doktora tezleri ile bilimsel yayınlar araştırılmıştır. Bekdik Türkmenlerinin yaşadığı sahadan kaynak kişilerle iletişime geçilmiştir.

Kaynak Kişilerin Belirlenmesi

Kaynak şahısların özellikle okuryazarlık seviyesi düşük olan ve yaşadığı bölgeden ayrılmamış ayrılmışsa bile sadece askerlik için ayrılmış, sosyal medya ve diğer iletişim araçlarıyla mümkün olduğunca ilişkisi olmayan dil özelliklerini korumuş yaşlı kişiler olması yönünde dikkatle araştırma yapılmıştır. Kaynak şahısları tespit ederken köyde yaşayan ve köy insanını iyi tanıyan muhtar, cami imamı gibi kişilerden yardım alınmıştır.

Bölgede yaşayan nüfusun çeşitli nedenlerle büyük şehirlere göç etmiş olmalarından, Bekdik toplumunun içe kapanık yapıya sahip olmalarından derleme yapılacak şahıs bulmada güçlük yaşanmıştır. Bu tip olumsuzluklara rağmen KEBTA'ya hakim kişiler ile derlemeler yapılmış ve bu kişilere ağız özelliklerini yansıtacak sorular sorulmuştur.

Derleme

Derleme yapılacak kaynak kişilerden öncelikle izin alınmış, ses kayıt cihazları ile kayıt yapılmıştır. Yapılan derlemenin çalışmamız dışında başka bir yerde kullanılmayacağı bilgisi verilmiştir. Önceden belirlenen sorular sorulmuş olup gerekli açıklamalar yapılımıştır. Çalışmamız hakkında bilgi verildikten sonra kişilerin rahat konuşacağı ortam oluşturulmuştur.

Yapılan bu çalışmayla birlikte bölgenin ağız özelliklerinin yanı sıra tarihi, kültürel, geleneksel özellikleri ve geçmişten günümüze ulaşan yaşam biçimlerine dair malzemeler toplanmıştır.

Derlenen Metinlerin Yazıya Aktarılması

Derlemede elde edilen metinler Times Turkish Transcription ve Times New Roman fontları ile çeviri yazıya aktarılmıştır.

Yazılı metinler oluşturulurken kaynak kişiye yöneltilmiş soruların cevapları tekrar tekrar detaylı bir şekilde dinlenilerek çeviri yazı işaretleriyle yazıya aktarılmıştır. Metinler oluşturulurken her satır numaralandırılmış. İnceleme bölümünde gösterilen örneklerin metin içindeki yeri belirtilmiştir.

Ses kayıtlarının yazıya aktarılmasında Türkçe yazım kurallarına uyulmuştur.

İnceleme

Metinlerden hareketle eş zamanlı inceleme yöntemi kullanılmıştır. Ölçünlü Türkçede bulunmayan ses listesi oluşturularak ünlü ve ünsüz sesler ve kelimelerdeki ses olayları incelenmiştir.

Ses bilgisi bölümünde seslerin ölçünlü Türkiye Türkçesindeki karşılıkları ve özellikleri verilmiştir. Şekil bilgisi bölümünde yapım ekleri ve çekim ekleri incelenmiştir. Her bir özellik için yeterli sayıda örnek toplamaya dikkat edilmiştir.

Sözlük

Bu bölümde ses ve şekil özellikleri bakımından ÖTT'den farklılık gösteren sözcükler belirtilmiştir. Metinlerden alınan kelimelerin ÖTT'sindeki karşılıkları verilmiştir.

Sözlük incelemesi sırasında Türk Dil Kurumu tarafından yayımlanan "*Türkçe Sözlük*" ve "*Derleme Sözlüğü*" temel alınmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. Araştırma Alanının Özellikleri

1.1.1. Ereğli Tarihî, Beşerî ve Coğrafî Özellikleri

1.1.1.1. Ereğli Adı

Ereğli adının, Bizans kralının adı olan "Herakliyüs"ten çıktığı Herakliyüs> Herakle> İrakle> Eregli> Eregliyye> Ereğli olarak günümüze geldiği görüşü kaynaklarda yer almaktadır. Başka bir görüşe göre ise Peygamber Pınarı etrafındaki çamurun savaşta yaralanan askerlerin iyileşmesinde etkili olmasıyla "Er kili" ifadesinin zamanla Ereğli'ye dönüştüğü rivayet edilir.

Tuhfet-ül- Haremeyn'de de Şair Nâbi, Ereğli'den bahseder. İbrahim Hakkı Konyalı'nın eserinde İslam Ansiklopedisinden alınmış bölümde Ereğli'nin isminin Cihanmüma'da Erdost diye geçtiği belirtilmektedir. Aydos Dağı eteğinde verimli arazilerde kurulu oduğundan ve Peygamber Pınarı adı ile zikredilen Ereğli bahçelerine hayat veren suyunun varlığından bahsedilmektedir (Konyalı, 1970: 170).

1.1.1.2. "Bekdik" Adı Hakkında

Bekdikler; Beğdik, Beğdiki, Begdik, Bekdik, Bekdük, Bektuk, Bektuki, Begdük, Bektük, Bektik, Bektuti, Beydik isimleriyle anılırlar. Oğuzlar'ın Bozok kolundandırlar. Konar göçer bir yaşam sürmekteyken günümüzde yerleşik hayata geçmişlerdir (Sayar, 2008).

"Bekdik kelimesinin anlamı ise bize göre zamanında "dik başlı" olarak tanındıklarından dolayı Pek ve Dik sözcüklerinden meydana geldiğini düşünüyoruz" (Gündüz, 2011: 248).

1720'li yıllarda Osmanlı iskân siyaseti neticesinde Maraş'tan alınarak Ereğli'ye yerleştirilmişlerdir. İlk olarak Ereğli'nin 20 km uzağındaki Hortu'ya gelmişler zamanla civar köylere dağılmışlardır (Peker, 1995: 18).

1.1.1.3. Ereğli Coğrafî Yapısı

Ereğli, İç Anadolu Bölgesi'ndedir. Konya ovası ile güneye doğru uzanan ve Toros Dağları ile çevreli bir ilçedir. Denizden yüksekliliği l054 metredir. Ereğli geniş bir ovaya kurulmuş tarım ve hayvancılık şehridir. Ereğli ilçesi 37-38 kuzey enlemi ile 35.5-34.5 doğu boylamı arasında 2,260 km^2 lik yüz ölçüme sahiptir. Doğusunda

Ulukışla, kuzeydoğusunda Bor, kuzeyinde Aksaray, kuzeybatısında Karapınar, Batısında Ayrancı ve Güneyinde Halkapınar ve Toros Dağları yer almaktadır.

1.1.1.4. Ereğli Tarihi

Ereğli'nin tarihi milattan önce 3000-2000 yıllarına dayanmaktadır. Hititilerden sonra bölgeye Asur Krallığı egemen olmuştur. Uzun yıllar Bizans toprakları olarak kalan Ereğli, Haçlıların yakıp yıkmalarına maruz kalmış ve bu saldırılarda çok fazla zarar görmüştür. Malazgirt Savaşı'ndan sonra Süleymen Şah'la Türklerin eline geçmiştir. Selçuklular'ın ve Karamanoğulları'nın idaresinde kaldıktan sonra Fatih Sultan Mehmet tarafından Osmanlı topraklarına katıldı. Milli Mücadele yıllarında konumu itibariyle önemli bir rol üstlenmiştir.

İbrahim Hakkı Konyalı'nın Konya-Ereğli Tarihi adlı eserinde naklettiğine göre birçok tarihi ve edebî eserde adı geçmektedir. Katip Çelebî Cihannümâ'sında Ereğli'den bahsederken burada gördüğü elindeki sünbül ve üzüm resimleriyle bağ ve ekine işaret eden bir heykel figürden bahsetmektedir. Evliya Çelebi H. 1058-M. 1648 yılında Üsküdar'dan Şam'a giderken Ereğli'ye de uğradığını Seyahatnamesi'nde yazmıştır. Karapınar'dan buraya 9 saatte gelmiştir. Fransız bir Seyyah, II. Murat döneminde diplomat Bertrandon de La Broguier Aydos Dağı eteğinden Ereğli'ye inmiş ve gözlemlerini yazmıştır. Denize benzeyen geniş ovaların varlığından bahsetmiş ve buralarda Türkmenlerin oturduğunu not düşmüştür (Konyalı, 1970).

1.2. Dil Yapısı

1.2.1. Konya Ereğli Bekdik Türkmen Ağzı Üzerine Yapılan Çalışmalar

Ağız çalışmaları bir dil için büyük önem arz etmektedir. Ağız terimi hakkında yapılmış pek çok tanım bulunmaktadır. Bunlardan birisi olan Korkmaz'ın tanımı şöyledir: "Bir dilin veya bir lehçenin daha küçük yerleşim bölgelerinde yazı diline oranla biribirinden az çok ayrılan konuşma biçimleri: Türkiye Türkçesinin İstanbul ağzı, Aydın ağzı, Konya ağzı, Nevşehir ağzı, Taşra ağzı, Anadolu ve Rumeli ağızları gibi" (Korkmaz, 1992: 4).

Konya ili ilçelerine ait yapılmış pek çok ağız çalışması vardır ancak KEBTA üzerine doğrudan yapılmış bir çalışma yoktur. Çeşitli çalışmalarda, yüksek lisans ve doktora tezlerinde Ereğli ve bulunduğu bölgeye dair bazı değerlendirmeler mevcuttur.

Bunlardan ilki Leyla Karahan'ın *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması* adlı eseridir. Bu eserde Karahan bu bölgeyi, *Batı Grubu Ağızları* içerisinde VII. grupta değerlendirmiştir.[1]

Ağız araştırmaları çalıştayında sunulmuş bir çalışma[2] ve Konya İli ve yöresiyle ilgili yapılmış tüm çalışmaları kapsayan bir bibliyografya bulunmaktadır.[3]

Bunların dışında bölgenin turizmi, kültürü, jeolojik yapısı ve halk bilimi ile ilgili çeşitli yüksek lisans tezleri yazılmıştır. Ancak doğrudan Konya Ereğli Bekdik Türkmen ağzı ile ilgili bir çalışma yapılmamıştır. Bu bakımdan bölgenin ağzıyla ilgili çalışma yapacak kişiler açısından yararlı olacağını düşünmekteyiz. Ağız çalışmalarının artması ağız atlasları için önem arz etmektedir. Ağız atlasları adına yapılan çalışmaların çoğu ise dar bir bölge üzerine gerçekleştirilmiş belli sayıdaki ağız haritalarından ibarettir (Boz, 2017:10). Bu çalışmaların çoğalması ağız haritalarına katkı sağlayacaktır.

1.2.2. Konya Ereğli Bekdik Türkmen Ağzı

Anadolu ağızları sınıflandırması, Karahan tarafından yapılmıştır (Karahan, 2022: 114). Bu sınıflandırmada Anadolu ağızları Kuzey, Doğu ve Batı olmak üzere üç ana ağız grubuna ayrılmıştır. Her ana ağız grubunun alt ağız grupları ve ikinci derecedeki alt grupları ortaya konmuştur. Ereğli bu sınıflandırmada Batı Grubu, VII. Grup'ta yer almaktadır. KEBTA, Oğuz Türk lehçesi özelliklerini göstermektedir.

Batı grubu sınıflandırmasında Tarsus (İçel), Ereğli (Konya), Adana, Hatay, Kahramanmaraş, Gaziantep, Adıyaman, Darende, Akçadağ, Doğanşehir (Malatya) ağızları yer almaktadır.

Batı grubu sınıflandırmasındaki Ereğli'de yaşayan topluluklar çeşitlilik göstermektedir. Bekdik, Çayan, Dağlı, Kakçı gibi adlarla birbirinden ayrılan bu toplulukların ağız özellikleri de farklılıklar içermektedir.

KEBTA'nın en karakteristik sesleri "ñ, ħ, g" dir. (baña, yoħ, gız). Zamir kökenli teklik ve çokluk 1.kişi ve bildirme ekleri de "- ım/-im, -ıḳ/ -iḳ/-ıħ" tır. (alırıḳ) KEBTA'yı Ereğli'deki diğer topluluklardan ayıran bir diğer özelliktir.

[1] Bkz. Leyla Karahan, *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*, Türk Dil Kurumu, Ankara, 2022.
[2] Yıldırım, Faruk. (2010). Ereğli Bekdik Türkmenleri Ağzı Üzerine. III. Uluslararası Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı (30 Eylül – 1 Ekim 2010 Sakarya). Sakarya: Sakarya Üniversitesi.
[3] Çıracı, K. (2019). Konya İli Ağızlarına Dair Bir Bibliyografya Denemesi. Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi, 4(1), 176-201.

İKİNCİ BÖLÜM

İNCELEME

2.1. Ses Bilgisi

2.1.1. Ünlüler

2.1.1.1. Ölçünlü ve Ölçün Dışı Ünlüler

Teşekkülleri sırasında ses geçidinde belirli hiçbir takıntıya uğramayan, hiçbir engelle karşılaşmayan seslere ünlü adı verilir (Ergin, 1993:34). Ünlülerin oluşmasında ses yolu tamamen açıktır, sesler ses organlarında herhangi bir engele uğramadan çıkar. Sesin ortaya çıkması sırasında ses yolunda bazı farklılıklar meydana gelir. Dilin kabarıklığı, alçaklığı ve dudakların düzleşip, yuvarlaklaşması, çenenin az veya çok açılması gibi durumlar ünlülerin farklılaşmasına yol açar.

Türkiye Türkçesinde kullanılan ünlüler şöyle bir tabloda gösterebiliriz. (Ay, 2022: 65)

	Geniş		**Dar**	
Düz	a	e	I	i
Yuvarlak	o	ö	u	ü
	Kalın (Art)	**İnce (Ön)**	**Kalın (Art)**	**İnce (Ön)**

Tablo 1. Türkiye Türkçesinde Kullanılan Ünlüler

Konuşma dilinde ve ağızlarda ünlü sayısının arttığı ve çeşitlilik gösterdiği araştırmalarda ortaya çıkmıştır. KEBTA'da Ölçünlü Türkiye Türkçesindeki ünlü sayısının yanı sıra ara ünlüler de görülmüştür. Ünlüler şu şekilde:

(ä, á, ā, é, ė, í, ï, ó, ŏ, ő, ú, ű)

/a/ Ünlüsü ve Türleri

[A a]: Geniş, düz ve art ünlüdür.

Başta kullanımı:

anamıñ (1/33) "annemin"

aḳrabalarına (1/59) "akrabalarına"

Ortada kullanımı:

ġamıştan (1/4) “kamıştan”

ġazanlarda (1/6) “kazanlarda”

Sonda kullanımı:

ġuruyunca (1/8) “kuruyunca”

ḳavırga (1/11) “kavurga”

[Ä ä] : /a/ ile /e/ arasındadır. Yapı olarak düz, geniş ve yarı art orta damak ünlüsüdür. /e/ sesine yakın bir sesletime sahiptir.

Başta kullanımı:

Metinde örneği yoktur.

Ortada kullanımı:

çerädi (1/16) “çeyrek idi”

län! (19/505) “len!”

biläğ̊andan (10/317)“bileğinden

Sonda kullanımı:

yemä (1/71) “yemeği”

inäğ̊ä (1/117) “ineği”

meselä (10/301) “mesela”

evdä (10/345) “evdeki”

[Á á] : /a/ ile /ı/ arası düz, art ve yarı geniş ünlüdür. /a/ ünlüsüne daha yakın bir yerde oluşur. /y/ sesinin daraltıcı etkisiyle oluşur.

Başta kullanımı:

Metinde örneği yoktur.

Ortada kullanımı:

buráya (12/356) “buraya”

Sonda kullanımı:

Metinde örneği yoktur.

/e/ Ünlüsü ve Türleri

[E e]: Ön, geniş, düz ünlüdür.

Başta kullanımı:

esġiden (12/365) “eskiden”

Ortada kullanımı:

Göndelen (12/362) “Göndelen köyü”

kökenimiz (12/356)

Sonda kullanımı:

görünce (12/379)

gine de (12/370) “yine de”

[É é] :/e/ ile /i/ arası düz, ince, yarı geniş ünlüdür. KEBTA’da bu ses genel olarak i sesine yakındır. Bölgede çok sık kullanılmaktadır.

Başta kullanımı:

épéy (20/559 “epey”

Ortada kullanımı:

yérdik (1/5) “yerdik”

şéydi (1/15) “şeydi”

néyi (1/32) “neyi”

Sonda kullanımı:

gelincé (1/91) “gelince”

[Ė ė] : /e/ ile /ö/ arası geniş, ön, yarı yuvarlak ünlüdür.

Başta kullanımı:

Metinde örneği yoktur.

Ortada kullanımı:

dėvletde (19/526) “devlette”

dövm̊ėye (1/77) “dövmeye”

Sonda kullanımı:

Metinde örneği yoktur.

/ı/ Ünlüsü ve Türleri

[I ı]: Art, dar, ötümlü ve düz ünlüdür.

Başta kullanımı:

ırahmetlik (14/405) “rahmetlik”

Ortada kullanımı:

tahıllarımızı (15/423)

satıyollar (15/419) “satıyorlar”

Sonda kullanımı:

alırdı (15/418)

ġadındı (17/435) “kadındı”

/i/ Ünlüsü

[İ i]: Ön, dar ve düz ünlüdür.

Başta kullanımı:

ileriyi (14/406)

iki (16/424)

Ortada kullanımı:

biriniñ (17/437) “birinin”

Sonda kullanımı:

teremesi (17/440)

düverdi (17/438) “döverdi”

[Í í] : Bu ses, /i/ ile /ı/ arası düz, dar, yarı art ünlüdür. Sesin kendisinden önce veya sonra gelen ünsüzün etkisiyle inceldiği görülür.

Başta kullanımı:

Ístanbıl (10/294) “İstanbul”

İrasim (1/160) “Rasim”

Ortada kullanımı:

kal̓ḳıyívirdi (1/147) “kalkıverdi”

Sonda kullanımı:

Metinde örneği yok.

/o/ Ünlüsü

[O o]: Art, geniş, yuvarlak ünlüdür.

Başta kullanımı:

oturuyo (1/146) “oturuyor”

olmasa (1/152) “olmasa”

Ortada kullanımı:

çoħ (1/152) “çok”

Sonda kullanımı:

sürüyo (1/160) “sürüyor”

güdüyo (1/160) “güdüyor”

[Ó ó] : /o/ ile /ö/ arasında yer alan yuvarlak, geniş ve yarı art bir ünlüdür. Konuşurların sesletimlerinden hareketle **o > ö** veya **ö > o** değişiminde ara ünlü olarak kabul edilebilir. Bu ses **/g/, /ġ/, /ğ/, /k/, ve /n/** sesinin etkisiyle ortaya çıkmaktadır.

Başta kullanımı:

óyle (1/126) “öyle”

Ortada kullanımı:

gókyüzünde (1/113) “gökyüzünde”

gók (1/251) “gök”

şofór (19/510) “şoför”

Sonda kullanımı:

Metinde örneği yok.

[Ŏ ŏ] : /o/ ile /u/ arası yuvarlak, art ve yarı geniş ünlüdür. **o > u** daralmasının yanı sıra **u > o** genişlemesi sırasında ortaya çıkmış bir ara ünlüdür. Daralmada inceltici ünsüzlerin **(/s/, /ş/,/y/, /l/)** etkileri görülmüştür.

Başta kullanımı:

ŏsandıḳ (13/383) “usandık”

Ortada kullanımı:

şŏruya (19/480) “şuraya”

motŏr (19/518) “motor”

doğŏmluyum (10/282) “doğumluyum”

Sonda kullanımı:

Metinde örneği yoktur.

/ö/ Ünlüsü

[Ö ö]: Ön, geniş, yuvarlak ünlüdür.

Başta:

örülürdü (1/4) “örülürdü”

öndüśleşirdik (6/244) “ödünçleşirdik”

Ortada kullanımı:

köyüm (1/1)

göçülürdü (1/35) “göç edilirdi”

dökdürülürdü (1/23) “döktürülürdü”

Sonda kullanımı:

Metinde örneği yoktur.

[Ő ő] : /ö/ ile /ü/ arası ön ve yuvarlak ünlüdür. İncelik uyumuna göre kullanılmaktadır.

Başta kullanımı:

Metinde örnek yoktur.

Ortada kullanımı:

kőfeye (1/35) “küfeye”

Gődü ḦÜseyin (1/143) “Göde Hüseyin”

gőzel (18/468) “güzel”

Sonda kullanımı:

Metinde örneği yoktur.

/u/ Ünlüsü

[U u]: Art, dar, yuvarlak ünlüdür.

Başta kullanımı:

Ulūşla’yı (19/526) “Ulukışla’yı”

unuṫuldu (19/533) “unutuldu”

Ortada kullanımı:

ġuruş (19/540) “kuruş”

Sonda kullanımı:

burcu burcu (19/538)

onu (19/540)

[Ú ú] : /u/ ile /ı/ arası art ve yarı yuvarlak olarak kullanılan bir ünlüdür. Ön damak ve art damak seslerinin **(/k/, /ḳ/, /g/, /ġ/, /ğ/, /n/,/ñ/, /h/, /ħ/)** etkisiyle oluştuğu görülmektedir.

Başta kullanımı:

Metinde örneği yoktur.

Ortada kullanımı:

Gamışlúguyu (2/173) “Kamışlıkuyu”

múhdarlık (10/331) “muhtarlık”

yumúrta (6/243) “yumurta”

hamúr (6/245) “hamur”

taẘúğú (6/227) “tavuğu”

kavúrırıḳ (6/227) “kavururuz”

Sonda kullanımı:

Metinde örneği yok.

[Ű ű] : /u/ ile /ü/ arası yuvarlak, dar ve yarı art bir ünlüdür. Damak ünsüzleri, ü > u oluşumunu sağlamış. Sert damak ve yumuşak damak seslerinin orta bölümündeki bölgeye dilin hareket etmesi ile bu ses ortaya çıkmaktadır.

Başta kullanımı:

Metinde örneği yok.

Ortada kullanımı:

fasűlle (1/2) “fasulye”

gűccüdüm (6/241) “küçüktüm”

Sonda kullanımı:

Metinde örneği yok.

/ü/ Ünlüsü

[Ü ü]: Ön, dar, yuvarlak ünlüdür.

Başta kullanımı:

üzümü (17/438)

üterse (18/472)

Ortada kullanımı:

söbük söbük (18/467) “söbük söbük”

düven (18/465)

düünler (17/446) “düğünler”

Sonda kullanımı:

öldü müydü (18/470)

[Ï ï] : /ü/ ile /i/ arasında oluşan ön, yarı yuvarlak ünlüdür. ü > i değişimiyle oluşan bir sestir.

Başta kullanımı:

Metinde örneği yoktur.

Ortada kullanımı:

içïn (1/126) “için”

mahsïlleri (6/243) “mahsülleri”

söylïyüm (18/465) “söyleyim”

Sonda kullanımı:

Metinde örneği yoktur.

2.1.1.2. Uzunluk ve Kısalık Durumuna Göre Ünlüler

2.1.1.2.1. Kısa Ünlüler

Bu ünlüler, boğumlanma süreleri normal uzunluktaki ünlülerin boğumlanma sürelerinden daha kısa olan seslerdir. Genellikle konuşurun konuşması sırasında ortaya çıkan bir olaydır. Sesli ile biten ve sesli ile başlayan iki kelime yan yana geldiğinde genelde ilk kelimenin sonundaki, seyrek olarak ikinci kelimenin başındaki ünlü normalden daha kısa bir hal alır. Vurgu zayıflığı da kısa ünlüleri oluşmasını sağlar. Bazı ünlülerin normal uzunluklarından daha kısa söylendiği görülür.

iki˘ üç gún (1/127) “iki üç ekmek”

yāğ̊ını̯ alırdık (4/207) “yağını alırdık”

yuf̊kå˛ekmēğ̊imizi (4/210) “yufka ekmeğimiz”

Gocå˛Üseyin’iñ (10/282) “Koca Hüseyin’in”

2.1.1.2.2. Uzun Ünlüler

Boğumlanma süresi normal bir ünlünün süresinden daha uzun olan yahut normal uzunluktaki iki ünlünün boğumlanma süresini içine alan ünlülere uzun ünlü (Korkmaz, 1992: 156) denir. KEBTA’da görülen uzun ünlüler; vurgusuzluk, ünsüz düşmesi, ünlü düşmesi, hece birleşmesi gibi ses olayları ve konuşurun telaffuzlarından dolayı oluşmaktadır. İkincil uzun ünlülerdir. KEBTA’da derlediğimiz metinlerde kaynak kişilerin konuşmalarında tespit edilen uzun ünlüler, " ¯ " işareti ile belirtilmiştir. Bölgede ikincil uzun ünlü fazlaca kullanılmaktadır.

Türkiye Türkçesinde sesbirimsel olarak uzun ünlü yoktur. Anlam ayrılığı yapan uzun ünlüler dilimizde bulunmaz (Ay, 2022: 66).

“Birincil Uzun Ünlüler: Orhun Türkçesinde birincil uzunluk vardır ve yazıda gösterilmiştir” (Ay, 2022: 67).

“İkincil Uzun Ünlüler: Eski Türkçede uzun ünlü olmayıp sonradan fonetik olaylar sonucunda oluşan ünlülerdir” (Ay, 2022: 67).

[ā] : ā uzun ünlüsü bölge ağzında çok kullanılan bir ünlüdür. Ötümlü ve sürekli ünsüzler olan **/l/, /n/, /r/** ve ve **/ğ/** sesleri ile ötümsüz **/ḳ/ ve /h/** uzun ünlülerin oluşmasında çok etkili olmuştur. Bu ünsüzler hece düşmesine de yol açabilmektedir. Ayrıca yanındaki ünlüyü uzattığı için konuşur tarafından daha baskısız olarak söylenmektedir. Baskısız olarak söylenen ünsüzler " ̓ " sembolü ile gösterilmiştir.

/ğ/ ötümlü art damak ünsüzü ünlünün uzamasına neden olmaktadır.

āğ̓ıt (5/219) “āğıt”

yāğ̓da (5/226) “yağda”

ocāğ̓ı (6/245) “ocağı”

tereyāğ̓ (6/250) “tereyağ”

āğ̓acı (7/256) “ağacı”

yāğ̓mır (9/278) “yağmur”

lāğ̓abım (10/280) “lakabım”

ayāğ̓a (10/295) “ayağa”

sāğ̓a (10/300) “sağa”

sāğ̓ılırdı (12/353) “sağılırdı”

yāğ̓lık (1/115) “yağlık”

Son seste **-ğ > -y** olarak görülen değişimle uzama ortaya çıkmaktadır.

/ ā/ :

aşşāya (19/494) “aşağıya”

/y/ ötümlü ön damak ünsüzünün düşmesiyle uzama oluşmaktadır.

gāri (19/495) “gayri”

İç seste –k- > -ğ- > Ø şeklinde görülebilen ses olayı uzamaya yol açmaktadır.

deliānnıydıh̓ (10/329) “delikanlıydık”

İki veya ikiden çok birimin, aynı işi yapan tek bir birime dönüşmesi sonucu kaynaşma olayı görülür (Karaağaç, 2013: 133).

näpalım (13/381) “ne yapalım”

näpıyım nȭrüyüm (13/384) “ne yapıyım, ne ediyim”

nädar (17/444) “ne kadar”

İç ses durumunda bulunan ötümsüz ve art damak ünsüzü –k-, –ħ- sesine dönüşünce uzun a sesi ortaya çıkmıştır. Böylece –k, patlayıcılığını yitirir. Oğuzcanın yaygın bir özelliği olduğu için metinlerde görülmüştür:

āħşamdan (1/31) “akşamdan”

ufāħ (19/521) “ufak”

Alıntı sözlerde görülen asli olan uzun a sesi örnekleri:

Allāh! (1/119) “Allah!”

ādet (1/20) “adet”

fākirlik (13/384) “fakirlik”

bilāderin (10/337) “birader”

memmūnuħ (12/370) “memnunuz”

mecbūr (8/273) “mecbur”

Bölge ağzında rastlanan **/ā/** örnekleri şu şekildedir:

āltınıñ (1/15) “altının”

fākirlik (14/384) “fakirlik”

tāne (12/359) “tane”

[ē] : Yaygın kullanılan uzun ünlüler arasında yer alır. **/ğ/, /h/, /ḳ/** seslerinin etkisi, **/e/** ünlüsünün uzamasında etkili olmuştur. Ayrıca ulama, ses düşmesi ve ünsüzlerin telaffuzda vurgusuz söylenmesi gibi nedenlerle /**e/** ünlüsünün uzun sesletimini ortaya çıkar.

/ğ/ sesinin baskısız söylenmesi uzun /e/ ünlüsünü meydana getirmiştir. Genelde ünlü **"+ ğ +"** ünlü durumunda temas noktasının zayıflaması ve ünsüzün zayıflayarak akıcılaşması /ē / ünlüsünün ortaya çıkmasını sağlamıştır.

yemēğ̇mizdi (6/244) “yemeğimizdi”

dēğ̇eri (1/16) “değeri”

ekmē (4/208) “ekmeği”

dēğ̇işti (11/354) “değişti”

/h/ sesinin bölge ağzında vurgusuz söylenmesi bu sesin neredeyse düşmesi ile **/e/** sesinin uzamasına yol açmıştır.

şēr (1/60) “şehir”

/v/ ötümlü diş dudak ünsüzü vurgunun da etkisiyle /e/ sesinin uzamasını sağlamıştır:

ēveli (1/20) “evvelden”

oklāya (1/73) “oklavaya”

Ulama etkisiyle görülen uzun /e/ ünlüsü

fırın e͡kmä (1/134) “fırın ekmeği”

[ī] : Konuşurların telaffuzları nedeniyle meydana gelen vurgusuzluk ve tonlamadaki farklılık, bu sesin uzun olarak sesletimine yol açmaktadır. “ğ” ünsüzünün temas noktasında patlayıcılığını kaybetmesiyle ünlü uzamıştır.

yaþdīmız (6/244) “yaptığımız”

saḳlandī (1/56) “sakladığı”

[ō] : Genellikle o ünlüsünün yanındaki ünsüzün tonlama ve vurgu kaybına uğraması ile ses düşmesinin meydana gelebileceği durumlarda /ō/ sesi ortaya çıkmaktadır. Genişleme ve hece kaynaşmalarının etkisiyle uzama görülmektedir.

/ğ/ sesinin vurgusuzlaşmasıyla oluşanlar:

yōğ̇ururuḳ (6/245) “yoğururuz”

dōğ̇um (10/287) “doğum”

sōn̊ra (10/290) “sonra”

Hece kaynaşması ile oluşanlar

şōra (14/387) “şol ara > şura”

şōruya (19/479) “şol ara > şura”

Ses kaynaşması sonucunda oluşanlar:

näpalım (13/381) “ne yapalım”

[ō̲] : Bölge ağzında, ötümlü patlayıcı ünsüz bir ses olan /ğ/ sesinin vurgusuzlaşması, düşmesi ve tonlamanın etkisiyle uzayan bir ünlüdür:

/ğ/ sesinin düşmesi ile oluşanlar:

ō̲ğ̇reten (1/149) “öğreten”

/y/ ünsüzünün düşmesiyle oluşanlar:

şō̲le (1/42) “şöyle”

bō̲le (1/42) “böyle”

[ū] : KEBTA konuşurlarına ait olan vurgu ve tonlamalar nedeniyle bu ünlünün uzadığı görülmüştür. Ulamalar da ünlü uzamasına yol açmıştır. **/ğ/** sesinin baskısız söylenmesiyle oluşanlar:

ūğ̇rlarken (5/220) “uğurlarken”

çocūğ̇u (1/36) “çocuğu”

būğ̇da (6/240) “buğday”

[ū̲] : /ğ/ sesinin baskısız söylenmesiyle oluşmuştur:

Sürdū̲ğ̇müz (2/168) “sürdüğümüz”

dū̲ğ̇nlerden (4/217) “düğünlerden”

2.1.1.3. İkiz Ünlüler

Aynı nefes baskısı altında boğumlanan ve tek bir ünlü değerinde olan çift ünlü: a̯i, e̯i, a̯u, a̯ü gibi. Türkiye Türkçesinin yazı dilinde de ikiz ünlü bulunmaz. Ancak, hece sonları y, v ünsüzleri ile sonuçlanan bazı kelimelerde bunların söylenişleri bakımından bir ikiz ünlü oluşturmuştur öyle > öi̯le (Korkmaz, 1992: 85).

Hiçbir insan, bir hecede iki ünlü çıkaramaz. İki ünlü hece sözünden de ancak yarı ünlü+ünlü veya ünlü+yarı ünlü biçimli yapılar anlaşılmalıdır. Aralarında yarı ünlünün bulunmadığı bütün ünlüler, ancak ayrı hecelere ait olabilirler (Karaağaç, 2013: 107).

2.1.1.3.1. Yükselen İkiz Ünlüler

Yükselen ikiz ünlü, "İkinci ögesi vurgulu veya birinci ögeye oranla daha dar ve süreksiz olan ikiz ünlü türüne" denir (Korkmaz, 1992: 85).

bu̯āz (1/20) "boğaz"

2.1.1.3.2. Eşit İkiz Ünlüler

Eşit ikiz ünlüler ünsüz erimesi, yarı ünsüzlerin düşmesi veya baskısız söylenmesi neticesinde meydana gelen ikiz ünlülü yapılardır. /**ğ/, /y/, /h/, /v/** gibi yarı ünlüler eşit ikiz ünlüleri oluşturur.

düünler (17/446) "düğünler"

2.1.1.3.3. Alçalan İkiz Ünlüler

Birinci öğesi vurgulu veya sürekli, ikinci öğesi birinciye bakarak daha dar ve süreksiz olan ikiz ünlü: a̯ulu < avlu (Korkmaz, 1992: 85) Alçalan ikiz ünlülün ortaya çıkmasında yarı ünsüz erimesi ve ünsüz düşmesi etkili olmaktadır.

yaprāı (1/110) "yaprağı"

bo̅ün (1/111) "bugün"

āat (1/112) "ağıt"

āır (1/116) "ağır"

2.1.1.4. Ünlü Uyumu

Türkçede ünlü uyumları, ünlülerin çıkış yerlerine ve çıkış biçimlerine göre farklı farklı adlandırılır. Bu uyumlardan birisi kalınlık - incelik (ön - arka) ve diğeri düzlük-yuvarlaklık uyumudur.

2.1.1.4.1. Kalınlık – İncelik (Damak) Uyumu

Kalın ünlüler: a, ı, o, u

İnce ünlüler: e, i, ö, ü

"Arka damaktan çıkan ünlüler kalın, ön damaktan çıkan ünlüler ise ince ünlülerdir. Büyük ünlü uyumu da denilen bu ses uyumunda, sözcüklerin ilk hecesinde kalın sırasından bir ünlü bulunması halinde, sonraki hecedeki ünlülerin de kalın sıradan olması ya da ilk hecede ince ünlü bulunması söz konusudur." (Akın, 2022: 86).

Damak ağız boşluğu uyumudur. Ünlülerin çıkış yerini ölçü alır.

Türkçenin en temel özelliklerindendir. Bu uyum ağız boşluğunun önünde veya ardında çıkarılan ünlülerin uyumuyla ortaya çıkar. Son hecesinde art ya da ön ünlü oluşuna göre uyum sağlanır.

Derleme metinlerinde ÖTT'te uyuma aykırı olan ancak KEBTA'da uyuma giren sözcüklerde görülmektedir.

habar (5/221) "haber"

bilmiyém (1/15) "bilmiyorum"

šabānan (1/21) "sabahleyin"

anamıñ (1/33) "annemin"

ezeniyneñ (4/208) "ezanıyla"

2.1.1.4.2. Düzlük – Yuvarlaklık Uyumu

Küçük ünlü uyumu ya da dudak uyumu olarak da bilinir. Ünlülerin ağızdan çıkış biçimleri dikkate alınır. Düzlük-yuvarlaklık uyumunda ünlülerin telaffuzunda dudakların biçimi önemlidir. Türkçe bir sözcükte düz ünlüden **(/a/, /e/, /ı/, /i/)** sonra düz, yuvarlak ünlüden **(/o/, /ö/, /u/, /ü/)** sonra ise düz geniş **(/a/, /e/)** veya dar yuvarlak **(/u/, /ü/)** bir ünlü gelir. Ölçünlü Türkçede Türkçe kökenli sözcüklerde de bu uyumun bozulduğu durumlar olmuştur. Yuvarlaklaşma etkisiyle ünlü, ünsüze benzeyebilir. Özellikle (/**b/**, /**p/, /v/, /m/, /f/)** dudak sesleri nedeniyle küçük ünlü uyumuna uymayan biçimbirimler söz konusudur.

ÖTT'de düzlük-yuvarlaklık uyumuna uymayan ancak KEBTA'da kurala uyan sözcükler yer almaktadır:

çapıt (7/257) "çaput"

havúç (12/372) "havuç"

yavrım (21/580) "yavrum"

2.1.1.5. Ünlülerde Görülen Ses Olayları

2.1.1.5.1. Ünlü İncelmesi

Art ve kalın ünlülerin ön ve ince ünlü durumuna gelmesidir.

alma>elma (15/485)

mezar>mezer (1/34)

hudūd>hüdüd (1/73)

dāne>dene (6/250)

2.1.1.5.3. Ünlü Kalınlaşması

Ön ve ince ünlülerin art ve kalın ünlü haline gelmesi olayıdır. Bazı ünlü veya ünsüzler hecelerdeki ünlüleri kalınlaştırabilir.

götürecäğımız (10/322) “götüreceğimiz”

havas (12/ 379) “heves”

duşmannañ (19/542) “düşmanla”

2.1.1.5.4. Ünlü Yuvarlaklaşması

Düz bir ünlünün (/a/, /e/, /ı/, /i/) genellikle ön seste ve iç seste çeşitli etkilerle yuvarlak bir ünlüye (/o/, /ö/, /u/, /ü/) dönüşmesi olayıdır (Doğru, 2022: 109).

oruya (10/318) “oraya”

buruya (19/481)“buraya”

şuruya (19/478) “şuraya”

ortuya (17/460) “ortaya”

örürdük (4/214) “örerdik”

2.1.1.5.5. Ünlü Düzleşmesi

Yuvarlak ünlünün (/o/, /ö/, /u/, /ü/) çeşitli etkilerle düz ünlüye dönüşmesi olayıdır (Doğru, 2022: 109).

zilif (1/22) “zülüf, zülf”

avıç (1/115) “avuç”

çezildi (1/156) “çözüldü”

yúmúrta (1/72) “yumurta”

yavrım (10/284) “yavrum”

yāğ̊mır (9/278) “yağmur”

ḳavırıyoḳ (8/265) “kavuruyoruz”

2.1.1.5.6. Ünlü Daralması

Geniş ünlüler olan (**/a/, /e/, /o/, /ö/)** seslerinin yanlarındaki seslerin daraltabilen özellikleriyle dar ünlülere **(/ı/, /i/, /u/, /ü/)** dönüştükleri ses olayıdır (Doğru, 2022: 108). Genelde **a > ı**, **o > u, e > i, ö > ü** seslerine dönüştüğü görülür.

suvan (6/246) “sovan > suvan > soğan”

sarırık (6/246) “sararız”

yirleşmişler (12/358) “yerleşmişler”

virir (11/350) “verir”

yini (10/329) “yeni”

yitişip (10/329) “yetişip”

giriye (10/329) “geriye”

yimeḳ (10/327) “yemek”

düvecek (19/502) “dövecek”

çavış (20/555) “çavuş”

2.1.1.5.7. Ünlü Genişlemesi

Ünlülerin sesletimi sırasında ağız boşluğunun daha çok açılması olayıdır. Dar ünlüler olan **(/ı/, /i/, /u/, /ü/)** çeşitli nedenlerle boğumlanma açısından geniş ünlüler olan (**/a/, /e/, /o/, /ö/)** ünlülerine dönüşür. Bu olay ÖTT’de nadir görülür.

yokarısını (1/13) “yukarısını”

yörüttüḳ (19/492) “yürüttük”

şōrda (19/491) “şurada”

2.1.1.5.8. Ünlü Uzaması

ÖTT’de uzun olmadığı hâlde, KEBTA’da ses düşmesi, baskısızlık, vurgu ve sesletim sebebiyle normal süreli ünlülerin daha uzun telaffuz edilmesi ses olayıdır.

yōrt (17/443) “yoğurt”

çōdu (16/428) “çoktu”

yōdu (16/428) “yoktu”

2.1.1.5.9. Büzüşme

Bir kelimede yan yana bulunan iki ya da daha çok hecenin birleşip kaynaşması sonucunda meydana gelen hece sayısının azalması olayına büzüşme denir. Büzüşme bir kelimenin içerisinde olabildiği gibi iki kelime arasında da ortaya çıkabilmektedir. Genelde birinci sözün son sesi ve ikinci sözcün ön sesi birleşip kaynaşır. Böylece hece sayısı azalır. Bu ses olayı daha çok kelime birleşmelerinde görülür.

nirdeñ (10/318) “ne ara > nere”

şŏruya (19/479) “şol ara > şura > şura”

orada (10/338) “ol ora, ora”

bura (12/373) “bu ara, bura”

2.1.1.5.10. Ünlü Türemesi

2.1.1.5.10.1. Ön Seste Ünlü Türemesi

Bir kelimenin önüne bir ses veya bir hece getirilmesiyle ortaya çıkan ses olayıdır. Söyleyiş kolaylığı için yaşanan bir durumdur. Genellikle akıcı ve sızıcı ünsüzler çevresinde türerme görülür. KEBTA’da **(/l/, /r/)** seslerinin önünde (**/ı/, /i/**) türemesi görülmüştür:

İrāsim’iñ (1/156) “Rasim’in”

ilağ̊an (10/287) “leğen”

istasyon /10/313) “station, istasyon”

ırahmetliḳ (14/404) “Rahmetli”

2.1.1.5.10.2. İç Seste Ünlü Türemesi

ÖTT’de, ünsüzle biten bir sözcüğe ünsüzle başlayan kimi ekler geldiğinde, ilk hecesinde yan yana iki ünsüz bulunan Türkçenin hece yapısına uymayan alıntılarda ve sonunda yan yana iki ünsüz bulunan tek heceli alıntılarda söyleyiş kolaylığı sağlamak amacıyla ortaya çıkar (Doğru, 2022: 112).

ömür (13/383) “ömr > ömür”

yirim (20/563) “yer+m >yerim”

2.1.1.5.10.3. Son Seste Ünlü Türemesi

Çoğulukla sözcüğün söyleyişinde kolaylık sağlamak amacıyla ortaya çıkmaktadır (Doğru, 2022: 114)

servi (20/567) “serv > servi”

2.1.1.5.11. Ünlü Düşmesi

Türkçede ünlü düşmeleri ön sestte, iç seste ve son seste görülür. Seslerin kendi özelliklerinin yanı sıra komşu sesler, telaffuzda kolaylık, inceltici seslerin etkisi, ulama ve ses tekrarı yapmama gibi nedenlerden dolayı bu ses olayı ortaya çıkar.

oyanna bu yanna (10/297) “o yan+a bu yan+a”

oynardık (12/375) “oyun”

gönlünü (1/126) “gönül”

2.1.1.5.12. Dudaksıllaşma

Yuvarlak ünlüler olarak bilinen **(/o/, /ö/, /u/, /ü/)** seslerinin dudak ünsüzleri **/b/, /f/, /m/, /p/, /v/** nin birlikte kullanımıyla dudak ünsüzü olmayan bir ünsüzün dudak ünsüzüne dönüşmesiyle ortaya çıkan ses olayıdır (Doğru, 2022: 132).

komşularla (8/269) “koñşu > komşu”

düverdi (17/ 438) “dög- > döv”

2.1.2. Ünsüzler

Ciğerlerden gelen havanın ses yolunda bir engelle karşılaşması sonucu oluşan sesler ünsüzlerdir. Vokaller dışında kalan diğer seslere ünsüz adı verilir (Ergin, 1993:35).

KEBTA’da ünsüzler, ölçünlü ve ölçün dışı olmak üzere iki başlıkta incelendi. Bu çalışmamızda ÖTT’de kullanılmayan ünsüzlerin bulunduğunu tespit edildi. Bu ünsüzler: **(/þ/, /ƒ/, /ġ/, /ħ/, /ķ/, /ñ/, /š/, /ś/, /ŧ/)** sesleridir.

2.1.2.1. Ölçünlü ve Ölçün Dışı Ünsüzler

ÖTT’de yirmi bir ünsüz ses bulunmaktadır. Bu ünsüzler: **(/b/, /c/, /ç/, /d/, /f/, /g/, /ğ/, /h/, /j/, /k/, /l/, /m/, /n/, /p/, /r/, /s/, /ş/, /t/, /v/, /y/, /z/)** dir. KEBTA’da bu ölçünlü ünsüzlerin tamamı kullanılmıştır. Aşağıdaki tabloda, metinlerde ÖTT’deki ünsüzler örnek sözcüklerle gösterilmiştir.

ÜNSÜZLER	**ÖRNEK SÖZCÜKLER**
/b/ : Ötümlü, çift dudak, süreksiz	bembeyaz (1/2)
/c/ : Ötümlü, diş eti-damak, süreksiz	burcu burcu (1/25)
/ç/ : Ötümsüz, diş eti-damak, süreksiz	Ġoç (1/28)
/d/ : Ötümlü, diş, süreksiz	daş (1/28)
/f/ : Ötümsüz, diş-dudak sürekli	kőfeleri (1/35)
/g/ : Ötümlü, ön damak, süreksiz	gelillerdi (1/37)
/ğ/ : Ötümlü, art damak sürekli	söğütlerin (1/132)
/h/ : Ötümsüz, gırtlak	harman (1/168)
/j/ : Ötümlü, diş eti-damak, sürekli	jandarma (10/292)
/k/ : Ötümsüz, ön damak, süreksiz	çocuk (10/290)
/l/ : Ötümlü, ön damak, sürekli	yelineñ (10/308)
/m/ : Ötümlü, çift dudak, sürekli	hayatımızdan(12/370)
/n/ : Ötümlü, diş, sürekli	oynallardı (12/378)
/p/ : Ötümsüz, çift dudak, süreksiz	pancarda (13/380)
/r/ : Ötümlü, ön damak, sürekli	sırıllardı (14/388)
/s/ : Ötümsüz, diş, sürekli	sen (14/390)
/ş/ : Ötümsüz, diş eti-damak, sürekli	şindi (14/397)
/t/ : Ötümsüz, diş, süreksiz	ot (14/401)
/v/: Ötümlü, diş - dudak sürekli	vermesin (14/404)
/y/: Ötümlü, ön damak, sürekli	yoħarıya (14/404)
/z/: Ötümlü, diş, sürekli	bizim (15/423)

Tablo 2: KEBTA'da yer alan ÖTT ünsüz sesleri.

KEBTA'da kullanılan ölçün dışı ünsüzlerin özellikleri:

[þ] : /b/ ile /p/ arası patlayıcı ve yarı ötümlü dudak ünsüzüdür. b- ~ p- veya b- > p-

Başta kullanımı:

Þekmez (5/226) "pekmez"

Þarmamıznañ (4/189) "parmağımızla"

Þişiriyok (8/269) "pişiriyoruz"

Þāh̊alıymış (21/583) "pahalıymış"

Ortada: kullanımı

ġayÞitti (15/423) "kaybetti"

güÞre (15/423) "gübre"

Sonda kullanımı:

geliÞ (1/87) "gelip"

gidiÞ (1/112) "gidip"

seviþ (1/125) "sevip"

[*ƒ*] : /v/ - /f/ arası yarı ötümlü ve sızıcı diş dudak ünsüzüdür. Eski Türkçede /f/ sesi yoktur. Ötümsüz /f/ ünsüzünün ötümlü /v/ sesine doğru yönelmesi sonucu oluşmaktadır bundan dolayı genelde sesin /v/ ye dönük telaffuz edildiği görülmüştür.

Başta kullanımı:

*ƒ*ites (19/514) "vites"

Ortada kullanımı:

ķane*ƒ*içeynen (4/211) "kanaviçe"

kay*ƒ*e (10/338) "kahve"

Sonda kullanımı:

Metinde örneği yok.

[ġ] : Patlayıcı, ötümlü ve art damak ünsüzüdür. Düzenli olarak /ġ/ ünsüzü kelime başında kullanıldığı görülür. ġ- ön sesi, ķ- ön sesinin ötümlüleşmesiyle ortaya çıkmıştır. Yazı dilindeki ķ-, Nevşehir ve yöresi ağızlarında boğumlanma noktalarının artdamaktan gırtlağa çekilmesi ve ķ->g- değişimi ile tonsuz artdamak ünsüzünden tonlu gırtlak patlayıcısına dönmüşlerdir (Korkmaz, 1994:81). Bu duruma KEBTA'da da rastlanmaktadır.

Başta kullanımı:

ġoyunlar (12/353) "koyunlar"

ġayınbaba (19/478) "kayınbaba"

ġoca (19/512) "koca"

ġoptuñ (19/482) "koştun"

ġazandı (19/492) "kazandın"

Ortada kullanımı:

asġerde (19/496) "askerde"

Sonda kullanımı:

guyruġ (17/438) "kuyruk"

[ħ] : Sızıcı, ötümlü, hırıltılı ve art damak ünsüzüdür. Yörede en fazla duyduğumuz seslerden birisidir. Telaffuz yapısı nedeniyle "hırıltılı h" şeklindedir.

Başta kullanımı:

ħızar gibi çıħtıħ (19/515)

Ortada kullanımı:

daħardı (1/21) "takardı"

bataħlık (13/385) "bataklık"

aħlıña (14/387) "aklına"

gidiyoduħ (14/389) "gidiyorduk"

yoħarıya (14/404) "yukarıya"

yoħluķ (17/455) "yokluk"

aħıtırdık (18/466) "akıtırdık"

Sonda kullanımı:

eḳiyoḥ (12/373) “ekiyoruz”

yoḥ (16/429) “yok”

bulursaḥ (17/430) “bulursak”

atlardıḥ (17/432) “atlardık”

[ḳ] : /k/ ile /g/ arasında patlayıcı, yarı ötümlü ve ön damak ünsüzüdür. Aslı /k/ olan ses ötümlüleşme nedeniyle ortaya çıkmaktadır.

Başta kullanımı:

ḳaç (2/175) “kaç”

Ortada kullanımı:

taḳılırdı (1/15) “takılırdı”

döḳdürülürdü (1/23) “dökülürdü”

Sonda kullanımı:

eyleniḳ (1/103) “eylenip”

dıḳmadıḳ (1/124) “girdirmedik”

doḥurduḳ (3/180) “dokurduk”

ıyardıḳ (3/180) “dağıtırdık”

düzerdiḳ (3/180) “düzeltirdik”

ūğ̊raşırıḳ (9/278) “uğraşırız”

gideciḳ (10/298) “gideceğiz”

[ñ] : /g/ ve /k/ nin genizsi biçimidir. Art ve ön ünlülerle birlikte hece kurabilmekte. Akıcı, patlayıcı, genizsi (nazal) ve ötümlü /n/ ünsüzüdür. **ñ** sesi Türkçenin en eski dönemlerinden itibaren görülmekdir. Anadolu ağızlarının da genelinde de yer alır. ÖTT’de yer almamaktadır. KEBTA’da kelime köklerinde, ikinci teklik şahıs eklerinde, iyelik ve ilgi hâl eklerinde sıkça kullanıldığı görülmektedir.

Başta kullanımı:

Kelime başında kullanılmamaktadır.

Ortada kullanımı:

bayramıñız (1/86) “bayramınız”

ġušuñu (1/112) “kuzunu”

çayını (10/320) “çayını”

Sonda kullanımı:

anamıñ (1/36) “annemin”

gidiyoñ (1/40) “gidiyorsun”

arabayınañ (1/54) “arabayla”

babamıñ (1/72) “babamın”

illeriñ (1/89) “ellerin”

āğ̊lıyalımıñ (1/111) “ağlayalım”

ġurduñ (1/112) “kurdun”

[š]: /s/ ile /z/ arasında sızıcı, yarı ötümlü bir diş ünsüzüdür. Genelde ötümlü /z/ ünsüzünün ötümsüzleşmesiyle ortaya çıkmaktadır. /s/’ye yakın çıkan bir sestir.

Başta kullanımı:

Metinlerde örneği yok.

Ortada kullanımı:

ġušularıñı (1/105) “kuzularını”

sebšeden (2/176) “sebzeden”

Sonda kullanımı:

saš (11/339) “saz”

[ś]: /ş/ ile /ç/ arasında yarı patlayıcı, yarı ötümlü bir diş eti – damak ünsüzüdür. Eski Türk yazı dillerinin çeşitli evrelerinde görülen bir ses değişimi ile meydana gelmektedir. Bu ünsüz genelde iç ve son seste görülür.

Başta kullanımı:

Metinde örneği yok.

Ortada kullanımı:

öndüśleşiyoḳ (8/270) “ödünçleşiyoruz”

Sonda kullanımı:

üś (1/16) “üç”

[ŧ] : /t/ ile /d/ arasında, yarı ötümlü, patlayıcı bir diş ünsüzüdür. Kaşgarlı Mahmut, t->d- değişimine takı > daħı, tebe > deve örneklerini vermektedir.

Başta kullanımı:

ŧaḳardı (1/21) “takardı”

ŧabanı (1/64) “tabanı”

ŧatlısı (1/75) “tatlısı”

davṣan (18/ 475) “tavṣan”

Ortada kullanımı:

yaptīğ̊ıñ (17/431) “yaptığın”

yoħŧu (18/474) “yoktu”

ġurŧulamadıñ (19/505) “kurtulamadın”

Sonda kullanımı:

Māḫ̊mıŧ (10/331) “Mahmut”

2.1.2.2.1. Ünsüz Uyumu

2.1.2.2.1.1. Ünsüz – Ünsüz Uyumu

Ötümlülük–ötümsüzlük uyumdur. Türkçedeki bu kurala göre ötümlü ünsüzler, ötümlü ünsüzlerle **(/b/, /c/, /d/, /g/, /ġ/, /j/, /v/, /z/);** ötümsüz ünsüzler ise ötümsüz ünsüzler **(/p/, /ç/, /f/, /h/, /k/, /ḳ/,/ s/, /ṣ/, /t/)** veya sürtünmesiz ünsüzler **(/ğ/, /l/, /m/, /n/, /ñ/, /r/, /y/)** ile birlikte kullanılma durumudur.

2.1.2.2.1.2. Ünlü – Ünsüz Uyumu

a. Çıkış yeri uyumu: Ön damak ünsüzleri ön damak ünlüleriyle, art damak ünsüzleri art damak ünlüleriyle kullanılır.

b. Çıkış biçimi uyumu: Ötümsüz ünsüzlerin ötümlüleşmesi olayıdır.

2.1.2.2.2. Ötümlüleşme

Bu ses olayında ötümsüz ünsüzlerin ses yolu genişler ve ötümlü ünsüzlere dönüşür. Bu olaya tonlulaşma adı da verilir. Ötümsüz nitelikteki bir ünsüzün (/ç/, /f/, /h/, /k/, /p/, /s/, /ş/, /t/), ses tellerinin titreşmesiyle oluşan ötümlü nitelikteki bir ünsüze (/b/, /c/, /d/, /g/, /ğ/, /j/, /l/, /m/, /n/, /r/, /v/, /y/, /z/) dönüşmesidir (Doğru, 2022: 117).

ç > c

acıktım (19/537) “aç- > acık”

f > v

fites (19/51) “vites”

k > g

gezer (1/63) “kez- > gel”

geldi (1/63) “kel- > gel-”

esgiden (17/447) “eskiden”

asgerde (19/496) “askerde”

p > b

kabın (4/187) “kap+ı > kabı”

s > z

šabah (5/222) “sabah”

t > d

dörd araba (2/ 166) “dört”

anladıyım (16/496) “anlatıyım”

yapdırdık (19/508) “yaptırdık”

2.1.2.2.3. Ötümsüzleşme

Ötümlü ünsüzlerin **(/b/, /c/, /d/, //g, /j/, /l/, /m/, /n/, /r/, /v/, /y/, /z/)** ses yolunun darlaşmasıyla ötümsüz **(/ç/, /f/, /h/, /k/, /p/, /s/, /ş/, /t/)** ünsüzlerin dönüşmesi olayına denir. Tonsuzlaşma da denilmektedir.

b > p

Þıçā (1/155) “bıçağı”

Þaḳır (8/ 271) “bakır”

c> ç

dünürçü (5/222) “dünürcü”

z > s

çekmešsek (4/193) “çekmezsek”

2.1.2.2.4. Sızıcılaşma

Ünsüzler temas derecelerine göre süreksiz (patlayıcı)ve sürekli-sızıcı ünsüzler olarak iki ayrı şekilde incelenir. Patlayıcı ünsüzle(/b/, /c/, /ç/, /d/, /g/, /ġ/, /k/, /ḳ/, /p/, /t/) patlayıcı özelliklerini kaybederler ve sızıcı ünsüzlere (/f/, /ğ/, /h/, /j/, /s/, /ş/, /v/, /y/, /z/) dönüşürler. Konuşanlar tarafından en çok çaba gerektiren sesler olan titreşimli patlamalı ünsüzler, akıcı–sızıcı hale gelerek telaffuz edilir.

ç > ś

hiş (9/278) “hiç”

ḳ > ħ

yanıħsı (4/187) “yanıksı”

loħma (1/80) “lokma”

yaħışdıracāñ (1/100) “yakıştıracaksın”

2.1.2.2.5. Genizsileşme

Geniz ünsüzlerinin **(/m/, /n/, /ñ/)** yakınındaki ünsüzleri benzeşme yoluyla kendi çıkış yerine çekmesiyle genizsileşme ses olayı oluşur. Anadolu ağızlarında yer almaktadır.

yannış (3/183) “yanlış”

dinnemezdi /19/481) “dinlemezdi”

annadıyım (19/496) “anlatayım”

duşmannañ (19/542) “düşmanla”

2.1.2.2.6. Gırtlaksılaşma

Bir ünsüzün hırıltılı hâle dönüşmesine gırtlaksılaşma denir. İç Anadolu ağızlarında yaygın olarak görülür. /k/ ve /ķ/ sesleri /ħ/'ye dönüşür.

aħıtırdık (18/468) "akıtırdık"

ġazandıħ(19/524) "kazandık"

çıħamadıñ (19/506) "çıkamadın"

zayıfıdıħ (19/ 498) "zayıftık"

2.1.2.2.7. İkizleşme

Kelime içerisinde iki ünlü arasında bulunan bazı ünsüzlerin yinelenmeleri olayıdır. Bu ikizleşmedeki ünsüzler iki ayrı heceye aittir. Birçok Anadolu ağızında devam eden bu ses olayı incelemesini yaptığımız Konya Ereğli Bekdik Türkmen ağzında da görülmektedir. İkizleşme kök ve taban sözlerde gerçekleşir. Kök ve ek arasında yan yana gelen iki ayrı ünsüzün ikizleşme ses olayı ile alakası yoktur.

Ø ~ c

güccüğ̊kene (18/472) "küçükken"

Ø ~ s

dimissim (1/113) "demişim"

Ø ~ ş

eşşeķ (1/35) "eşek"

aşşık (18/470) "aşık"

Ø ~ z

azzını (1/113) "azığını"

Ø ~ n

yanna (1/148) "yana"

2.1.2.2.8. Nöbetleşme

Diğer ses olaylarında olduğu gibi anlamı değiştirmeyen, işlev farklılığı oluşturmayan ses değişimleridir. Ses bilgisinde (kurt > kurdu), biçim birimlerinde

(ubıt~ut~utan), söz diziminde (göz değmek, göze gelmek) nöbetleşme olabilmektedir. (Karaağaç, 2013: 134) Sürekli, süreksiz ünsüzlerin kendi arasında görülen ses olayıdır.

n ~ m

şindik (14/417) “şimdi”

zs ~ ss

bulamassıñ (16/429) “bulamazsın”

mb ~ nb

çenber (17/430) “çember”

t ~ ŧ

gittiğ̊inde (1/33) “gittiğinde”

r ~ l

doldulullarıdı (1/36) “doldururlardı”

süslellermiş (1/31) “süslerlermiş”

ñm~ñn

memmūnuħ (12/370) “memnunuz”

ş ~ h

hindi (1/127) “şimdi”

2.1.2.2.9. Ünsüz Uyumsuzluğu

Bazı söz ve söz öbeklerinde, boğumlanma noktaları aynı veya birbirine yakın seslerin tekrarından doğan uyumsuzluk (Karaağaç, 2013:141). Bu ses olayı ile yakın seslerin telaffuzunun zorluğu ortadan kalkmış olur ve seslerin çıkarılması kolaylaşır.

küçük – cük > küçücük >ġücücügler (1/81)

ufa- ak > ufacık > ufakcıħ (18/468)

2.1.2.2.10. Ünsüz İncelmesi

Ünsüz bir sesin çıkış yerinin, ağzın ön bölümüne alınması veya ön damak, diş veya dudak olarak değişmesidir. Sesin boğumlanma yerinin değişip damak sesine dönüşmesidir.

h > ğ

zağmetliydi (4/197) “zahmetliydi”

2.1.2.2.11. Ünsüz Kalınlaşması

Sesin çıkış yerinin arka damak olarak değişmesidir. Zayıf ünsüzün daha güçlü hâle gelmesi olayıdır. Çok yaygın bir ses olayı değildir.

y > ġ

gine (12/370) “yine”

2.1.2.2.12. Ağızsılaşma

Türkçede geniz ünsüzleri olan /m/, /n/, /ñ/ seslerinin aynı yerden çıkan ağız sessizine dönüşmesi olayına ağızsılaşma denir. Türkçede ve başka dillerde nadiren görülür (Karaağaç, 2012:118).

oña (1/15) “ona”

2.1.2.2.13. Akıcılaşma

Akıcı nitelikte olmayan bir ünsüzün, çeşitli etkilerle akıcı ünsüze /l/, /m/, /n/, /r/, /y/ dönüşmesi olayına akıcılaşma adı verilir (Doğru, 2022: 135).

Metinlerdeki örnekleri sınırlıdır.

b> m

mindirillerdi (1/37) “bindirirlerdi”

2.1.2.2.14. Çekimlik Değişme

Kalıcı olmayan, çekim sırasında gerçekleşen ve sözlüğe yansımayan her türden değişmedir. Ulama (düşme, türeme, benzeşme, aykırılaşma) ve çekimlik değişme olmak üzere iki türlüdür.

Çekimlik değişme sözün içinde görülür. Ulama ise söz diziminde görülür.

gönül >gönül – ü> gönlü (1/125).

giderdik (1/43) “git-er-dik”

çeviril > çevril- (14/388)

2.1.2.2.15. Göçüşme

Bir sözcük içerisinde iki sesin yer değiştirmesidir. Seslerin göçüşmesidir. Nöbetleşme de denilmektedir. Diş dudak ünsüzleri olan **"/ç/, /d/, /f/, /n/, /s/, /ş/, /t/, /v/, /y/, /z/"** diş dudak ünsüzleri başta olmak üzere **"/r/, /l/"** akıcı ünsüzlerinin bulunduğu sözcüklerde gerçekleşir. Düzensiz ses olayıdır.

ırþıklarımız (5/222) "ibriklerimiz".

eşki (6/230) "ekşi"

ireli (10/ 331) "ileri"

2.1.2.2.16. Büzülme

Ünlü-ünsüz-ünlü sıralamasına sahip bir ses öbeğinin bir sözcükteki uzun ünlüye dönüşmesi sonucu büzülme gerçekleşir.

Âbim (2/165) "ağabey>> âbi"

2.1.2.2.17. Ulama

Konuşma dilinde ortaya çıkan ses olayıdır. Zaman zaman yazı diline de geçtiği görülmüştür. Bir sözün son sesi ile kendisinden sonra gelen sözün ilk sesinin tek bir hece biçiminde söylemesidir.

motur˛arabası (1/32) "motor arabası"

2.1.2.2.18. Ünsüz Benzeşmeleri

Bir sözcükte yer alan seslerin boğumlanma yeri bakımından birbirine yaklaşması olayına ünsüz benzeşmesi denir. En çok görülen ses olaylarındandır.

Ünsüz benzeşmeleri iki şekilde incelenir:

2.1.2.2.18.1. Yakın Benzeşme

Bir söz içerisinde yan yana bulunan birbirinin aynı veya benzeri olmayan iki sesten birisinin, çıkış noktası olarak yanındaki ünsüzü kendisine benzetmesi olayıdır.

olmassa (1/34) "olmazsa"

diyollar (2/177) "diyorlar"

fasűlle (5/225) "fasülye"

samannık (10/310) "samanlık"

2.1.2.2.18.2. Uzak Benzeşme

Bir kelime içerisinde yan yana bulunmayan birbirinin aynı ya da benzeri olmayan iki sesten birinin diğerini boğumlanma noktası olarak etkilemesi ve benzerlik göstermesidir.

geşmiş (19/558) “geçmiş”

2.1.2.2.19. Aykırılaşma

Bir kelimede yer alan seslerin boğumlanma noktası bakımından birbirine olan benzerliklerini kaybetmeleriyle ortaya çıkan ses olayıdır. Seslerin çıkış yeri veya çıkış biçimi bakımından birbirinden uzaklaşmasıdır. Türkçede aykırılaşma çoğunlukla alıntı sözcüklerde ve söylenişi zor kelimelerde görülür. Akıcı ve sızıcı seslerin **“/l/, /m/, /n/, /r/, /s/, /z/”** telaffuzu zor olduğu için genelde bu seslerin olduğu kelimelerde aykırılaşma görülmüştür. İkiye ayrılır. Yakın ve uzak aykırılaşma.

2.1.2.2.19.1. Yakın Aykırılaşma

Kelime içinde yan yana bulunan ve çıkış noktası olarak benzer olan iki sesten birinin boğumlanma biçiminin değişmesi olayıdır.

Tepme (8/277) “tekme”

2.1.2.2.19.2. Uzak Aykırılaşma

Bir kelimede birbirinden uzak fakat benzer boğumlanma özelliği taşıyan iki sesten birinin başka bir sese dönüşmesidir. Söyleyiş zorluğu uzak aykırılaşma olayının oluşmasına yol açmıştır.

hindi (1/127) “şimdi”

bilāderin (6/337) “birader”

2.1.2.2.20. Ünsüz Düşmesi

Bir kelimenin başında, ortasında veya sonunda bulunan bir sesinin düşmesi olayıdır. Bölge ağzında görülen ünsüz düşmesi örnekleri şu şekildedir:

2.1.2.2.20.1. İç Ses Düşmesi

h ~ Ø

Karabayramlınıñ Āmet (1/67) “Karabayramlının Ahmet”

f ~ Ø

çitçilik (14/410) “çiftçilik”

ğ ~ Ø

dāldı (1/105) “dağıldı”

þarnanı (1/70) “parmağını”

yālık (1/115) “yağlık”

k ~ Ø

ġopacādı (1/163) “kopacaktı”

v ~ Ø

töbe (19/503) “tövbe”

y ~ Ø

pendir (14/395) “peynir”

2.1.2.2.20.2. Son Ses Düşmesi

k ~ Ø

ekmä (19/537) “ekmek”

t ~ Ø

dürüs (19/480) “dürüst”

y ~ Ø

buğda (2/176) “buğday”

şē (18/468) “şey”

l ~ Ø

nası (8/276) “nasıl”

r ~ Ø

bi (1/47) “bir”

oluyo (1/99) “oluyor”

2.1.2.2.21. Ünsüz Türemesi

Anlam ayırıcı özelliği olmayan bu ses olayı ses çıkışında kolaylık sağlaması amacıyla ortaya çıkmıştır. Sözlerin ön, iç ve son seslerinde ortaya çıkar. Sözün aslında bulunmayan bir ünsüzün türemesi şeklinde gerçekleşir.

2.1.2.2.21.1. Ön Ses Türemesi

Ø ~ h

havlıda (1/ 144) “avluda”

horda (19/497) “orda”

2.1.2.2.21.2. İç Ses Türemesi

İç ses türemesi örnekleri şu şekildedir.

Ø ~ v

duva (8/273) “dua”

Ø ~ z

azzık (6/242) “azık”

2.1.2.2.21.3. Son Ses Türemesi

Ø ~ v

yarım kilov (1/77) “kilo”

2.1.2.2.22. Yardımcı Ünsüzler

Ölçünlü Türkiye Türkçesinde yardımcı ünsüzler **"/n/, /y/"** sesleridir. Bunlardan asıl yardımcı ünsüz **/y/** sesi olarak kullanılır. İyelik ekleri ile durum ekleri arasına /n/ sesi gelir. KEBTA’da yardımcı ünsüzler kullanılmıştır:

suyunu (4/207)“su+y+un+u”

yüzüne (5/218) “yüz+ü+n+e”

oğlan evine (1/52)“ev+i+n+e”

günboyunca (4/191)“boyu+n+ca”

2.2. Şekil Bilgisi

2.2.1. Ad Çekimi:

Ad çekim ekleri, çokluk eki, iyelik eki, durum eki, bildirme ve soru ekidir.

2.2.1.1. Çokluk Çekimi

Adları çokluk haline getiren eklerdir. Araştırma-incelemesini yaptığımız bölge ağzında da ölçünlü Türkçede olduğu gibi kalınlık - incelik uyumuna uygun bir şekilde kullanılmıştır. Kalınlık incelik uyumuna uygun olan bu ekler "-lar, -ler" şeklindedir. Bununla birlikte bazı Anadolu ağızlarında görüldüğü gibi KEBTA'da da /m/ ya da /n/ sesi ile biten sözlerde çoğul ekinin ilerleyici ve yakın benzeşme ile "+nar" şeklinde kullanıldığı görülmüştür.

+lAr :

torba+lara (5/223) "torbalara"

sini+lere (6/229) "sinilere"

ġoyun+lar+ımız (6/241) "koyunlarımız"

+nar:

o+n+narı (6/248) "onları"

2.2.1.2. İyelik Çekimi

Nesnelerin ve kavramların ait olduğu şahsı gösteren ek/ eklerdir. İyelik, varlığın kişiye veya bir başka varlığa bağlı ve ait oluşudur. Türkçe, iyelik kavramının çok güçlü yaşandığı bir dildir. İyelik ifadesi için, zamir çekimleri yanında, yine zamirlerin ekleşmiş biçimleri olan iyelik eklerinden de yararlanılır (Karaağaç, 2013: 327).

Birinci Teklik Kişi : +m

ana+m (6/247) "annem"

İkinci Teklik Kişi : +n, +ñ

dezze+ñ (1/28) "teyzen"

Üçüncü Teklik Kişi : +I, +U

Veli Hoca'nıñ oda+sı (10/325)

yirleriñ baş+ı+n+a (10/333) “yerlerin başına”

Her varlığın sadece bir sahibi olduğundan iyelik eklerinden sonra başka bir iyelik eki kullanılmaz. Ancak ek donuklaşması ile meydana gelen istisnai yapılar mevcuttur (Karaağaç, 2013:329). Bu örnekler incelemesini yaptığımız bölge ağzında karşımıza çıkmıştır:

hepisi (19/533) “hepsi”

Birinci Çokluk Kişi : +mIz, mUz

uğr+umuz+a (3/182)

baş+ımız+da (3/183)

ȭ̆ğret+men+imiz (3/ 183)

çavuş+umuz (19/497)

İkinci Çokluk Kişi : +nIz, +nUz, +ñIz, +ñUz

çoban+ıñız (542/517) “çobanınız”

Üçüncü Çokluk Kişi : +lArI

yuñ+ları (6/248) “yünleri”

kiraz kőfe+leri (1/35) “kiraz küfeleri”

2.2.1.3. Ekli ve Edatlı Durum Çekimi

Ekler ve edatlar Türkçe ad çekimlerinde, söz grupları ve cümlelerde kullanılmaktadır. Edat ve eklerin bir arada birlikte kullanıldığı örnekler mevcuttur. Bu çekimler ad ile ad arasında, eylem ile ad arasında ilişki kurmaktadır. Sözleri bir araya getirmektedirler.

2.2.1.3.1. Ek - Edat Birlikte Kullanılarak Oluşturulan Kelime Grubu

Þişenē ġadar (6/228) “pişene kadar”

2.2.1.3.1.1. Ek Kullanılarak Oluşturulan Durum Çekimi

yanında (6/230) “yanında”

2.2.1.3.1.2. Edat Kullanılarak Oluşturulan Durum Çekimi

fıstıġ gibi (8/267) “fıstık gibi”

2.2.1.4. Durum Ekleri

2.2.1.4.1. Yalın Durum

Eksiz durumdur. Her eksiz yapı, yalın değildir. Ad durum eklerini almamış yapılar yalın durumdadır.

ġoyun sāğ̊ıyoduḳ (8/268) “koyun+ø sağıyorduk.”

2.2.1.4.2. İlgi Durumu

+Iñ, +nIñ, +Un, +nUn, +yIñ

Adın başka bir adla ilişkisi olduğunu ifade eder (Karaağaç, 2013:334). Sahiplik ya da sözle yakın ilişki anlamı kurması nedeniyle iyelik ekiyle aynı işlevi üstlenebilir. Bu ek ismi genitif hâle sokan ektir (Ergin, 1993:218). Konya Ereğli Bekdik Türkmen ağzında ikinci şahıs iyelik eklerinde görülen **/ñ/** sesi ilgi durum çekiminde de görülür.

zilifleriniñ yanına (1/22) “zilif+ler+i+niñ yan+ı+n+a”

arabanıñ üstüne (8/275) “araba +nın üst+ü”

zamanın birinde (7/259) “zaman+ın bir+ i+n+de”

neyiñ (17/443) “ne+y+in”

Akh̊üyüñ (18/463) “Akhüyük’ün”

2.2.1.4.3. Yükleme Durumu (Yapma)

+I, +U

Belirtme ve yükleme hâli olarak da adlandırılır. Hareketten etkilenen varlığı yani nesneyi oluşturur.

camızınañ ināñ ġuyrūnu (1/144) “kuyruğ+u+n+u”

Harman makinesini alır gelirdik. (10/310) “makine+si+n+i”

tohumu seperdiḳ (11/349) “tohum+u”

2.2.1.4.4. Yaklaşma Durumu (Yönelme)

+A

Söz öbeklerinde ve cümlelerde eylemin yöneldiği veya yaklaştığı varlığın adı, yaklaşma çekimine girer (Karağaç, 2013:337)

Trene bindiḳ (280/296) “tren +e”

şöruya (19/479) “şura+y+a”

2.2.1.4.5. Bulunma Durumu

+DA

Eylemin gerçekleştiği yer ve zamanın adını bildirir. Yer, zaman, işi, devamlılık, süreç anlamları verir.

Çarşamba günü ēğ̊tsel çalışma dillerdi oħulda (1/131) “okul+da”

asġerde (19/496) “askerde”

2.2.1.4.6. Uzaklaşma Durumu (Ayrılma)

+DAn

Uzaklaşılan varlığın adını belirtmek için ada +dan eki getirilir. Uzaklaşma durumunu ifade etmek için daima ek kullanılır. Uzaklaşma anlamının yanı sıra çıkma, başlama, ayrılma, yokluk, kaynak, tür vb. anlamlar da yükleyebilir. KEBTA’da yaygın olarak kullanılmaktadır.

harþden çıḳmış gibi köy ipissiz (10/324) “harp+ten”

ġapı+dan (19/515) “kapıdan”

şu+r+dan (19/515)

köy+ün+den (19/528)

2.2.1.4.7. Araç Durumu (Birliktelik Durumu)

+lA, ile, +nen, +nAñ, +InAn

Birliktelik ya da araç durumu, edatlı ve ekli olarak yapılabilir. Araç durumu, adın neyle, nasıl ve ne zaman yapıldığını göstermektedir. Aynı zamanda zarf yaparken de görev alır. Temel anlamsal işlevi “birliktelik”tir.

ġonşular+la (8/268) “komşularla”

para+ẏ+ı+nan (8/272) “parayla”

arabası+y+nañ sap çeḳerdiḳ (8/275) “arabası ile”

šaban+nañ ekin ekerdiḥ (11/349) “sabanla ekin ekerdik”

onlar+nañ (18/471) “onlar ile”

biç+er+neñ (19/541) “biçerle”

2.2.1.4.8. Eşitlik Durumu

+ce

Eylemin yapılış biçimini ifade etme sırasında ortaya çıkar. Eşitlik ekleri ve edatlarla yapılır. Eşitlik durumu, ÖTT’de “-ça -çe -ca -ce” ekleri ve “gibi, denli” edatlarıyla sağlanmakta.

Eşitlik çekimi, hem nitelik hem nicelik bakımından, durum, zaman vb. eşitliklerini de ifade eder (Karaağaç, 2013:347).

gózel+ce temizlenir (8/264) “güzelce”

herkesçe (20/558) “herkesçe”

2.2.1.4.9. Yön Durumu

+ArI, +rA

Söz gruplarında ve tümcelerde eylemlerin hangi yönde yapıldığını gösteren ve adı fiile bağlayan durum ekidir. Yön durumu, Eski Türkçe döneminden sonra ilgeçlerle yapılmıştır.

dış+arı sıçratmayıñ dirlerdi (6/232) “dışarı”

son+ra (19/520)

2.2.1.4.10. Neden Durumu

için, içün, diyi

Tümcelerde ve söz öbeklerinde eylemin hangi nedenle gerçekleştiğini belirtmek için kullanılan durumdur. Türkçede “için” ilgeci sebep çekimi için kullanılmaktadır. Bunun yanında “diye” ilgeci de neden belirtmede kullanılır.

yumuş buyurmak için (1/126) “iş buyurmak için”

bozulmasıñ diyi (4/191) “bozulmasın diye”

ŧuzu gitsin diyi (4/197) “tuzu gitsin diye”

uzun boylu olduğ̇u içün (10/281) “uzun boylu olduğu için”

2.2.1.4.11. Karşılaştırma Durumu

ġadar

Karşılaştırmaya konu olan, çekim ilgeçleriyle oluşan, eylemlerin gerçekleşme şeklini ve varlıkları eşitlik, benzerlik, karşılaştırma ve sınırlama bakımından gösteren durumdur.

on beş yaşına ġadar (1/70) “on beş yaşına kadar”

2.2.1.4.12. Benzerlik Durumu

gibi

Varlığın başka bir varlığa, eylemin gerçekleşme biçiminin başka eylemlere benzediğini ifade etmek için ortaya çıkan çekimdir.

ipekli gibi (1/15) “ipek gibi”

süs gibi (1/19) “süs gibi”

loĥma gibi (1/80) “lokma gibi”

2.2.1.4.13. Sınırlama Durumu

-e / - a ġadar, -dan beri

Eylemin gerçekleşmesinin sınırlı olduğunu belirtir.

Þişenē ġadar ķaynadırıķ (6/ 228) “pişene kadar kaynatırdık”

gelene ġadar (6/235) “gelene kadar”

esķi zamanlardan beri (7/259) “eski zamanlardan beri”

2.2.2. Eylem Çekimi

Bir tümcenin kurulabilmesi için kişi, şekil ve zaman ögelerini içermesi gerekir. Türkçede kişi ekleri, zaman ekleri ve kip (şekil) ekleri ile söz dizimi oluşturulur.

2.2.2.1. Kişi Ekleri

Tümcede işi yapanı göstermeye yarayan eklere kişi ekleri denir. Türkçe için iyelik, sahiplik, aitlik ve kişi bilgileri önemli bir yer tutar. Eylemin gerçekleştireni ve

gerçekleştirenin sayısını gösteren ekler kişi ekleri olarak adlandırılır ve bunlar üç türlüdür.

2.2.2.1.1. I. Tip (Zamir Kökenli) Kişi Ekleri

Kişi zamiri kökenli kişi ekleri, geniş zaman, gelecek zaman, öğrenilen geçmiş zaman, şimdiki zaman, istek ve gereklilik çekimlerinde kullanılır.

Birinci Teklik Kişi : -ém, -Im, -Um

bilmiyém (1/15) “bilmiyorum”

dimissim (1/113) “demişim”

sevdim (1/121)

tükürüyom (1/145) “tükürüyorum”

vardım (1/147)

diyiḳsim (1/162) “demişim”

su suluyom (2/176) “su suluyorum”

İkinci Teklik Kişi : -Añ , - Iñ

yaħışdıracāñ (1/100) “yakıştıracaksın”

biliyoñ mu? (1/101) “biliyor musun”

sandıñ (1/105) “sandın, zannettin”

ġurduñ (1/112) “kurdun”

açañ (1/127) “açarsın”

keseñ (1/129) “kesersin”

Üçüncü Teklik Kişi : Ø - un

ġussun (1/114) “kussun”

geldi (1/151) “geldi”

gülüyo (1/154) “gülüyor”

Birinci Çokluk Kişi : -Iz, -Uz, -Ik, -Uk, -İġ -Uġ, -Iḳ, -ıñ – lım

ġalırdık (1/83) “kalırdık”

āğ̊lıyalımıñ (1/108) “ağlayalım”

ŧaħamıyoḳ (1/117) “takamıyoruz”

dıḳmadıḳ (1/124) “girdirmedik”

giderdik (1/131) “giderdik”

doħurduġ (1/180) “dokurduk”

ġorduḳ (4/200) “koyardık”

viririḳ (5/220) “virириz”

gideriḳ (5/222) “gideriz”

dökeriz (7/253) “dökeriz”

döküyoḳ (8/266) “döküyoruz”

banalım (1/80) “banalım”

İkinci Çokluk Kişi : -uñ, -sInIz, -sUnUz, -sIñIz, -sUñUz

oturuñ (6/232) “oturun”

ġoyarsıñız (7/252) “koyarsınız”

bulamašsıñız (16/429)

Üçüncü Çokluk Şahıs : -lAr

diller (1/126) “derler”

çıkallardı (1/83) “çıkarlardı”

seslenmediler (1/164) “bir şey demediler”

2.2.2.1.2. II. Tip (İyelik Kökenli) Kişi Ekleri

Görülen geçmiş zaman ve şart çekimlerinde iyelik kökenli kişi ekleri kullanılmıştır.

Birinci teklik Kişi: -m

sevdim (1/121)

bāğ̊ladım (1/161)

İkinci Teklik Kişi: -n, -ñ

arasañ (16/429)

Üçüncü Teklik Kişi: Ø

āğlardı (17/435)

ġaçtı (12/379)

Birinci Çokluk Kişi: -k, -ķ,- ġ,-ħ

girdiķ (19/516)

bindik (1/36)

İkinci Çokluk Kişi: -nız, ñız

yirseñiz (20/552)

Üçüncü Çokluk Kişi: - lAr

didiler (1/121) "dediler"

virdiler (10/299) "verdiler"

ayrıldılar (18/461)

2.2.2.1.3. III. Tip (Emir Çekimi) Kişi Ekleri

Birinci Teklik Kişi:

İkinci Teklik Kişi: Ø

çuvalı aç (20/561)

Üçüncü Teklik Kişi: -sIn, -sUn

kan ġussun (1/114) "kan kussun"

virsin (10/316) "versin"

yanaşmasın (17/444) "yaklaşmasın"

aldın (20/557)

buldun (20/557)

Birinci Çokluk Kişi: -AlIm, -AlImıñ

geliñ‿āğlıyalımıñ (1/108)

diyelim (20/554)

İkinci Çokluk Kişi: -n, -In, Un, ñ, -Uñ

geliñ (1/108) “gelin”

Üçüncü Çokluk Kişi: -sInlAr

yisinler (4/204) “yesinler”

2.2.2.2. Şekil ve Zaman Çekimleri

Bir tümcede varlık ve eylem birlikte vardır ve bilgilerin tamamını ifade ederler. Cümlede eylemin gerçekleşme biçimi, kip ve zarflarla ifade edilir. Varlıktaki değişim sürecinin adını zaman kavramıyla ifade edebiliriz.

2.2.2.2.1. Geniş Zaman

Geçmiş zamanda başlayan bir eylemin şimdi de devam ettiğini ve gelecek zamanda da olabileceği kapsayan bir zamandır.

Birinci Teklik Kişi : -ArIm, -rIm

yaparım (8/270)

Birinci teklik şahısın geniş zamanda olumsuzu: -mAm

yoḥ, yoḥ ġalmam (19/527)

İkinci Teklik Kişi :-sIn -sIñ

Metinde örneği yok.

Üçüncü Teklik Kişi : -Ar, -r

yavşan burcu burcu koḥar (1/25) “yavşan burcu burcu kokar”

ġatar (4/194) “katar”

sırkar (4/224) “süzülür”

Olumsuzu : -mAz

sokulmaz (1/120)

oturulmaz (6/247)

yaramaz (8/270)

Birinci Çokluk Kişi : -ArIz, -ArIk, -rIk, -rUḳ, -rIḥ, -rUḥ

erkenden ġakarık (5/222) “erkenden kalkarız”

ġoruḥ (5/224) “koyarız”

soğ̊an dōğ̊rarık (5/226) “soğan doğrarız”

kayısı atarık (5/226) “kayısı atarız”

götürürük̟ (5/226) “götürürüz”

getirik (16/427) “getiririz”

güderik̟ (9/279) “güderiz”

hayvan besleriḳ (9/279) “hayvan besleriz”

İkinci Çokluk Kişi : -rsIñIz

Metinde örneği yok.

Üçüncü Çokluk Kişi : -ArlAr -AllAr

açallar (14/392) “açarlar”

dirler (20/552) “deler”

Olumsuzu : -mAzlAr

yimezler (20/552) “yemezler”

2.2.2.2.2. Şimdiki Zaman

Eylemin içinde bulunduğu zamanı bildirir. -(ı)yor ekiyle bu anlam sağlanmaktadır. Eklendiği kelimenin hareketinin içinde bulunduğu zamanını, anı ifade etmede ortaya çıkar. -yo(l) eki 3. Çoğul kişi çekiminde görülür.

Birinci Teklik Kişi : -yom

sürüyom (8/ 277) “sürüyorum”

biliyom (16/426) “biliyorum”

ēkiyom 16/(427) “ekiyorum”

İkinci Teklik Kişi : -yoñ

sürüyoñ (8/277) “sürüyorsun”

açıyoñ (17/451) “açıyorsun”

Üçüncü Teklik Kişi : -yo, -yor

ġaynıyo (8/265) “kaynıyor”

bilmiyor (19/512) “bilmiyor”

Birinci Çokluk Kişi : -yoruz, -yok

atıyoḳ (8/266) “atıyoruz”

çalışıyoz (13/380) “çalışıyoruz”

öndüçleşiyoḳ (8/268) “ödünç alıyoruz”

İkinci Çokluk Kişi : - yIñIz

Her ne kadar metinlerde örneğine rastlanmasa da, bölgenin ses özellikleri değerlendirildiğinde şimdiki zaman ikinci çokluk kişi eki olarak **"-yoñuz"** ekinin kullanılması mümkündür.(napıyoñuz, çekiyoñuz vb.)

Üçüncü Çokluk Kişi: -yollAr

satıyollar (14/397) “satıyorlar”

diziyollar (14/398) “diziyorlar”

2.2.2.2.3. Görülen Geçmiş Zaman

Eyleme konuşanın şahit olduğu ve eylemin geçmiş zamanda yapıldığını bildiren ektir. Görülen geçmiş zaman eki çekim sırasında uyuma uygun olarak kullanılır.

Birinci Teklik Kişi : -dIm, -dUm, -ŧIm

giŧŧim (19/537) “gittim”

geldim (19/ 537)

İkinci Teklik Kişi : -dIñ

çıħamadıñ (19/506) “çıkamadın”

Üçüncü Teklik Kişi : -dI, -dU, -tI, -ŧI, -ŧU

bitti (15/ 410) “bitti”

düştü (15/ 413) “düştü”

çıħtı (17/449) “çıktı”

ġullanıyodu (14/402) “kullanıyordu”

ġonuşurdu (14/403)“konuşurdu”

Birinci Çokluk Kişi: -dIk, -dUḳ, -dUk, -dIħ, -dUħ

yidik (19/540) “yedik”

İkinci Çokluk Kişi: -dIñIz, -dInIz,

Metinlerde görülmese de bölgenin ağız özellikleri değerlendirildiğinde görülen geçmiş zaman ikinci çokluk kişi ekinin **"-DInIz, -DIñIz, -DUnUz, -DUñUz"** şekillerinde kullanılması söz konusudur.

Üçüncü Çokluk Kişi: -dIlAr, -dUlAr

anlaᵵtılar (20/564) “anlattılar”

2.2.2.2.4. Öğrenilen Geçmiş Zaman

Fiilin karşıladığı oluş ve kılışı, kişinin başkasından duyduğunu, sonradan gördüğünü veya farkında olmadan işlediğini anlatan zaman. Türkçede -mIş / -mUş ekleriyle kurulur (Korkmaz, 1992:49).

Birinci Teklik Kişi: -mIşIm, -mUşUm, -mUssUm

ġazanmıssım. (19/519) “kazanmışım”

İkinci Teklik Kişi: Bölgenin ses özelliklerine göre bu ekin; **"-mIşsIn, -mIşsIñ, mUşsUn, -mUşUn, ve -mIşIn, -mUşUn, -mIssIn, -mUssUn"** şeklinde **/n/ ~ /ñ/** nöbetleşmesiyle kullanılabilmesi mümkündür.

Üçüncü Teklik Kişi : -mIş, -gin

gelgin (16/425) “gelmiş”

dālgın (16/426) “dağılmış”

ġısılmış (17/437) “sıkışmış”

2.2.2.2.5. Gelecek Zaman

Birinci Teklik Kişi : -(ı)cāğ̊am, -AcAm, -cēğ̊em, -(e)cem

salmīcām (19/531) “salmayacağım”

salmīcāğ̊am (19/531) “salmayacağım”

diyecem (1/158) “diyeceğim, söyleyeceğim”

İkinci Teklik Kişi : -AcAn, -AcAñ,

dinliyecāñ (14/407) “dinleyeceksin”

alacān (19/492) “alacaksın”

görecen (19/521) “göreceksin”

Üçüncü Teklik Kişi : -AcAɦ, -cAh

çamaşır yıɦıyacaɦ (10/288) “çamaşır yıkayacak”

ġonuşacaɦ (14/407) “konuşacak”

düvecek (19/502) “dövecek”

Birinci Çokluk Kişi : -AcAz, -AcIyIķ, -AcIyIɦ, AcIyIk

yaşáyacaz (12/370)

çalışácıyık (13/384)

yapacıyıɦ (14/410)

İkinci Çokluk Kişi : - acasınız

yapacāsınız (7/262) “yapacaksınız”

Üçüncü Çokluk Kişi : - acaɦlar, - ecekler

ekecekler (14/408)

atacaɦlar (20/558) “atacaklar”

2.2.2.2.6. Emir Kipi

Emir kipi, III. Tip (Emir Çekimi) Kişi Ekleri bölümünde örnekleriyle incelenmiştir. Bu kip, tasarlanan eylemin emir şeklinde olduğunu bildirir ve zaman ifadesi içermez.

2.2.2.2.7. Şart Kipi

Şart çekmi yardımcı cümle kurar. Başka bir olayın gerçekleşebilme koşulunu ifade etmede kullanılır. Şart kipi, planlanan hareketin şart-koşul şeklinde olduğunu ifade ederken başvurulan bir kiptir. Gelecek ve geniş zamana atıfta bulunur. Sadece şekil bildirir.

Birinci Teklik Kişi Eki : -sAm

yapsam (6/230)

dimeseydim (1/152) “demeseydim”

İkinci Teklik Kişi Eki : -sañ, -san

sarársañ (1/76) “sararsan”

yaparısañ (4/183) “yaparsan”

Üçüncü Teklik Kişi Eki : -sA

olmazsa (1/34)

ġopuyosa (1/66) “kopuyorsa”

olsa (1/115)

gelse (5/218)

nazar éttiyse (7/252) “nazar ettiyse”

Birinci Çokluk Kişi Eki : -sAk, -sAķ, - sAħ

olsaķ (5/221) “olsak”

bulursaħ (16/430) “bulursak”

çekmešsek (4/193) “çekmezsek”

İkinci Çokluk Kişi Eki : -sAñIz

toprak alırsanız (7/252)

yirseñiz (20/552) “yerseniz”

Üçüncü Çokluk Kişi Eki : -sAlAr

yapsalar (7/262)

virseler (1/135) “verseler”

2.2.2.2.8. İstek Kipi

Şekil bildiren bir kiptir. Umulan, istenen, tasarlanan eylemleri ifade ederken kullanılır. Zaman zaman ile emir kipi ve istek kipi çekimleri arasında birinci teklik ve çokluk kişilerde ve teklik ve çokluk üçüncü kişilerde birbirinin yerine kullanıldıkları görülmektedir. Böyle durumlarda istek kipi çekimlerini emir kipi de karşılayabilir.

"-a / -e" ekleriyle çekimlenen istek kipinin **“-ı, -i”** şekilleri de vardır.

söyleyim (1/101)

āğlıyalımıñ (1/108) “ağlayalım”

yıḳanalım (2/168) “yıkanalım”

buluşalım (10/313)

anladıyım (16/431) “anlatıyım”

virelim (19/490) “verelim”

2.2.2.2.9. Gereklilik Kipi

Fiilin gösterdiği oluş ve kılışın yapılması gerekli olduğunu bildiren ve Türkçede -mAlI eki ile kurulan kip: anla-malı-yım (Korkmaz, 1992:71). Bekdik Türkmen ağzında gereklilik anlamını vermek için **“lâzım” ve “ilāzım”** sözcüklerinin de kullanıldığı görülmüştür.

iki kişi lâzımdı (4/184)

bēğ̊enilmesi ilāzım (20/558)

2.2.2.2.10. Bildirme Kipi

Ad ve ad soylu kelimelere eklenir. Eklendikler kelimeleri yüklemleştirir. Bunun yanısıra bir nesne veya durumun yokluğunu ya da varlığını bildirir. +i- <<+er- yardımcı eylemi ile yapılır. Geniş zaman III. kişi çekimlerinde “dır, -dir, -dur, -dür” eki kullanılmaktadır. Eski Türkçede “olmak/bolmak, ermek, turmak” eylemleri kullanılmıştır.

böyleydi (19/519)

ben idim (19/521)

o zamanlar fırın yoẖdu (1/73) “o zamanlar fırın yoktu”

2.2.2.2.11. Soru Şekli

Soru eki, çekimli fiillerde kipleri şagıslara soru yoluyla bağlayan ektir. Adlarda olduğu gibi yine -mI / -mU ekleriyle karşılanır (Korkmaz, 2019: 115).

Her şey sorulabilir. Soru, bildirmeyi de taşır.

Bülbüle kafeste seyran olur mu? (1/96)

Anasız babasız bayram olur mu? (1/97)

Onlar da ne didi biliyoñ mu? (19/490)

Şofórüñüz pilot mu olur didi? (19/517)

2.2.2.3. Birleşik Çekimli Eylemler

Bildirme ve tasarlama kiplerinin bağlı oldukları şekil ve zamanın görülen geçmiş zaman (hikâye), duyulan geçmiş zaman (rivayet) içinde meydana geldiğini veya şarta bağlı olarak ortaya çıktığını ifade etmek için kullanılan ve i-(<er-) ek fiilinin yardımıyla kurulan zaman (Korkmaz, 1992: 28).

2.2.2.3.1.Hikâye Çekimi

Bölgemiz ağızlarında görülen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman, geniş zaman, şimdiki zaman, gelecek zaman, şart, istek ve gereklilik biçiminin hikâye birleşik çekimi yapılmaktadır.

2.2.2.3.1.1. Şimdiki Zamanın Hikâyesi

Birinci Teklik Kişi:

yapıyodum (8/267) “yapıyordum”

İkinci Teklik Kişi:

sāğ̊yoduñ (14/390) “sağıyordun”

öndüçleşiyoduñ (14/390) “ödünçleşiyordun”

biriħdiriyoduñ (14/391) “biriktiriyordun”

Üçüncü Teklik Kişi:

aġ̊rıyodu (1/118) “ağrıyordu”

geliyodu (15/422) “geliyordu”

Birinci Çokluk Kişi:

ġalıyoduk (1/83) “kalıyorduk”

sāğ̊ıyoduk (8/268) “sağıyorduk”

geliyoduk (10/329) “geliyorduk”

gidiyoduk (13/383) “gidiyorduk”

Üçüncü Çokluk Kişi:

viriyollardı (19/511) “veriyorlardı”

2.2.2.3.1.2. Görülen Geçmiş Zamanın Hikâyesi

Birinci Teklik Kişi:

aç ġaldıydım (19/541) “aç kaldıydım”

Üçüncü Teklik Kişi:

girdiydi (1/119) “girdiydi”

Birinci Çokluk Kişi:

içinde ḳaldıydık (2/168) “içinde kaldıydık”

Üçüncü Çokluk Kişi:

çalışdıydılar (3/176) “çalışdıydılar”

2.2.2.3.1.3. Gelecek Zamanın Hikâyesi

Birinci Teklik Kişi:

alacādım (19/489) “alacaktım”

Üçüncü Teklik Kişi:

ġopacādı (1/163) “kopacaktı”

2.2.2.3.1.4. Geniş Zamanın Hikâyesi

Birinci Teklik Kişi:

dırırdım (2/165) “tırırdım”

İkinci Teklik Kişi:

sen alırdın (19/493)

Üçüncü Teklik Kişi:

dinirdi (1/14) “denirdi”

Birinci Çokluk Kişi:

çevirirdiḳ (1/11)

yapardıḳ (1/183)

İkinci Çokluk Kişi:

asardıñız (7/256) “asardınız”

Üçüncü Çokluk Kişi:

dirlerdi (6/233) “derlerdi”

ayırıllardı (1/9) “ayırırlardı”

sevellerdi (19/524) “severlerdi”

2.2.2.3.1.5. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Hikâyesi

Üçüncü Teklik Kişi:

Bölgemiz ağzında öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesi kullanılmaktadır. Ancak metinlerimizde örneğine rastlanmamıştır.

2.2.2.2.1.6. Şart Çekiminin Hikâyesi

Birinci Teklik Kişi:

dimeseydim (1/152) “demeseydim”

Üçüncü Çokluk Kişi:

ġakdıysañız (5/222) “kalkdıysanız”

2.2.2.3.2. Rivayet Çekimi

Bölgemiz ağızlarında öğrenilen geçmiş zaman, geniş zaman, şimdiki zaman, gelecek zaman, şart, istek ve gereklilik biçimimin rivayet birleşik çekimi yapılmaktadır.

2.2.2.3.2.1. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Rivayeti

Üçüncü Teklik Kişi:

öyleymişimiş (16/426) “öyleymiş”

Üçüncü Çokluk Kişi:

yapmışlarımış (7/258)

2.2.2.3.2.2. Geniş Zamanın Rivayeti

Üçüncü Teklik Kişi:

açılırmış (6/236)

tavatırmış (20/556)

Birinci Çokluk Kişi:

yaparlarmış (8/279)

Üçüncü Çokluk Kişi:

süslellermiş (1/31) “süslerlermiş”

2.2.2.3.2.3. Gelecek Zamanın Rivayeti

Üçüncü Teklik Kişi:

ġalacakmış (6/233) “kalacakmış”

2.2.2.3.3. Şart Çekimi

2.2.2.3.3.1. Geniş Zamanın Şartı

İkinci Teklik Kişi:

etli sarársañ (1/76) “etli sararsan”

Üçüncü Teklik Kişi:

ġırılırsa (6/233) “kırılırsa”

Üçüncü Çokluk Kişi:

yaparsanız (5/224)

2.2.2.3.3.2. Görülen Geçmiş Zamanın Şartı

Birinci Teklik Kişi:

bindiysem (8/276)

Üçüncü Teklik Kişi:

nazar éttiyse (7/251)

2.2.2.3.3.3. Gelecek Zamanın Şartı

İkinci Teklik Kişi:

ġırkacāsañ (10/343) “kırkacaksan”

Birinci Çokluk Kişi:

söylüyecesek (19/500) “söyleyeceksek”

2.2.2.3.3.4. Şimdiki Zamanın Şartı

Üçüncü Teklik Kişi:

ġopuyosa (1/66) “kopuyorsa”

2.2.2.4 Cevheri Eylem (Ad Eylemi)

2.2.2.4.1.Şimdiki Zaman - Geniş Zaman

Birinci Teklik Kişi: -Im, -Um

Amasya’dayım (19/496)

İkinci Teklik Kişi: -suñ

güccüsüñ (1/83) “küçüksün”

Üçüncü Teklik Kişi: -dIr, -tIr, -dUr, Ø

çok şifalı bi aştır (7/259) “çok şifalı bir aştır”

Birinci Çokluk Kişi: -(y)Ik

orda acemiyik (19/497) “orada acemiyiz”

evliyiḳ (19/535) “evliyiz”

2.2.2.4.2. Görülen Geçmiş Zaman

Birinci Teklik Kişi : -dIm, -dUm

ġardeşiniñ çōçuẏdum (19/480) “kardeşinin çocuğuydum”

en ufā̆ħ da benidim (19/521) “en ufak (küçük) bendim”

Üçüncü Teklik Kişi : -IdI,-UdU, -dI, -dU

babam çobanıdı (10/284) “babam çoban idi”

iyi paraydı (19/529)

on beş liraydı (19/536)

Birinci Çokluk Kişi : -dIk, -dUk, -dIħ

zayıfıdıħ (19/498) “zayıf idik”

2.2.2.4.3. Öğrenilen Geçmiş Zaman

Üçüncü Teklik Kişi : -ImIş, -UmUş, -mIş, -mUş, -mUş

şifa bulmuşumuş (8/262)

Birinci Çokluk Kişi : -mIssIɦ

gelmissıɦ (12/358) “gelmişiz”

2.2.2.4.4 Şart Kipi

Birinci Teklik Kişi : -sAm

yapsam (6/230)

Üçüncü Teklik Kişi: -sA, - IsA

diniyōsa (1/14) “deniyorsa”

2.2.3. Yapım Ekleri

Bu bölümde KEBTA’da kullanılan yapım ekleri incelenecek bunun yanı sıra bazı ses değişikliğine uğramış ve Ölçünlü Türkiye Türkçesi yazı dilinde sık kullanılmayan yapım ekleri değerlendirilecektir.

2.2.3.1. Addan Ad Yapım Ekleri

+arI: Yön bildirme hal eki olan bu ek, yapım eki fonksiyonunda kullanılmıştır.

yoɦarı (12/362) “yukarı” (kalıplaşmış)

+cĀz+: (-cığaz) Bu ek küçültme ekidir. Acı, sevgi, zavallılık gibi anlamlar bildirir. Zamanla işlekliğini yitirerek yerini –cağız[2] ekine bırakmıştır (Karaağaç, 2013:267).

şu+n+cāz (1/40)

+CI, +CU: Ölçünlü Türkiye Türkçesinde meslek isimleri, uğraşı ve alışkanlıklarla ilgili adlar +CI eki ile yapılmaktadır. Addan ad yapan ektir. Bekdik Türkmen ağzında da aynı fonksiyonlarda kullanılır. Ekin fiil çekimine uygun +CI, +CU şeklinde kullanıldığı görülmüştür.

süt+çü (1/24)

çalgı+cı (1/53)

bayram+çı (1/82)

dünür+çü (5/222)

āğ̊ıt+cı+y+dı (17/432)

aş+çı+y+dı (17/432)

+cıK: Bu ek getirildiği köke küçültme ve sevgi anlamı katar. Dilimizde eskiden beri kullanılan bir küçültme ekidir.

ince+cik (1/3)

acı+cık (1/ 79) " azıcık"

a(z)+cık (8/265) " azıcık"

dā(ğ)ar+cık (15/415) "dağarcık"

+daş+: Adlardan beraberlik, denklik, eşitlik anlamında sözler yapar.

arka+daş+lar+ımız+a (1/43)

+gil: Kişi ve akrabalık adlarına getirilen bir ektir. Bölge ağzında çok işlek değildir.

babam+gil (1/83)

dayım+gil (10/315)

+ħ: Bu yapım eki bölge ağzında şu şekilde kullanılmaktadır:

yaya+ħ (10/299) "yayan"

yaya-k > yayak > yaya- ħ

+In: Sık kullanılmayan eklerden biri olan isimden isim yapma eki genellikle mevsim isimleri yaparken kullanılır.

bahar+ın (10/342)

+IncI: Sıralama anlamı veren bir ektir. Sayı adlarında sıralama ve derecelendirme bildirir.

bir+inci+lineñ (19/519)

+lI: İşlek bir kullanma sahip olan ek, sıfat olarak kullanılan isim yapma görevini de üstlendiği için sıfat fonksiyonlu ek olarak da anılır. Başlangıçtan beri Türkçenin belli başlı addan ad yapma eklerinden biri olarak kullanılmıştır. Varlık

işlevli +lI biçimbirimi işletimlik ve türetimlik olarak kullanılan işlek bir biçimbirimdir (Doğru, 2018: 52).

bıyıḳ+lı (1/61)

ev+li+y+iḳ (19/535)

Adana+lı+y+dı (10/312)

İsḳil+li Hoca (10/332)

yaş+lı bir hocayıdı (10/334)

guvv̇at+lı bir aileyidi (10/330)

çakıl+lı (17/442)

+man: Ölçünlü Türkçede benzerlik ve abartma ifade eder.+man ek fazla işlek değildir.

goca+man (3/184) "kocaman"

+nIh, +nIġ, +lāğ´, -lIh, +lIk: Ölçünlü Türkçenin en yaygın yapım eklerindendir. "- lIk, -lUk " şeklinde kullanıldığı görülmüştür. Yer adı, araç adı, nitelik adı yapar.

gelin+lik (1/58)

gış+lıḳ (4/203)

çift+çi+liħ (10/302)

saman+nıħ+lar+a (10/310)

ḳırħ+lıħ (10/344) "kırklık"

namaz+lāğ̊ (2/176) "namazlık"

rahmet+lik (10/334)

süt+lük (17/442)

+ra: Yön bildirme hal eki, yapım eki fonksiyonunda kullanılmıştır.

son+ra (10/343) (kalıplaşmış)

+sIz: Bu ek Türkçede yokluk işlevi, ad soylu sözcüklerin sözcük türünü değiştiren +sIz biçimbirimiyle sağlanmaktadır. +sIz eki olumsuzluk ifade ettiği için yokluk, yoksunluk, azlık veya yetersizlik bildiren sıfat yapma eki olarak kullanılır.

Bu biçim birimin türetimlik mi işletimlik mi olduğu konusu tartışmalıdır (Doğru, 2018: 55).

bereket+siz (6/239)

ġuruş+suz (10/285)

para+sız (19/541)

rahat+sız+sa (17/441)

+(ş)Ar+: Üleştirme sayı sıfatı anlamında kelimeler yapmaktadır.

iki+şer iki+şer (1/37)

2.2.3.2. Eylemden Ad Yapım Ekleri

Eylem kök ve gövdelerinden ad türeten eklerdir.

-er+ : Eklendiği kelimelerden araç gereç adları yapar.

biç-er (19/489)

- ga: Eylem sonucu ortaya çıkan adlar bildirir.

kavır-ga (1/11) "kavurga"

-ġac : Eylemlerden nitelik ve araç gereç adları türetir. utangaç, üşengeç

salın+ġaç (1/132) "salıncak"

- gI: Araç gereç adları yapar.

-ıh: Ölçünlü Türkçede eylem sonucunda ortaya çıkan nesneyi ve ortaya çıkan niteliği bildirmek için kullanılır "-k, -ḳ" ekinin karşılığıdır.

bastır-ıh (14/388)

-(I)k: Eylem sonucu ortaya çıkan niteliği bildirir.

bóyü+k (1/132)

-maç : İşlek olmayan bir ektir. Eyleme gelerek ad türetmiştir.

dut-maç (1/130) "tutmaç"

-men: Çok fazla işlek olmayan bir ektir ve eklendiği kelime eylemi yapanın adını bildirir.

õğ̊ret-men+imiz (1/183)

-(I)n: Eylemden ad yapan ektir. Eylem sonucu ortaya çıkan durumu ya da nesneyi bildirir.

gel-in ġızın (1/56) “gelin kızın”

çal-gı+cı (1/52)

-gın : Eylemin sonucunda ortaya çıkan durumu ya da nesneyi bildirir. Eylemi çok defa yapanı veya olanı bildirir.

ısı+n-gın (4/187) “ısıtılmış”

2.2.4. Fiilimsiler (Eylemsiler)

2.2.4.1. İsim Fiiller (Ad-Eylemler)

Eylemlerin yüklem olarak kullanımları yanında, bir de eylemsi (eylem adı, ad-eylem ve zarf-eylem) kullanımları vardır. Eylemsiler, eylemden türetilmiş adlardır; cümlenin, yani kip ve zaman bildiren ad- eylemler, eylem adları ve onların çekimli biçimlerinden doğan zarf-eylemlerdir (Karaağaç, 2013:297).

-Iş: Eylemlerin hareket ve biçim adlarını yapar. Eylemlerden kalıcı veya geçici ad yapar.

yapılışı (1/130)

- ma: Çoğunlukla eylemlerin iş adlarını yapar. Eylemlerden kalıcı veya geçici adlar yapar.

Geygelli’den olma (10/340)

damlama (17/449)

aşşık atma oyunu (18/470)

-mAk: Bütün eylemlere gelebilen ve eylemlerin hareket adlarını yapan bir ektir. Eylemlerden kalıcı veya geçici adlar yaptığı gibi niteleme adı da yapar.

Ödemek (10/319)

2.2.4.2. Zarf Fiiller (Ulaçlar)

-araķ, -erek: Dişileri damızlık olarak alagorduħ (10/346) “dişileri damızlık olarak ayırırdık”

Bektik olarak yirmi sekiz köy var. (12/359)

-araḳdan: Ölçünlü Türkçede "-arak, -erek" şeklinde kullanılmaktadır. Bazı Anadolu ağızlarında olduğu gibi incelediğimiz Konya-Ereğli Bekdik Türkmen Ağzında da çıkma durumu ekini alarak zarf fiilin anlamını kuvvetlendirmiştir. "-araḳdan" şeklinde kullanılmıştır.

olaraḳdan (19/524)-ḳan, -ken, -ḳana, -kene: Ölçünlü Türkçede "-ken" biçiminde kullanılmaktadır. Yörenin konuşurlarında yaygın olarak -ḳan, -ken, -ḳana, -kene ekleri kullanılmaktadır.

içerkene (1/45) "içerken"

gelirkene (1/51) "gelirken"

olurḳana (1/57) "olurken"

dirken (1/123) "derken"

asılırken (1/163) "asılırken"

örürkene (4/ 215) "ölürken"

otlarkana (15/413) "otlarken"

yirkene (19/500) "yerken"

yanındayḳan (20/552) "yanındayken"

-AsIyA, -IncI, -IncA, -UncU: Çok yaygın bir ektir.

gelince (1/91)

kesince (1/155)

oluncu (1/164) "olunca"

çıḳınca (19/485) "çıkınca"

galıncı (19/525) "kalınca"

gelinci (19/532) "gelinnce"

-cağanda: Gelecek zaman eki olan "-acak" üzerine getirilen zarf eki ile ortaya çıkmıştır.

yakalıyacāğanda (20/565) "yakalayacağı zaman"

-dan soğ̌ra, -tan soṅra: Eylemin zamanını bildirmek için "sonra" ile birlikte kullanılan bir zarf – eylemdir.

Ondan soğ̇ra (1/158) “ondan sonra”

durduḳtan soṅra açardıḳ (4/190) “durduktan sonra açardık”

-dIğIndA: Eklendiği kelimeyi zarf-fiil yapar. Zarf-fiil: Cümlede yüklemin anlamını çeşitli yönlerden etkileyen, fiilden bazı eklerle yapılmış, şahıs ve zaman belirtmeyen zarf görevindeki kelime (Korkmaz, 1992: s178-179).

gittiğ̇inde (1/33) “gittiğinde”

-Ip, -Up, -Iþ, -Uþ, Uḳ, -ık, -ik : Yaygın kullanılan bir zarf eylem ekidir. KEBTA’da ses sonunda **/b/ ve /þ/** şekillerinde de kullanıldığı tespit edilmiştir.

oluḳ giderḳene (1/58) “olup giderken”

geliÞ (1/87) “gelip”

yiyiḳ (1/103) “yiyip”

vurulup (1/112)

seviþ (1/125) “sevip”

yitişip (10/329) “yetişip”

ġurtulup (19/505) “kurtulup”

-mAdAn: Olumsuzluk bildiren bu zarf-fiil ekidir. Eylemin zamanını ve durumunu belirtir.

olmadan (17/434)

gitmeden (19/526)

gelmeden yapar (17/441)

2.2.4.3. Sıfat Fiiller (Ortaçlar)

Eylemlere ortaç biçim birimleri getirilerek oluşturulur. Sözcük ve söz öbeği biçimindedirler.

- acāġ , - acaħ, -eceḳ: Gelecek zaman ifade eder.

tutacāġ şekilde (4/189) “tutacak şekilde”

yapılacaħ zaman (8/264) “yapılacak zaman”

ortuya serilecek yün halı (17/460) “ortaya serilecek yün halı”

þişeceḳ bi şekle (17/441) “pişecek bir şekle”

-An: Geniş zaman ifade eder. Zaman zaman donuklaşıp kalıcılaşmıştır.

ekmeḳ yapılan sacı (1/11)

el öpen geline (1/23)

uçan (1/114)

çalışan (14/405)

-AsI: Dua ve beddualarda kullanılır.

canı çıĥası perişanıĥ (4/210)

-dIk, -duk: Geniş zaman anlamı ifade etmesi için kullanılır. Ölçünlü Türkçedeki “-an / -en” eki bu görevi üstlenir.

gördüğümüz bildiḏimiz (10/323)

isdediğiñ gibi (17/451)

olduğuma (16/424)

-mIş: Eylemlere getirilen bu ek nitelik veya niteliği taşıyan varlığı bildiren adlar yapar.

yıḳanmış temiz tencerenin içinde (4/187)

2.2.5. Birleşik Fiiller

-A bil- : Yeterlilik ifade eden birleşik fiil yapısıdır.

Dō̈ḏüş olabilir (6/232) “dövüş olabilir”

yakalayabilirse (12/377)

2.2.6. Son Çekim Edatları

-e ġadar, kadar: En çok kullanılan edattır. Kullanıldığı cümlelerde çeşitli anlamlar ifade etmektedir. Nicelik, zaman, karşılaştırma, benzerlik ve nitelik bildirir.

damın tepesine ġadar (14/407) “damın tepesine kadar”

+a / e ġarşı: Kullanıldığı cümlelere "+a / +e karşılık" anlamını veren bir edattır.

nazara ġarşı nazarlıklar yaparıḳ. (7/255) “nazara karşı nazarlıklar yaparız.”

aceb: Soru sorma edatı görevinde kullanılmıştır "acaba" anlamındadır.

didim aceb Ístanbıl yinecek bi şiy mi? (10/295) “dedim acaba İstanbul yenecek bir şey mi?”

bi: Sadece, tek anlamını verir.

Hiç görmedim bi Ulūşla’yı gördük. (19/526) “hiç görmedim bir Ulukışla’yı gördük.

+dAn ārı: "+den / +dan doğru" ya da "bu / şu / o yönden, taraftan" anlamlarına gelen yer ve yön bildiren bir edattır.

Akh̓üyüñ dāğ̓ndan ārı. (18/463) “Akhüyük’ün dağında bu tarafa”

+dAn sōğ´na, +dAn kēri, +dAn kiri: Zaman bildirir. "+dAn sonra" anlamında kullanılan edattır.

donduḳtan sōn̓ra (1/27) “Donduktan sonra.”

dōğ̓duḳdan kirim (6/239) “doğtuktan sonra”

ġaynadıḫtan kiri (8/266) “kaynadıktan sonra”

sāğ̓dıḳtan kiri (8/268) “sağdıktan sonra”

deyi, diyi: Yaklaşma, amaç ve neden bildirir. "diye" çekim edatı görevinde kullanılır.

nazar deymesiñ diyi. (7/258) “nazar değmesin diye.”

gurtulacām deyi (20/563) “Kurtulacağım diye.”

dēğ̓él, dēğ̓el: Ad cümlelerinin olumsuz yapan edattır.

oraḳ dēğ̓él de ġosa (10/306) “orak değil de kosa”

öyle dēğ̓el (17/451) “öğle değil”

gibi: Benzerlik bildirir.

bilmiyém˯işte˯ipekli gibi bi şéydi. (1/15) “bilmiyorum ipekli gibi bir şeydi.”

süs gibi yapallardı. (1/20) “süs gibi yaparlardı.”

daş gibi. (1/29) “taş gibi.”

haraþden çıḳmış gibi köy ipissiz (10/324) “harpten çıkmış gibi köy ipissiz.”

O buzz gibin durar (14/394) “o buz gibi durur.”

hele: "özellikle, bilhassa" anlamlarında kullanılmıştır. Cümleye vurgu katma ve uyarı anlamları vermede kullanılmıştır.

hele de daban halısı olmadan (17/459) “hele de taban halısı olmadan.”

için, ıçuru: Ölçünlü Türkçede yaklaşma, amaç ve neden bildirir.

uzun boylu olduğu içün (10/285) “uzun boylu olduğu için”

ġüdüyo sürmenin ıçuru (1/160) “güdüyor sürmek için”

+nAn, +nA: Birliktelik ve araç bildiren edat olan "+lA, +ylA" görevinde kullanılır.

bardaħnan (8/271) “bardakla”

paraẏınan (8/272) “parayla”

2.2.7. Zamirler ve Sıfatlar

Adıllar, diğer nesne adları gibi doğrudan bir nesneyi karşılayan sözcükler olmayıp varlıkları temsil veya işaret etmek suretiyle belirten sözcüklerdir (Ay, 2019: 137)

şo, şō, şol : Ölçünlü Türkçede “şu” işaret zamiri farklı yapıda kullanılmıştır.

ġardeşiniñ çōçuẏdum, şŏruya otururdum. (19/480)

ordan: İşaret adılı

Ordan (1/127) “oradan”

onu: İşaret adılı.

Onu açañ ġalın. (1/127) “onu kalın açarsın”

kim: Soru adılı.

Kimden yardım istiyecik (1/116) “kimden yardım isteyeceğiz.”

herkes: Belgisiz adıl.

Herkes azzīnı götürürdü. (1/133) “herkes azığını götürürdü.”

Bizim: Kişi adılı.

Bizim pencereler. (1/140)

dört: Sayı sıfatı.

Dört araba (2/166)

Eski: Niteleme sıfatı.

eski ġarı yöntemleri (2/171) “eski karı yöntemleri”

o: İşaret sıfatı.

O tarlada (2/173)

Her: Belgisiz sıfat.

Her Çarşamba (4/206)

2.2.8. Zarflar

Türkiye Türkçesinde aslında zarf olan kelimeler sayılacak kadar azdır. Zarflar genellikle ad, sıfat, zamir gibi öteki kelime sınıflarından alınan sözlerle kurulmuştur (Korkmaz, 2019:427).

alabuçuḥ : Bu kelime hem sıfat, hem zarf görevlerinde kullanılmaktadır. "yarım, eksik, yarım yamalak" anlamına gelir**.**

Ben alabuçuḥ biliyom. (6/241)

eveli, eveliden, eveliyahdan : “Önce, önceden, eskiden” anlamına gelir.

eveli saçta depelenir (1/128)

Evel eveliyahdan iliñ yanındayḳan çoḥ yimezler. (20/552)

gayrı: KEBTA’da “ Bundan sonra” anlamında kullanılan belirteçtir.

Bunları dıḳmadıḳ gayrı. (4/194)

gene, gine: Zaman zarfı olan "yine" anlamına kelime farklı şekillerde de kullanılmıştır.

gene yabanlarda ömrümüz geçiyor̊ (13/383)

giri, geri, girisin giri, yiñitten: Günlük hayatta "yeniden, tekrardan" anlamında kullanılan bir belirteçtir.

yiñitten erişte keser (1/129)

giri atardık (1/44)

giri yaş pırtıyı buña giydirdi (1/47)

aldıysañ oruya giri vir didim (10/319)

Yiñitten çuvala girmiş. (20/563)

Girisiñ giri gitmiş. (20/565)

şindi, şindik, şimdik, hindi: Zaman zarfı “şimdi” kelimesi bölge ağzında farklı sesletimlerle kullanmaktadır.

şindi şȭyle oklāya (1/73)

hindi né diniyōsa (1/14)

Şindi dēğ̊işti (11/354)

Şimdik o nesil bitti. (14/400)

Şindik senin anlıyacān arazi bitti. (14/410)

hasılı : "velhasıl, kısacası" anlamlarına gelen bir zarftır.

Hasılı, Padişah içmiş iẏi olmuş, şifa bulmuş. (7/262)

iciḳ , acıcık, acık : “azıcık” anlamında kullanılan bir belirteçtir.

Nenem ne icik çekiştiler (1/164)

acıcık salça atarıḳ (6/227)

acık biber atıyoḳ (8/265)

tavatır: Bekdik Türkmen Ağzında "çok güzel, hoş, övülmeye layık" anlamında kullanılan bir sözcüktür. Bu kelime sıfat ve zarf olarak kullanılabilmektedir.

Tavatır olmuş. (6/230)

2.2.10. Ünlemler

Ünlemler, geleneksel olarak konuşmaları kendileri oluşturan ve bir konuşmacının mevcut zihinsel durumunu, dilsel ya da dil dışı bağlamda bir ögeye karşı tepkisini ya da tavrını ifâde eden sözcüklerdir (Doğru, 2019: 171).

Allāh!:

Allāh! Buña vardım (1/119)

abbō: Yörede çok kullanılan şaşırma içeren ünlemdir.

Abbō tavatır olmuş (5/230)

anōv: Şaşkınlığı ifade eden bir ünlemdir.

adam anōv! Ooo! Çok tavatırmış (20/566)

baħale, bakale: Konuşma sırasında hitap için, dikkat çekmek için kullanılan bir ünlemdir.

Baħale yavrum (10/311)

yav!: Bölgede daha çok erkek konuşurların kullandığı bir ünlemdir.

Diyollarkine yav! (19/505)

län: Konuşma sırasında hitap için bazende öfke ifade ederken kullanılan bir ünlemdir.

Län diyo (19/505)

yāv: Konuşurun duygularını aktarırken baş vurduğu bir ünlem.

yāv on beş kişiydik (19/522)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

METİNLER

1.Metin

Ad Soyad: Neriman San

Doğum Tarihi: 1950

Öğrenim Durumu: İlkokul Mezunu

Meslek: Ev Hanımı

Yer: Çiller

Kendinizi tanıtır mısınız?

(1)Adım Neriman San, köyüm Çiller köyü. Yetmiş üç yaşındayım.

Kış için ne tür hazırlıklar yapardınız?

(2)Fasűlle ġurudullardı, onu da güneşe serillerdi, bembeyaz olurdu. Şimdi ķölgede (3)ķuruduyollar, dōğ̊ru yemyeşil. İncecik kesiyollar. Esķiden ġoyun çoħ olurdu. Etleri (4)ġurudullardı. Sütlükler olurdu, çíden örülürdü, ġamıştan örülürdü. Etleri tuzlar, (5)onlarıñ tepesine taħardıķ, ķurudullardı. Yirdiķ. Būğ̊da ġaynadırdıķ. Bulgur (6)olurdu. Demir ġazanlarda ġaynadıllardı. Suyunu çekdi miydi, kilimler serilirdi, (7)savanlar serilirdi, tū̄ğ̊süz sŏfralar seriliridi, üstüne bulgur dökülür ġurutulurdu. (8)Amma 10 teneke ġaynadılırdı, ġuruyunca onu ū̄ğ̊üdürllerdi. Ortası delik, daş el (9)deyirmenlerinde, ġıvradıllardı, çekellerdi. Onu ayırıllardı. Savırıllardı. Üç çeşit (10)çıkarırlardı, pilavlık, topalaķlıķ, eleķte elerlerdi. Būğ̊dadan, mısırdan, nōh̊uttan (11)kavırga yapardıķ. Ekmeķ yapılan sacı çevirirdiķ ˛ocakta gavırırdıķ, içine yanmasın (12)diyi toprak gatılırdı, ķavırırdık, ķavırga yapardıķ.

Kadınların başına taktığı fes nasıl yapılırdı?

(13)Takganıñ yokarısını kesellerdi, fes yapallardı onu. Ġarşısına da dört ġat şō̊ÿle daha (14)ġalın şĮdellerdi. Onuñ üstüne graf çekellerdi. Graf dinirdi o zaman hindi né diniyōsa (15)bilmiyém ˛işte ˛ipekli gibi bi şéydi. Oña da āltın taķallardı , āltınıñ neyiñ hiç şiyi (16)mi vardı dēğ̊eri mi varıdı da. Üś lira, béş lira, iki buçuk lira bi çerädi işte he heye (17)o zamanlar öyleydi. Āltın hindi bi dizi āltın taķılırdı, onuñ āltından güççük şöyle (18)urbuya dillerdi ona güççük ufaklılara, o dikilirdi. Onuñ üstünden graf, grafın

(19)üstünden altın altınıñ aralarına çērek süs gibi yapallardı öyle idellerdi. Bilezik (20)ādet deyil˯idi. Fes˯idi ēveli, fes˯idi bi de bu̯āz altını, bu̯āz altını daħılırdı.

(21)Esḳi insanlar bütūn fes ṭaḳardı. Bizden büyükler analarımız hep fes daħardı. Zilif (21)kesellerdi. Köy fesliydi önce, esḳi insanlar bütün fes giyerdi. Gelin šabanan ġaħdı(22)mıydı zilif kesiliridi. Ziliflerinin yanına toka soħulurdu. Geline el öpdürülürdü, su (23)döḳdürülürdü. El öpen geline, malı olan mal virir˯idi. Ġoyunu olan ġoyun, ġuzusu olan ġuzu virirdi.

Yaylada neler yapılırdı?

(24)Başġa kóylerden sütçü gelirdi. Bir ay sütçüye virirdik, iki˯ay ġalırdıḳ ya. Bir˯ay da (25)yāğ peynir alırdıḳ˯oranıñ kekik, yavşan burcu burcu koħar péyniri yağı yimelere (26)doyu̯lmazdı. Orda süt makinesi götürürdü olan olmayandan çekerdi makinesinde. (27)Böyle tenekelere yāğlar, banımlar, doñardı. Donduḳtan sōn̊ra tuluḳlara dökülürdü, (28)onu tuluḳlara idellerdi. Tuluklar da ġoç tuluğ, ġoyun tulu̯ işte temizlellerdi, daş gibi (29)yāğlar doñardı. Merik develer gelirdi köye inecāmız zaman. Oranıñ da iş bitiyo ya. (30)Burúya inecāz hani o̯vaya inecek dinirdi o̯va dinirdi buralara. Ondan son̊ra (31)develeri süslellermiş gelirdi develer āħşamdan gelirdi. Šabah ġaḳardıḳ˯o yuñları (32)néyi harallara basallardı. Ŏrtasına da néler ġorlardı, o i̯ki deve bi motur˯arabası (33)ġayıt yüḳlenirdi. Çadırlar … Anamıñ her gittiğinde beşşiḳ olurdu.

Yayladan nasıl dönerdiniz?

(34)Dedeköy'e o mezerlik vardı ora düz yurt oráya inerdi, deve olmassa eşşeḳlernen, (35)ġatır, eşşeḳ onlarnan şi olurdu, göçülürdü şu kiraz kőfeleri var ya onlara ikişer (36)ikişer çocukları doldulullarıdı. Biz çōk o kőfeye bindik. Anamıñ yedi çocūğu (37)varıdı. Üç ortuya oturullardı, ikişer ikişer şiye mindirillerdi. Sepete ġonurdu. Heye öyle gelillerdi.

(38)Yāğlar, tuluḳlar develeriñ o şilere çatallarıñ ora geniş ya… Leyli Ġadın bi tulūk̊ (39)eşşeġ yıkılınca tulūk boşandı tee derelere gitti her bir şi başta ġar gibi şuncāz şuncāz (40)yāğ tulū çinke çinke dāldı gitti. Şuncāz yoldan gidiyoñ şura dāğ. Eşşañ ġamışdan (41)şilerimiz varıdı, çadırların deynekleri varıdı. Çadırlar, topak evler olurdu üstü (42)çevliġli direġli neyli, onu eşşeġ şōle daşa dēğinci, eşşek yıkıldı yāğ boşandı tuluk gitti bōẙle şiye…

(43)İnerdiḳ, ġaçar giderdik, çiçekler toplardık, köye arkadaşlarımıza oralarda (44)çiçeklerden çiçek getiriyoḳ o da yolda solurdu. Giri atardık. Bizim bunu da orda

(45)eşşeġler bi yaylada oluġta su içerkene eşşēñ dirē devirinci koca olūñ içine bunu (46)aldı attı, combadan gitti, bu ıslandı. Allah! Orda bi gız geldi sıkdı eyce, giri yaş (47)pırtıyı buña giydirdi. Herkeş ıylım ıylım gelirdi, bi toplu çıħılmazdı ki. Gandillerin (48)şu küt küt motur varıdı ya eski motura Condere, onlar Gaybi Köy'üñ dışına ya Dede (49)Köy'üñ kenarına tūm inerdik ordan yüklenirdi. Motur gelirdi. Arabası olan, (50)aķrabası olan at arabasını getirirdi, gerili araba saman arabaları oña biner giderdi. (51)Öyleydi işte gelirkenede. Buráya gelirdiķ, harman yirine yurda ġonurduk. Evimize inmezdik.

Düğünler nasıl olurdu?

(52)Önce Salı günü oğlan evine çalgıcı gelirdi. Orda çalgı çalınır, yemeķ virilir, (53)oynanırdı. Devilsigün saat 10-11'de ġız evine ġınaçı gelirlerdi. Moturunan, (54)arabayınañ. Ġapı basılırdı, para virilirdi, bahşiş virilirdi, gelin ġızı üś dört ġız (55)arkasına saķlardı. Bahşiş isterleridi. 25 kuruş, 15 kuruş… Bahşiş verilince gelin ķız (56)ķızların arkasından saķlandī yirden çıķardı. Gelin ġızın başını oñarıllardı, (57)bindallımız olmazdı esġiden. İyi elbisemiz varsa onu giyerdiķ. Gelin olurķana da (58)gelinlik giyeridiķ. Ondan soṅra šabaŧŧan da gelin oluķ giderķene gelin, bütün (59)aķrabalarına sarılırdı, arkadaşlarına sarılırdı, ġomşularına sarılırdı. Arabayınañ, (60)atınan gelin giderdi. Şēr dūğünü olmazdı.

Bilmece biliyor musunuz?

(61)Suda çipiler, arşın ayaklı, burma bıyıķlı. (Avcı)

(62)Uzun sürŧer, her iş onda biter. (Oķla)

(63)Babası var küm küm koca, anası var dağda gezer, oğlu var hilā sezer, ġızı var gayet güzel. Bu neci, neydi ġız. Cevabı, Kirazıñ ġava

(64)Ŧabanı kum kum hoca, dalları anası.

Bayramlarda neler yapılırdı?

(65)Bayramdā yemek yapmaya hazırlanıllardı, üç evde toplanılırdı. Yemek, herkeş ney (66)elinden ġolundan ne ġopuyosa onu þişirir getirillerdi. Ondan soṅra bizim eve (67)toplanıllardı, birinci babamıñ eviydi, ikinci de Karabayramlınıñ Āmet dedeniñ (68)evinde toplanılırdı, biri de Hamdi emminiñ evinde toplanılırdı. Baya araları var (69)ya erkekler toplanırlardı, ġadınlar da. Anam Adana Kōftesi yapardı, o Adana'da çok (70)ġalmış. On beş yaşına ġadar Adana'daymış. Mercan bacı diller þarnanı batırsa suya

(71)yinir dilleridi. En birinci anam yapardı köyde yemä, o Adana kōftesi yapardı, (72)þastırmalı yúmúrta yapardı. Babamıñ meşhur yemä oydu, onları çok severdi. (73)Ondan sonra bi de o zamanlar fırın yoħdu bişi˯ yoħdu. Anam sarı burma dirdi, (73)şindi şȭ̊yle oklāya cevizi şekeri goyallar da dürüyollar da giri şȭ̊yle idiyollar ya (74)oķlāyı çekerdi onu şöẙle şöẙle keserdi üç dört parçıya onu tatlı yapardı. Bi de şo (75)etli mantı gibi dürme mantı gibi keserdi onu da yapardı. Bi de anamın ayrı tatlısı olurdu. Böyle yemekler yapallardı. Ne biliyim!

(76)Yaprak sarıllardı. Eğer etli sarársañ ġıymalı sarılırdı, içine ġıyma ġatarlardı. Yarım (77)kilov döv̊mėye yarım kilov nirdeyse 250 gıram kıyma ķatardı benim anam, bir baş (78)soğan rendeleridi içine nane atallardı, kimyon atardı, salçasını atardı, bunları (79)ġarırlardı. Çíğ̊ de sarıllardı acıcıķ bi bardak suynan haşlallardı da şöyle az bi (80)banalım diyi banmak da yani şöyle loħma gibi yinirdi.

(81)Yetişķin deliānlı ōlanlar en güccügler bi gezerdi, yedi sekiz dokuz on gruplar son̊ra (82)erkek çocukları gezerdi, bayramçı gezelllerdi sōn̊ra genç ķızlar gezerdi ondan sōn̊ra (83)gezdi miydi babamgil çıkallardı birbirinden böyükler onlar ziyaret idellerdi biz evde ġalıyoduk. Eviñ güccüsüñ diyi. Öyle olurdu.

Mani biliyor musunuz, söylenir misiniz?

(84)Bayram šabahı eller öpülür.

(85)Annemin gözünden yaşlar dökülür,

(86) Aþlam bayramıñız mübarek˯olsun.

(87)Bayram sabahı evimiziñ önünde yol geliÞ de geçer,

(88)Annem oturmuş da yolumu bekler.

(89)İlleriñ evlâdı geliÞ de geçer

(90)Babam bayramıñız mübarek˯olsun.

(91)Yaz gelincé çayır çimen sulanır,

(92)Bir senede iki bayram dolanır.

(93)Ana baba böyle günde aranır,

(94)Ġardeş bayramıñız mübarek olsun.

(95)Bu gurbete gidene, çocuklara yazmışlar bunu ya

(96)Bülbüle kafeste seyran olur mu?

(97)Anasız babasız bayram olur mu?

(98)Annem bayramıñız mübarek ˬolsun.

Cenazelerde ağıt yaktığınızı duyduk hatırladığınız bir ağıdı söyler misiniz?

(99)Gelin ˬolan ġıza bi ayrı oluyo, askere giden ˬōğ̊lana bir ˬayrı ölen gence bir ˬ ayrı, (100)ġocaya da işte normal āğ̊lanır, yaşlıya… Yaşlıya ne yaħışdıracāñ?

(101)Önce askere gidene söyleyim biliyoñ mu

(102)İstanbul'da da bir ġavaḳ elma,

(103)Elmasını yiyiḳ de eyleniḳ ġalma.

(104)İlde güzel çoħ burda guzum evleniḳ kalma.

(105)Balı þeḳmez mi sandıñ da anamıñ ġızı gülü koħmaz mı sandíñ sen de ġušularıñı bu evden gitmez mi sandıñ. Hepsi dāldı gitdi ˬişte.

(106)Yunaħ yudūğ̊ūm da daşlar,

(107)Gonuşdūğ̊ūm da(ñ) arḳadaşlar,

(108)Geliñ ˬāğ̊lıyalımıñ da yaren yoldaşlar.

(109)Gül āğ̊acı da bŏğ̊um bŏğ̊um,

(110)Yaprāı da dökdū̄ bō̄ğ̊ün

(111)Gēliñ āğ̊lıyalımıñ da ayrılíğ̊ıñ da sonu bō̄ğ̊ū̄n

(112)Ava gidiÞ orada vurulup ölen bir gence āaŧ. Çiller'ineñ de Ereẏli'niñ arasıñda çadır mı ġurduñ? Sürmeli ġušuñu da kız halām Çiller'iñ çölüne de ġurban mı virdiñ?

(113)Mani söyler misiniz?

Gókyüzünde teyyare

Selam söyle o yâre,

O yar benden darılmış

Ne dimissim o yâre.

(114)Gökte uçan kırlangıç,

Ġanadı ayrıç ayrıç.

Beni yârden ayıran

Kan ġussun avıç avıç.

(115)Sarı yālık dūğümü

Kim görmüş güldūmü

Dünya dolu yar olsa

Alırım sevdiğmi.

Bir hatıranızı anlatır mısınız?

(116)Ōğlanı everdiğim gün süt makinelerini ineklere ŧaķacīk kimse yoğdu. Kimden (117)yardım istiyecik bilemediķ. Ahıra girdiķ, inäğä makine ŧaķılacaķ ŧaħamıyoķ. (118)ŧaħıyok düşüyo, ŧaķıyoķ düşüyo. O gün de soğudu. Yasin'in boğazı ağrıyodu, (119)mehricam girdiydi, don şiyi… Soğudu dūğünde. Allāh! Buña vardım, yéñi geline (120)vardım utanıyom da yéñi gelin ahıra sokulur mu sokulmaz hiç .Makineyi ŧaħmayı (121)biliyo didiler. Bi öptüm, sevdim, anam mis gibi koħuyoñ püskürütlü (122)püskürütlü… Ġurban olurum saña, didim, nasıl da kokuñ var dirken dur ana (123)ķalḭħacam didi. Yasin de ķalḭġdı. Makineyi ŧaktı. Akṣama insan bulduķ gayrı. (124)Kimse görecek diyi utanıyoķ da baya. Heye böyle de bi işimiz oldu. Bunları dıķmadıķ gayrı.

"Kadınanam" ifadesi ne anlamda kullanılır?

(125)Bi çocūğu seviþ bi yumuş buyurmaķ, hadi ġurban olduğum ġadın˯anam, hadi şunu (126)bi şöyle yap diyi óẏle diller, onu sevmek içïn, hani bi ġızıñ göñlünü yapıp da yumuş buyurmak için öẏle diller.

Tutmaç Mantısı Nasıl Yapılır?

(127)O hindi şu ekmek bitiyo ordan ikı̂ ̆üç ekmek bazısını bileştirip onu açañ ġalın, (128)baya ġalın olur, onu keseñ, aynı şöyle erişte keser gibi eveli saçta depelenir. Yarı (129)çı yarı þişġin onu giri yiñitten erişte keser gibi keseñ yōğ̊urtlu, sarımsaklı yōğ̊urtu (130)gaynar suda þişer, tereyāğ̊nan. O bi yemek olur işte saña dutmaç çorbası yapılışı.

Bir Hatıranızı Anlatır mısınız?

(131)Çarşamba günü ēğ̊tsel çalışma dillerdi oħulda. Macir Köyüne giderdik. Bóyük (132)bóyük söğütleri varıdı. O söğütlerin altına salıṅġaç kururlardı. Orda sallalardı (133)birbirini, yemek yinir, herkes azzıını götürürdü. Azzık götürürdük. Ordan bi de (134)Macir köylüler şi getirirdi, fırın ē̦kmä , topak. Macir ē̦kmä dinirdi. Onların önemli (135)şileri, fırıṇ ēkmekleri, bi dilim olsa da bize de virseler dirdik. Ġendimiz de (136)çekerdik amma onlarınki daha bi ayrı olurdu. Onlar topak topak şindiki tava (137)ekmekleri gibi yapıyo da o daha bi başġaydı. Onlar evden getirirlerdi. Bizim köyde dört köy oħurdu. Bizim köyde. Selvili, Türkmen, Macir Köyü, İmariye Köyü dinirdi.

Köyde kullanılan lakaplar var mıydı?

(138)Köyümüzde lāplar vardı. Babama Çömüdük Maḥmut dillerdi, Lor Lor Maḥmuṭ (139)varıdı. Bi bāğ̊ırdı mıydı köyüñ içi şangur şungur düşerdi dōğ̊ru. Bi de Laz (140)moturları varıdı, Durguṭ Ábi'niñ. Çalışdı mıydı bizim pencereler de zıngırdardı. (141)Ġayam Mustafa dirlerdi, İskilli Şōmar dirlerdi , Ġumuḳ Kazım, Çömüdüḳ (142)Maḥmut, İmiş Maḥmut, Gō̄ Maḥmut, Kara Meḥmet, Pireci Meḥmet, Geygel (143)Maḥmut, Kendirli Memet, Gődü ḤÜseyin, Söḳüḳ Meḥmet, Ġandil Abdıraḥman, Topal Hamdi böyle lāþlar vardı.

(144)İneḳler tūm havlıda yatıyä camızınañ ināñ ġuyrūnu bāğ̊ladım, birbirine. (145)Tükürüyom onu da iyi sıġışşıñ da şiyitmesiñ diyi tükürdüm. Emimgiliñ orda ġızlar (146)oturuyo oruya vardım. O Nurhayat' da var. Hikmet Āğ̊a'nıñ ġızı, onlarıñ ineḳ ya (147)vardım, nenemgiliñ didim havlısında bişiler oluyo didim. Nurhayat ḳalḳıyívirdi (148)hemen ġaçtı gitti, inek bi yanna asılıyo camız bi yanna asılıyo. Mazan (149)Abdılla'ynañ da hoca, Kamil Hocası vardı ya bizi Ġuran ō̄ğ̊reten o, vakıt (150)bekliyollar, iḳindin namazınıñ vaḳdını bekliyollar. Nenemiñ, çārdı ḳız inek şidiye (151)diyi nenem geldi. Naciye yiñgem geldi, biz ġopuşduk gittik amma ben ḳorḳtum,

(152)keşke benlik bişiyler olmasa ben dimeseydim. Babamdan çoh ġorḳardık, ondan (153)sora çezilmiyē sıkışmış bi de tükürüyom iyi sıḳışşıñ diyi gayrı hoca geldi hocaya (154)diyomkine şu gıllı yirinden kes gıllı yirinden kes. Onlar da inä da ġoyurdu gülüyo, (155)hoca hıh hıh diyi. Þıçā varmış eli cebinde hocanın, hoca ordan kesince şiy̓iddi ġoptu (156)çezildi. İrāsim'iñ Fadime geldi.

Kim yaptı diye soran olmadı mı?

(157)Benim yaptíğ̓m belli oldu. Nurhayat'a gittim ben didim ya. Ben pek fenaydım, git (158)ġíz. Ondan soğ̓ra anam geldi seni babaña diyecem didi. Dime her yumuşları (159)tutacām, her işleri görecēm didim anama, ġorħumdan. Heye. Ondan sora (160)İrāsim'iñ Fadime geldi. Ben de böyle didi, inä didi sürüyo ġüdüyo sürmenin ĩçuru (161)didi inänañ camızı bāğ̓ladım didi, sürdüm böyle aldım gittim didi, o da sıkışmış (162)didi, inäñ guyru çıḳdı geldi didi. Kökünden sökülmüş gelmiş. İyi ki de diyiḳsim (163)ben de onlar asılırken asılırken inäñ ġuyrū ġopacādı. Gayrın nenem ne iciḳ (164)çeḳiştiler ya ben de bi hoş oluncu ġorḳuncu seslenmediler gayrı.

2. Metin

Ad Soyad: Aslan San

Doğum Tarihi: 1945

Öğrenim Durumu: İlkokul

Meslek: Çiftçi

Yer: Çiller

Köyde hasat nasıl yapılırdı?

(165)Atınañ arabaynan ben dırtmık dırırdım, âbim Şahan araba ġayarıdı. Babam günde (166)dörd araba ġızak götürürdü. Āğ̓ır götürürdü. Ondan soṅra harman yirine getirirdik, (167)bir ay harman kaldırırdık, bir ay sürrürdü, düvennen, atınañ. Toz toprak olurudu. (168)Harman sürdū̃ğ̓müz bir gün, toz içinde ḳaldıydık; yıḳanalım diyi ġuyuya girdik, (169)arkadaşım suyu ġulāma çarpdı cūvv! Diyi bir ses oldu ġurşun gibi, neye ūğ̓radığ̓ımı (170)şaşırdım. Bir hafta harman yirinde gıvrandım kaldım. Babam yaşlıyıdı doħtura hastāniye (171)neyim götürmedi. Esġiden ġulaḳ burun doħturu yoğ̓ūdu. Eski ġarı yöntemleriynen (172)ilaç yaptılar. Sōğ̓an suyu, davşan yā…

Bir hatıranızı anlatır mısınız?

(173)Gamışlúguyu hüdüdündä anennenegiliñ tarlası varıdı. Ondan soṅra o tarlada (174)çalışıllardı, gelirlerdi. İkindiñ Akḥüyḵ'e dönüllerdi. Ben yoluñ boynunda su (175)sulardım, ġuyudan. Oruya gelirdi annenneñ. Benim šebšem de vardı. Ḳaç çeşit. (176)Orda neyse šebšeden alırdı, namazlāğ serirdi, namaz gılardı. Ben su suluyom aşşāğda, buğda. Onlar da öẏle çalışdıydılar. Anneneyiñ tarlasında.

3. Metin

Ad Soyad: Zeliha Bolca

Doğum Tarihi: 1952

Öğrenim Durumu: İlkokul

Meslek: Ev hanımı

Yer: Çiller

Eskiden çocuklara hangi adlar verilirdi?

(177)Hatice, Anşa şimdi Ayşe diyollar, Dudu, Nűriye, Şerifana, Miremana, Fadime, (178)Naciye, Şerif, Zeynep, Mirem, Fadimana böẏle isimler vardı. Peygamber isimleri (179)ḳonurdu, benim anamıñ adı Mercan ıdı. Böyle yéni çıḳan ̧isimler yoḵdu.

Köyünüzde halı kilim dokunur muydu?

(180)Elineñ doḥunan halılar var ya ondan doḥurduġ. Iyardıḳ düzerdiḳ firketineñ (181)vururduk. Keserdik makasınañ. İmlek atardıḳ öyle dēl mi he he imlek imlek (182)geçerdik. Şiyini uğrumuza ġollardı neydi onuñ ismi, modeli, ġollardı, modelineñ (183)yapardıḳ. Bi dene yannış yaparısañ onu söktürürdü giri. Başımızda öğretmenimiz (184)varıdı. Gocaman dezgahlarımız varıdı. Her dezgaḥa iki kişi lazımdı. Çaþıt kilim de olurudu.

4. Metin

Ad Soyad: Serpil Özçalışkan

Doğum Tarihi: 1950

Öğrenim Durumu: İlkokul Mezunu

Meslek: Ev Hanımı

Yer: Türkmen

Koyun yoğurdunu nasıl yapardınız?

(185)Ġoyun sütünü de ġoyunu sāğ̇ardıḳ süzerdiḳ temiz süzgeçlerden geçirirdiḳ onu (187)getirirdiḳ yıḳanmış temiz kabın içinde ısıtırdıḳ o ısıngın tencereye o sütü (188)döḳerdiḳ yanıĥsı olsun diyi goyuñ yoğ̇urdu. Þiştikten soṅra da alırdıḳ bi yere. Orda (189)normalıñ yoğ̇urt tutacāġ şekilde þarmamıznañ baĥardıḳ. Baḳtık ki normal. İçine (190)yoğ̇urt mayası ġatardık, üstünü örterdiḳ. İki saat durduḳtan soṅra açardıḳ. Ġoyun (191)yoğ̇urdu olurdu amma bir gün boyunca hiç ellemezdiḳ oña, bozulmasıñ diyi. İkinci (192)gün açardıḳ o yoğ̇urdu. Peynirini de makinede çeḳerdik içine maya ġatardıḳ. (193)Salamur peynir yapardıḳ. Makinede çekmeššek öyle ġoyundan sağ̇ar gelirdik, (194)Þişirir içine maya ġatar, salamur peynir yapardıḳ. Salamurdan olduḳtan soṅra tuza (195)yatırırdıḳ. Ŧuzdan alır alır tenekelere döşerdik. Ġovalara. Bi ġış oñu saḳlardı o (196)tuzlu su, üstüne de su döḳerdik, tuzlu su bekletirdiḳ içinde ġışın yiyecämız zaman (197)ıslardıḳ suya, tuzu gitsin diyi öyle yirdik, zağmetliydi.

(198)Çökelek peynirini de ġoyun sütünü ineḳ sütünü makinede geçirirdik, Þişirirdik. (199)Peynir olduḳtan soṅra da üf̊elerdik böyle leğ̇enlerde içine tuz atardıḳ, çörek ̧otu (200)atardık, derilere basardıḳ. İyice sıḳı sıḳı deriye basardıḳ. Üstüne ağ̇ır daş ġorduḳ. (201)Ġünlük o derileri temizlerdik. Temizledikten soṅra saḳlardık. Esġiden buzdolabı (202)mı varıdı. Sütlüklerimiz varıdı. Sütlük vardı dışarda sabah erken gün doğmadan (203)örterdik, gece hava serinledi mi açardık. Buzdolabımız oydu bizim. Gışlıḳ yağ̇mızı (204)peynirimizi derilere basardıḳ o sütlükte saklardıḳ, ġışın da alırdık eve sōğ̇uk odalarda bekletirdik. Buzdolabımız yoĥtu. Kışın yisinler diyi.

Çökelek peynirininin yapılışını anlatır mısınız?

(205)Çökelek, ham çökelek diyok onu da sütleri biriktirirdik tenekelerde bi hafta. Her (206)Çarşamba, Salı günü onu tahtadan fıçımız varıdı, yayıĥ diriḳ, yayıĥ yayardıĥ oña, (207)yaydıĥdan soṅra yüzünüñ yāğ̇ınį̇ alırdık, çarşamba günü šabāĥı suyunu alır ġalan peynirini þişirirdik. O ham çökelek oluyŏ.

Kışlık ekmekleri nasıl hazırlardınız ?

(208)Hocanıñ ezeniyneñ ġaĥallardı, namazını ġılan namazını ġılardı o ekmē hamúrı (209)yōğ̇ururdu otururdu, üç ḳişi dörd ġişi keşşikleşirdik, o güne ekmēğimizi yaparıdıĥ. (210)Bir gün sonra da ġomşuya keşşikleşirdik oña yapardık, yuf̊kå ̧ ekmēğ̇imizi. Ġışlık ̧ēkmēğ̇i öyle yapardık yuf̊kamızı da, perişanıĥ. canı çıĥası.

Çeyizleriniz için neler hazırlardınız?

(211)El ˬ işiydi, ḳane*f*içeynen ˬ işlemek, dantel ˬ örmek ama ceyranımız yoħtu lāmbanıñ ˬ (212)altında otururduḳ ˬ aħşamları, gündüz yapamazdıḳ da ḳışın yapardıħ da yazın (213)yapamazdıħ, lambanıñ altında görmediğimiz halde göre göre işleridik. Gül (214)yapardıħ nakış yapardıħ. Dantel örürdük. Bazen de dantel örürkene yarış yapardık, (215)kim kimi geçecek diyi. Çehizlerimiz oyudu, tülbentlerimiz vardı oyalarda ondan (216)sōn̊ra elişi işlerdik, dantel ˬ örerdik, ġışlık ˬ annelerimiz çorap ˬ örerdi. Cehizlik (217)çorap örerdi. Cehizlerimiz buydu. Dūğ̊nlerden dūğ̊üne kimse öyle ēẙlence yapmazdı.

5. Metin

Ad Soyad : Emine Kılıç

Doğum Tarihi : 1955

Öğrenim Durumu: İlkokul

Meslek: Ev hanımı

Yer: Tatlıkuyu

Köyünüzdeki gelenek ve göreneklerden bahseder misiniz?

(218)Bizim burda eve bir bebek gelse, misafir olsa, yüzüne un çalarıħ, ḳoynuna yumúrta (219)ḳoyarıḳ. Bir cenaze olsa cenaze evine gideriħ āğ̊ıt yaḳarıħ, yimeḳ götürürüħ. Asḳer (220)ūğ̊rlarken ḳına yaħarıḳ, ekmek çörek viririḳ, çalgı çalarıḳ. Bir ġız isdicek (221)olsaḳ ġız evine ħabar salarıḳ, filan gün geliñ diyi ħabar gelir, ġız evine gideriḳ. Bir (222)iki gün sonra işimiz oldu diyi ħabar gelir, ḳızı istemeye gideriḳ. Düñürçü oluruḳ. Šabah erkenden ġakarık. Geç ġakdıysañız iyi değ̊ildi. Irþıklarımız varıdı, böyüklerin eline su dökülürdü. Datlıkuyu köyümüzün adı. Hz. Ali atıynan gelmiş, atını suluyacaḳ. Bastununuñ yanınından su fışkırmış. At daşıñ üstüne basınca ayak izi çıḳmış.

Peyniri nasıl yaparsınız?

(223)Sütü önce makinede çekeriḳ, eşḳir, ateşe ġoyarıḳ, çökeririḳ, Þişer. Torbalara (224)dökeriḳ, suyunu sırkar, çeviririḳ. Daş ġoruħ üstüne. Peynir olur. Yuka yaparıḳ, keşşik yaparıḳ. Keşşik yaparsañız bereketli olur.

Düğünlerde hangi yemekler yapılır?

(225) Fasűlle, bamya yemä, ḳayisili yemä, yapraḳ sarması yaparıḳ.

Kayısli yemeğini tarif eder misiniz?

(226)Önce eti ħaşlarıḳ, yāğ̊da ḳav̊ırırıḳ, içine soğ̊an dōğ̊rarık, Þekmez, şeker dökeriḳ , kayisi atarık pişiririḳ. Taslara ġuruħ, misafire götürürüḳ.

6. Metin

Ad Soyad: Gülay Özdemir

Doğum Tarihi : 1983

Öğrenim Durumu: İlkokul

Meslek: Ev hanımı

Yer: Aşıklar

Arabaşı çorbasını tarif eder misiniz?

(227)Tav̊úğ̊ú ġaynadırıḳ. Dideriħ. Yāğ̊nañ unu kav̊úrırıḳ, acıcık salça atarıḳ, suyunu dökeriḳ, (228)tuzunu, biberini, tavúğ̊únı, atarıḳ. Hepsini Þişenē ġadar ḳaynadırḳ. Hamúrını (229)çekeriḳ. Çektiğ̊imiz hamúrı sinilere döḳeriḳ. Taslara çorbaları ġoruḳ, sinilerin (230)içindeki arabaşı hamırıyla çorbaları içeriḳ. Yanında acı biber olur eşki olur. Abbō tavatır olmuş diyi içerik. Arabaşı yapsam konşuları da çāğ̊rırım.

Büyükleriniz size neler öğüt verirdi?

(231)Esġiden boşanma yoħdu. Nenelerimiz dirdi ki ḳafañız yarılsa fes giyiñ, ġoluñuz (232)ġırılırsa yiriñizde oturuñ dirlerdi, dışarı sıçratmayıñ dirlerdi. Dōğ̊üş olabilir, çekiş (233)olabilir, bunlar ġeçici bişiler dirlerdi. Eviñ içinde ġalacakmış hepisi.

Eskiden köyde hangi işlerle yapılırdı?

(234)Esġiden topaḳ çadırlarımız var ımış. Hayvanları yaylalara götürürlerimiş. Güz (235)gelene ġadar yaylalarda ġalırlarmış. Güneş doğ̊madan erkenden ġalḳarlarmış. (236)Bastırıklar erkenden açılırmış, sōğ̊usun diyi. Ortalık ġızmaya başlayıncı (237)bastırıkları bastırırlarmış. Bastırıkların altında süt olurmuş, pendirler olurmuş. (238)Bozulmasın diyi bastırıḳ yaparlarmış. Çulnan örter imiş. Güneş dōğ̊duḳdan (239)kirim ḳalḳanın evi bereketsiz˛olur diyi güneşten˛önce ḳalkarız. Ekinleri sularız, (240)tarlada patuz çekeriz, tarlada çalışırız. Būğ̊da eḳerdiḳ, arpa eḳerdiḳ, nohut eḳerdik. (241)Ġoyunlarımız olurdu. Ben alabuçuħ biliyom. Gűccüğ̊düm o vakıtlar.

(242)Tarlaya giderken yanımızda azzık götürürdüḳ. Pendir, ġarpız, domatis ekmek (243)ġoyardıḳ azzıklarımıza. Patitis, yúmúrta ḳaynatırıdıħ. Mah̊sïlleri harman

yérinde [244]toplardıḳ. Ġomşularla öndüśleşirdiḳ. Sıkma bizim en çok yaþdīmız yemēğ̊mizdi. [245]Hemen hamúr yōğ̊ruruḳ, ocāğ̊ı yakarıħ biraz ḳalınca ekmekleri açarıḳ, saçta [246]Þişiririḳ. İçine haşlanmış patitis, küflü pendir, suvanlı pendir yiriḳ. Ataşı [247]suynan söndürmeyiz ūğ̊ursuzluk getiririr. Ġapı eşiğ̊inde oturulmaz. Anam [248]sınıḳçıydı. Köyde birinin çıkan yiri olsa anama gelirdi. Hayvanı hastalanan anama [248]gelirdi. Onnarı tedavi iderdi. Ġoyunlarımızın yuñlarını ḳırḳarıħ, yataḳ, yorgan, [249]yastıḳ yaparıḳ. Ġoyun sütünden yoğurt yaparıḳ. Mandalarımız vardı esġiden. [250]Nenemiñ iki dene camızı vardı. Camız diriḳ biz. Camızlarımızın sütünü yoğ̊urt yaparıdıḳ, tereyāğ̊ yapardıḳ.

7. Metin

Ad Soyad : Hanife Türk

Doğum Tarihi : 1951

Öğrenim Durumu : İlkokul

Meslek : Çiftçi

Yer : Kuskuncuk

Nazar değmesiyle ilgili köyde neler yapılır ?

[251]Nazar çoḳ kötü bi şidir. Góḳ gözlü insanların nazarı değer. İnsanı hasta ider. Eğer [252]bir ḳişi nazar éttiyse bastığ̊ı yérden toprak alırsıñız suya ġoyarsıñız nazar değ̊diğ̊i ḳişiye [253]içirsiñiz. Nazar varsa ġurşun da dökerik. Eritẗiğ̊imiz ḳurşunu nazar olan kişinin [254]ṫeþesinde bi örtünün üstünde su dolu tasın içine dökeriḳ. Nazar çıħardırıḳ. [255]Evlerimize, mallarımıza nazara ġarşı nazarlıklar yaparıḳ. Nazarlıḳlara iğ̊de [256]āğ̊acı dalı, kaplımbağ̊a yavrúsı ġabúğ̊ú, gök boncuḳ daħarıḳ. Duvara asardıñız.

Nazarlıkları nasıl yaparsınız?

[257]Üzerlik otunu toplarıḳ, tohumlarını iplere dizeriḳ. Her renḳẗen çapıt daħarıḳ, göḳ [258]boncuk daħarıḳ. Oñları örürüḳ. Evlerimize asarıḳ. Nazar deymesiñ diyi. Atalarımız bunları yapmışlaṛ ımış.

Tutmaç Aşının hikayesini anlatır mısınız?

[259]Ṫutmaç aşı çok şifalı bi aşṫır. Eskı̇ zamanlardan beri yapılırımış. Zamanın birinde [260]padişah hastalanmış, yatağ̊a düşmüş. Ne iyi gelir acabā diyé dört bir yana haber [261]salmışlar. Bizim nenelerimizden biri ṫutmaç çorbası yapmış. Padişaha

götürmüş. [262]Hasılı, Padişah içmiş iẏi olmuş, şifa bulmuşumuş. Hastaya yapacāsañız hemen iyi olur.

8. Metin

Ad Soyad : Sevim Uygur

Doğum Tarihi : 1955

Öğrenim Durumu : İlkokul

Meslek: Ev hanımı

Yer : Yeniköy

Yeniköy'de yapılan yemekler nelerdir?

[263]Üzümlü, sarma, fasúlle.

Üzümlü nasıl pişirilir?

[264]Üzümlü yapılacaђ zaman üzümler gózelce temizlenir, çöplerini alıyoķ, güzelce [265]yāğ̊ını eritiyoķ, etini ķavırıyoķ, yağ̊ içinde. Suyunu döküyok, acık biber duz atıyoķ, ġaynıyo [266]ġaynadıђtan kiri üzümü atıyoķ, üzümü güzelce Þişirdikten kiri þekmez döküyoķ [267]fıstıġ gibi yiẏyok. İşte böyle yapıyodum.

Peyniri nasıl yapıyorsunuz?

[268]Ġoyunu sāğ̊ıyoduķ, ġoyunu sāğ̊dıķtan kiri sütü ġonşularla öndüçleşiyoķ. Sütü [269]þişiriyok, çekiyoķ, peyniri yapıyok, yāğ̊lı peynir yapıyok, sütü komşularla

[270]öndüśleşiyoķ. Öndüleśmeššek zaten bi şéye yaramaz. Peyniri de böyle yaparım.

Düğün adetleriniz nasıldı, gelin nasıl alınırdı?

[271]Gelini getirtiђden kiri güzelce eline bal viririķ bardaђnan. Eline bir Þaķır šini [272]viririķ taş gibi sağ̊lam olsun diyi. Bozuķ paraẏınan buyday atarıķ, millet ġapışır, [273]çocuklar ġapışır. Bunları mecbūr yaparıķ. Duva iderdiķ.

Bir hatıranızı anlatır mısınız?

[274]Esķiden harman eķerdiķ, düven sürerdiķ, düveneñ harman ġaldırırıdıķ. At [275]arabasıynañ sap çeķerdiķ, saman getirirdik. Atları ġoşarıdıķ, arabanıñ üstüne [276]bineridim. Arabaya bindiysem ġomşular dirdi ki sen nası sürüyoñ dirdiler, dur

ġurban olduğ̊um sen [277]öyle sürüyoñ ben böyle sürüyom dirdim. Ŧebme atar diyi ġorħardım.

9. Metin

Ad Soyad : Duran Battal

Doğum Tarihi : 1956

Öğrenim Durumu : İlkokul

Meslek : Çiftçi

Yer : Acıkuyu

Köyde günlük hangi işlerler yapılır?

[278]Köyde tarımla ūğraşırıķ. Ekin ekeriķ. Yāğ̊mır yoķ, su yoħ. Hiş bişéyiñ yanına [279]varılmıyor. Ġoyun güderiķ. Hayvan besleriķ. Dedelerimiz de tarım yaparlarımış.

10. Metin

Ad Soyad : Necmettin Işık

Doğum Tarihi : 1936

Öğrenim Durumu : Okur- Yazar

Meslek : Çiftçi

Yer : Akhüyük

Kendinizi tanıtır mısınız?

[280]Adım Necbettin, soyadım Işıķ, lāğ̊abım Ġoca Üseyin'in Necbettin. Babam uzun [281]boyluydu, uzun boylu olduğ̊u içün ismi de Üseyin, Goca Üseyin dirlerdi babama. [282]Gocą̊ Üseyin'iñ Necbettin dirlerdi baña 1936 dōğ̊ömluyum nüfusta olanı [283]söylüyom öte yannı bilmiyom.

[284]Yavrım! Yavrım babam çobanıdı. Ben dezzeñinen güveher olduķ, aldıķ ġaçdıķ. [285]Ev sahibi olmuş olduķ. Çiller'de sığ̊ır güttük altı ˬ ay. Ġuruşsuz çıħıķ geldiķ. [286]Virmediler. Dezzeñ yi iç, tertemiz gez böẏle geldiķ geçdiķ. Bizi adam itti, çol [287]çocuk sahibi oldu. Gece dōğ̊um yapardı, šabah ġaĺkardı bi ilağ̊an hamır yahut bi [288]gazan su çamaşır yıħıyacaħ… Ondan soṅra yavrıcağ̊ızım biz motŏr sahibi [289]olduk, motŏr aldıķ, sürü sahibi olduķ. Sürü saḥibi olduķ, çobanı biz dutardıķ, sürü

(290)saḥibi olduk. Ondan sōṅra iki çocuk oldu, iki çocuk olduħtan soṅra asḳer olduḳ. (291)Askerlik Haḳḳari'ye çıḳtı, Haḳḳari'ye. Ordan trene bindiḳ Tatvan'a indiḳ. (292)Tatvan'dan Van Gölün'den geçtiḳ, Van'a vardıḳ. Haḳḳari yolu ġapalıymış, seẏẏar (293)Jandarma Oḳulu açılmış Siirt'e. Siirt'e gittiḳ. Siirt'te ēğitim yapdık, ēğtim gördüḳ. (294)Eğitim bittikten soṅra kura çektik, İstanbıl Vilayet Merkezi diyi çıħtı, kuramız. (295)Subaylar hep ayāğa ġalḳtı. Ben didim aceb İstanbıl yinecek bi şiy mi bu subaylar (296)niye ayāğ ġalħtı böẏle. Trene bindiḳ, vardıḳ. Galata Köprüsüne vardıḳ. Galata (297)Köprüsü böẏle birbiri üstünde millet geçiş yapıẏollar oyanna bu yanna , bi ˬasġer (298)deṅk geldi. Didiḳ gardeşim biz filan merkeze gideciḳ biz iz bilmiyoḳ, adam bizi (299)aldı yayaħ gitti. Ġaraġola teslim itti. Ordan Cezaevi ġaraġoluna virdiler bizi. Cezaevi (300)ġaraġolunda ēğitim yaptık, gördük, çalıştıḳ. Sāğa sola mahkum sevk olurdu (301)meselä Adanı'ya, Kastomonn'a, şuráya buráya mahkum sevkine giderdiḳ (302)gelirdik. Askerliği bitirdiḳ. Askerliği bitirdik, giri geldik. Dezzeyiñ yanına. Motur (303)aldık. Çiftçiliħ yapardıħ, pancar ekerdik biz sürekli. Sürekli pancar ekerdiḳ, şeker (304)fabrikasına pancar çekerdiḳ. Şeker fabrikasına pancar daşırdıḳ, arbayınañ, (305)moturnañ. Pancarıñ yirine ya būğda ya arpa ekerdiḳ.

(306)Yavrım ġosaynan biçerdik. Ġosaynan, oraḳ dēğél de ġosa Ġosaynan biçerdik. (307)Ordan harman yirine sapı daşırıdıḳ, orda patŏz varısa patuzunañ çekeridik, patuz (308)yoḳsa düven sürürdüḳ, düvenneñ hallederdiḳ. Ya yelineñ harman yığardıḳ ya (309)rüzgarnañ atar çıkarırdıḳ. Ya harman makinesi vardı sōṅradan çıħtı, harman (310)makinesini alır gelirdik. Ereyl'den harman makinesiynen çeħtirirdiḳ. Samannıħlara dökerdiḳ.

Askerlik anılarınızdan anlatır mısınız?

(311)Baħale yavrum, Adanı'ya mahkum götürdük. Mahkumu teslim ittiḳ. Arḳadaş (312)Adanalıydı. Arḳadaşınan añlaşdıħ. Bir hafta ġalalım didiḳ. Filan günü filan saatte (313)istasyonda buluşalım didiḳ. Oradan biz geldiḳ bu yanıya. Arḳadaş orda ġaldı. Birer (314)hafta ġaldıḳ. Yol yoħtu, vesayıt yoḳtu. Yayan giri geldiḳ. Babam (315)Gamışlıḳuyu'daydı. Dayımgil toprak alsın diyi babamı götürdüydüler. Ġomisyon (316)toprak virsin diyi. İki çocuğu hanımı babamıñ evine bıraħtım istasyona gittim, (317)yayan. Tren geldi, babam çıħardı cebinden 100 lira para baña, babamıñ biläğandan (318)yapıştım, o yüz lirayı nirdeñ aldıysañ oruya giri vir didim. O zaman 100 lirayı (319)ödemek mesele. 100 lirayı nirdeñ aldıysañ yirine vir didim. Cebimde 30-40 lira

(320)para varıdı. 20 lira çıħardım virdim, sen tütünüñü, çayıñı, şekeriñi al didim. Biz (321)de trene bindiķ, arkadaşınan geçtiķ gittik, Istanbıl'a. Vilayet Jandarma (322)Birliği'ndeydik. Mahkum götürecäğımız zaman vapırınañ götürürdük.

Köye ilk yerleşenler kimlerdi?

(323)Köyümüz yetmiş seksen haneydi. Köyde hiç gördüğümüz bildiğimiz ġomşu ġalmadı, (324)bitti. Şimdi haraþden çıķmış gibi köy ipissiz. Sanki harÞten çıķmış gibi kimse yoķ. (324)Köyde en guvv̇etli olan en köklü olan Ġandilliydi. Onlarıñ babası Veli Hoca (325)varıdı. Veli Hoca'nıñ odası vardı, odasına ayrıyeten misafir geliridi. Odasınıñ (326)ahırı da olurudu, malları hatme toħma olurusa ġoymak için. Adamcağ̇az odada (327)otururudu, evden yimeķ þişer geliridi. Misafirlerineñ beraber evde yirdi. Hoca, (328)Veli Hoca ekmā. Oranıñ halķı da āħşamları toplanırlardı odáya, oturullardı. Biz (329)de daha yini yitişip geliyoduķ, deliānnıydıħ, giriden giriye baħarıdık. En ġuvv̇atlı aileler (330)bunlarıdı. Ayşasanlı Mamut dirleridi. Bunlar da guvv̇atlı bir aileyidi. Gelelim (331)şimdi oranın ireli gelen yetķilileri: Çömüdük Māḣmıt, múhdarlık yapardı. Gandil (332)Abdıraman oranıñ ireli gelenleri. İsķilli Hoca böẏle yaşlıydı adam ama giderdi (333)dışardan çalı şiyi söker gelirdi, fidanı, Burnucu'na oruya yirleriñ başına ekeridi.(334)Yaşlı bir hocayıdı. Çalı fidanı dikerdi. Hacı Omar rahmetlik varıdı, Burnūcu'nda. (335)Bunlar ayrıyetten Burnūcu mevkiinde olan kişileridi. Tarlası varıdı. Malı melalı (336)varıdı. Geygelli soyu vardı. Bunlar Ġöndelen'den gelme, soṅradan geldi (337)oturdular. Yavrum, işte benim bildiğ̇m, bizim bilāderin kay*f*esi varıdı, bi kay*f*e (338)daha vardı. Orada oturullarıdı, çokuşurduk. Bi Karabayram isminde bi ġomşumuz (339)varıdı. Çalgı çalarıdı, cubbuş çalarıdı. Saš çalarıdı. Fikret isminde bi arķadaş varıdı Keman (340)çalardı. Geygelli'den olma bi Ali vardı darbıka çalardı soṅra o da keman ōğ̇rendi, (341)keman çalardı.

Koyun kırkma ne zaman yapılırdı?

(342)Baharın çıkar hayvan, yayılır, hayvan ġendine gelir şöyle ġendine gelir ondan (343)sonra da ķırkım olanlar ķırķılır, haziranda. Ġırkacāsañ kırķlık var. Sonradan bi de maķas (344)icad oldu, onu ben hiç görmedim de. Biz ķırħlıħla iş gördük, bildiğiñ aynı maķas. (345)Evdä gullandıñız maķas var ya öyle bi maķas bőyük bi maķas oñnan goyunu (346)ġırķardık, ķuzusu bi ayrı erkä bi ayrı dişisi bi ayrı. Dişileri damızlık olarak (347)alagorduħ, erkek olan guzuları ayrıyetten beslerdik, satarıdıħ.

11. Metin

Ad Soyad : Cumali Koç

Doğum Tarihi : 1963

Öğrenim Durumu : İlkokul

Meslek : Çiftçi

Yer : Göndelen

Köyde eskiden tarım nasıldı?

(348)Konya-Ereğli-Göndelen köyündeyim. Cumalı Ġoç'um ben. 59 yaşındayım. Yıllar (349)önce öküzneñ šabannañ ekin ekerdiḥ, elleñ tohumu seperdiḳ. Düvenneñ sürür, (350)ḳaldırırdıḳ. Harmanı yele virir yel ayırırdı. Öküzü boşladıḳ, at geldi, atınan çit (351)sürdük ekinleri ektiḥ ondan sonra kara düvennen sürdüḳ de onu da rüzgara virdiḳ. (352)At devri de bitti traḳtör başladı. Traḳtörle sürdük ektik tohumu kara patuza virdik. (353)Onu da düvennen sürdüḳ. Daha önce ġoyunlar sāğ̊ılırdı, sütlük olurdu, ineḳ camız (354)taşırdıḳ. Şindi dēğ̊işti.

12. Metin

Ad Soyad : Abdullah Bayrak

Doğum Tarihi : 1960

Öğrenim Durumu : İlkokul

Meslek : Çiftçi

Yer : Pınarözü (Tatırlı)

Bektik Türkmenleri'nin Ereğli'ye gelişini anlatır mısınız? Çevre köyler hakkında bilginiz var mı?

(355)Ben ˬAbdılla Bayraḥ, Pınarözü köyü, esġi ismi Tatırlı. Burda işte ġoyunañ (356)çifçilineñ ūraşıyoḳ. Kökenimiz Bektik. Efendime söylüyüm, buráya Maraş'dan (357)gelme bizim kökenimiz, Maraş Dulḥadiroğulları neslinden buráya gelmiş (358)yirleşmişler, gelmissiḥ. İşte zamanında bura sazlīğ̊mış buralara yirleşmiş millet ġalmış (359)burda. Şindi biz ˬburda Bektik olarak yirmi sekiz köy var Bektik köyü yirmi sekiz tāne köy var. (360)Buranın ˬesas ilk yirleşim yiri Sazçeçit esġi ismi Hortu. Şimdiḳi ismi Sazgeçit. (361)Buralarda dāğ̊lmışlar herkes ˬoba oba köylere geçmiş.

Ġöndelen ondan soṅra (362)Çiller, Yuħarı Göndelen, Ġızılca ondan sora bu tarafa geliyo burda Aħḥüyük, (363)Türkmen, Selvili, Tatırlı, Alhan köyü, Aşıklar, Tatlıguyu, Gargacı… Buralar tüüm (364)Bektik köyü. Burda, işte burda yaşıyok.

Koyun kırkımı nasıl yapılır?

(365)Ġoyunları ġırkıyoḳ makasınan, makeneynen. Makene aldık. Esgiden makasınan (366)gırħardıḳ. İki çeşit makas vardı esġiden biri ġavrama makas dirlerdi uzunudu (367)şöyle, ġırk santim filan, şindik ondan sora sındıħ şeklinde makas çıttı, yaylı (368)makas, onna ġırħardıḳ. Onlar da bitti, hindi ceyranlı makine çıħtı onañ gırḳıyoħ (369)amma para itmiyo ne ġıymatı var işte köylünüñ hayatı zor, köylülük çok zor (370)amma biz memmūnuħ hayatımızdan gine de memmūnuħ. Köyümüzdeyaşáyacaz.

(371)Traktörümüz var, traktörüñ arħasındaekipmanlarımız var, makine Çocuħlarım (372)sürüyo ekiyo. Pancar, havúç, mısır, ondan sōṅra yonca buralarda genellikle būğ̊da (373)arpa ayçiçeğ̊i bunları eḳiyoħ İpiy müddet de bunlarla çalışıyok yini çıħdı onlar da (374)esġiden yoħudu zaten yiñi çıtı.

Çocukken hangi oyunları oynardınız?

(375)Çelik oynardık esġiden çocukluk dönemimizde. Saḳlanbaç ˬ oynardıħ. O çeliḳ bi (376)güççüḳ deynek yapardık bō̊yle on santım yirmi santım öteki deyneneñ vururduk (377)karşıdaki ġaparsa onu yakalayabilirse o geçerdi senˬgeçerdiñ öbür tarafa. Sek sek (378)oynallardı esġi zamanlarda saklanbaç bi başġa da oyun yoħdu pek.

(379)Beni görünce bu havasˬoldu arkamdan ġaçtı geldi. Ben yaħışıklıydım yav!

13 . Metin

Ad Soyad : Elif Ören

Doğum Tarihi : 1960

Öğrenim Durumu : İlkokul

Meslek : Çiftçi

Yer : Hortu

Geçiminizi nasıl sağlıyorsunuz?

(380)Hortuluyum, Elif Üren. Çalışıyoz, nanede, pancarda hayatımız böyle geçiyo. (381)Näpalım, bizim durumlarımız da böyle. Nayla olacak? Böyle olacaḳ. İşte evlendiḳ. (382)Önce gençliğimizde halı dokuyorḋuħ kilim dokuyorḋuḳ. Gençkene çapáya (383)gidiyoduḳ şimdi daha yaşlandıḳ, ŏsandıḳ aynı gene yabanlarda ömürümüz geçiyorḋ anam (384)näpıyım nŏrüyüm fākirlik işte. Hep çalışacıyık.

14. Metin

Ad Soyad : Enver Topbaş

Doğum Tarihi : 1950

Öğrenim Durumu : İlkokul

Meslek : Çiftçi

Yer : Hortu

(385)İvriz Barajı yapıldı su kesildi. Organizeniñ oldūğ̊ yiri bataħlık. Mal filan girmiyōdu (386)yani. Suyuñ içindeydi yani. Sōṅra işte baraj kesilince ora şindi binalar yapıldı. (387)Aħlıña binalar yapılacā gelmezdi. Şurdan bi zıpla şōra oynardı bŏle. Esġiden (388)bastırıħ yapılırdı. Ġamışdan çevrili, döşşek. Çılık. şindiḳ, sırıllardı döşşé (389)Ġaraburn'a meselä yaylıya gidellerdi. Yāğ̊ var, peynir var. O zaman sütü alañ yoħ. (390)Peynir bi öteberi alan yok. Sen sāğ̊yoduñ gomşuynan öndüçleşiyoduñ, (391)biriħdiriyoduñ makinede çekiyoduñ bastırā gōyyoduñ. Biz bastırık diyok. Šabah (392)saat dört de neyim açallar sōğ̊unu alsın diyi. Altına toprak ġollar. Onu bi sıyırıllar, (393)bıçānan suyunu alırlar senin anlıyacañ. Ortalık şöyle güneş çıktı mıydı bastırī (394)örteller. O buzz gibin durar. Yani buzdolabı oyudu. Esġiden. O zaman yāğ̊ ġoyunuñ (395)derileri yok mu oña tuluḳ diyoḳ. O tuluğ̊ā ġollardı yāğ̊. Yāğ̊ pendir yapılırdı. Onuñ (396)içine ġollardı. İşte ordan geldiler mi yaylada eve geldiler mi çıħarıyollardı (397)ġonşunuñ yōsa birbirine virirlerdi. Şindi satıyollar. Ġonşularnan yu*f*ka yapallardı.

(398)Gidiyoduħ ġamışı diziyollar bazı çevlikler var örmeli böyle, böyle bi ġapanır giri (399)açılır. Ortası dönerli şöyle topak evler, onlarnañ bu zamana ġadar geldik onları (400)gördük yani. Şimdik o nesil bitti, şimdiḳ ġamış da bitti. Çem kesilirdi çemden ev (401)yapılırdı. Çem: otlu çayır. Ot sıkışġın ya onları belliyoduñ onu eviñ temelinde (402)ġullanıyodu yani. Hâlâ o evlerden var. Elli yüz sene dayanıklı bi kerpiç

yani. (403)Köyüñ yanıñdan kesiyollarıdı çeviriyollarıdı onuñ üstünü de kerpiçineñ örüyollardı.

(404)Seniñ anláyacañ yani rutubeti yoħarıya vérmesin diyi.

(405)Dedem ırahmetliḳ yüz yaşında öldü, okumuşlū yōğ̊du amma ġafası çalışañ bir (406)ġişiydi. İleriyi görürmüş gibi ġonuşurdu. Öğ̊lūm! Zamanında Anḳara'da adam (407)ġonuşacaħ burda dinliyecāñ, dirdi. Zaman gelecek damın ŧepesine ġadar ekin (408)ekecekler dirlerdi. Şindik öyle oldu, Hortu'nuñ, köyümüzün, dört tarafı var ya bi (409)yol geçiyo bura ekin, şura köy. Damıñ ŧepesi ġaldı ekilmedik. Yok şindik senin (410)anlıyacān arazi bitti. Çitçilik yoħ amma mecbur yapacıyıħ bu çitçiliğ̊.

15. Metin

Ad Soyad : Cihan Uygur

Doğum Tarihi : 1980

Öğrenim Durumu : Lise

Meslek : Çiftçi (Muhtar)

Yer : Hortu

Geçmiş günlerden bahseder misiniz?

(411)Esġiden köyümüzün büyük çoğunluğu ġoyunla geçiniyodu, ġoyun çoħdu. Elli beş bin (412)ġoyun vardı daha öncelerde şimdi yirmi bine düşdü. Yāşlar olmuyo. Hayvanların (413)otlarkana yirleri de ḳalmadı. Eti ġurutullardı çocukluğ̊umuzda nenem yapardı . (415)Dārcık dirdik. Et güneşte ġururdu. Çoħ datlı olurdu. Çocuklumuzuñ dadı mı artık. (416)Dārcıḳ da deri yani. Ékmäk ġorduk, o dārcıā ekmäk ġorduk. Ekmek onuñ içinde (417)dururdu. Ne gevrerdi ne de ġururdu yumuşacık, burcu burcu kokardı. Şindiḳ, o (418)zamanlar babam ırahmetlik elma alırdı elma bűyük yarısı var yarısı yoħ çürümüş (419)kesmişler satıyollar o zamanlar ama bi saatlik yirden kokusu burcu burcu (420)geliyodu. Şindi yanında oturuyok elmanıñ, elmanıñ kokusunu bulamıyok. Mesala (421)ekmek yapıyoḳ hani ġadınlar toplanıp ġış ekmä yapıyo. Bi saatlik yirden tannurıñ (422)kokusu geliyodu ékmäñ kokusu. Şindik var mı? Yok. Niye yoḳ? Güþre öteberi (423)işte ġayÞıŧti o tahıllarımızı bizim. GüÞre bilmiyoduk o zamanlar biz. GüÞre neci diyoduḳ biz.

16. Metin

Ad Soyad : Fazlı Sunar

Doğum Tarihi : 1961

Öğrenim Durumu : İlkokul

Meslek : Çiftçi

Yer : Kargacı

Bektik Türkmenleri ne zaman gelmiş buralara?

(424)Bekdikler geleli herẖalde bi iki asır olmuştur. Ben altmış iki yaşında olduğuma göre. (425)Hortu'ya gelgin. Hortu'dan da dālgın. Gargacı, Sarıtopallı, Selbili, Akẖüyük, (426)buyannıya dālgın, Türkmen, buralara dālgın. Öyleymişimiş. Ben bunu biliyom. (427)Genellikle mısır ēkiyom. Traktörneñ çalışıyok. Çifçilik yapıyoḳ. İşci getirik (428)götürürdük. Siirt'de yaptım asġerliğ, 82'de, o zaman yol mol yōdu. Anaya babaya (428)önceden saygı sevgi çōğdu. Şimdi o saygı sevgi yoẖ. Evelden baya bi saygı vardı (429)şimdi o yoẖ, arasañ bulamassıñ yani. Bulamašsıñız yani.

17. Metin

Ad Soyad: Nusret Yücel

Doğum Tarihi: 1958

Öğrenim Durumu: İlkokul

Meslek: Çiftçi

Yer: Kamışlıkuyu

Çocukluğunuzla ilgili neler hatırlıyorsunuz?

(430)Çocuẖkene çenber bulursaẖ tekiyoduẖ. Ellā diyi bi oyun vardı yani onu nasıl (431)anlatıyım. Bi hata yaptīğıñ zaman ella dirdiẖ çizginiñ üstünde atlardıẖ.(432)Annem; hemi doẖturdu hemi āğıtcıydı hemi aşcıydı o farklı bi gadındı. Annem (433)ırahmetlik. Mesela seniñ bi ölüñ olsun dirlerdi ki Sabire gelsin bi āğlasıñ. Hiç yani (434)bişeyiñ olmadan sağa āt yakardı. Kendi babam erken öldüğ için annem bōle yürä (435)yanık bi ġadındı hemen bi şeẏ de çok çabuk āğlardı, duygusaldı. Otuz yedi täne ġadın (436)dōrtmuş. Hemşireydi aynı zamanda esġi zamanda taksi yoẖtu

ambulans yoħtu [437]ulaşım yoħtu. Mesela biriniñ eli ġısılmış hemen ona bi melhem yapardı.

Merhemi nasıl yapardı?

[438]Üzümü düverdi sarırdı ama o hastanıñ şekline göre. Guyruġ ġapaması dillerdi, [439]suvan atardı ocā. Suvanı ezerdi oruya sarırdı. Hastalığıñ durumuna göre. Yumurta [440]teremesi yapardı. (Yumurta teremesini nasıl yapardı?) Köz varsa köze atardı yoksa [441]tavada normal þişeceķ bi şekle gelmeden yapar ġapardı o. Neresi rahatsızsa oruya sarardı.[442]Esķiden buzdolaþ yoħtu. Sütlük veya bastırık vardı. Çakıllı bi taş üzerine ya peynir [443]yōrt neyiñ varsa o günün şartında ġonurdu. Etrafına da çı örülürdü hayvan mayvan [444]yanaşmasıñ diyi, nädar pırtı varsa atılırdı. O zaten güneş görmezdi sōğ̊uħ [445]dururdu. Esginiñ dolaþı oyudu.

Köyde eğlenceler yapılır mıydı?

[446]Köy odası yoħtu, kahve vardı. Eẏlence olmazdı. Düünler olurdu, nişan olurdu. [447]Esgiden hatır göñül daha çoħ iyiydi.

[448]Hayat şimdi güzel yaşáyana hayat şimdi güzel esġi zordu meselä tarla sulardık [449]omuz zoruynañ şimdi damlama çıħtı, çift çeker motur çıħtı, ġabin çıħtı. Annem [450]ırahmetlik çift sürmüye giderdiķ sarın babam sarın, sarın babam sarın ama şimdi [451]öyle dēğ̊el klimayı açıyoñ isdediğ̊iñ gibi sürüyoñ. Hee! Esġiye göre yaş ortalaması [452]uzadı insanlarda ölüm uzadı biraz. Biz çocukken bi adam öldü mü elli yaşında ooo! [453]Yaşlıymış diyoduķ. Şimdi uzadı esġiye göre. Hayat şimdi güzel ama esġiniñ dadı [455]o zaman yoħluķ muymuş anam rahmetlik bize şekerneñ yukaynañ ekmek dürür [456]virirdi, şindik hiçbi çocuk yimiyo. Yani bildiğiñ yuķanın içine şekeri böẏle dökerdi [457]suynan hafif bi de suynan ıslatırdı o bi tatlı olurdu ayrıyetten bi tatlı olur. Şimdi [458]farklı bi ortam var. Anam üzerlik doħurdu, anam çok güzel kilim doħunurdu. [459]Daban halısı meşh̊ūrdu yani. Dūğ̊ün oluken hele de daban halısı olmadan gelin ġız [460]gitmezdi. Yün halı yani, ortáya serilecek yün halı yani.

18. Metin

Ad Soyad : İsmail Kelleci

Doğum Tarihi : 1953

Öğrenim Durumu : İlkokul

Meslek : Esnaf

Yer : Selvili

(461)O zamanlar Selvili, Tatırlı bir aradaydı. Şimdi ayrıldılar. Otuz oyuz beş sene beraberidiler. (462)İlkokulu dokuz senede oħudum. Babamñan öküz arabasıyla daş çekti̇ķ köyün oħuluna, (463)Akĥüyüñ dāğ̊ndan ārı.

(464)Benim çocukluğum çok berdi biçmeynen geçti berdi. Bıyık biçmeynen geçti. Çapa (465)çapaladıķ. Efendime söylïyüm. Düven sürdüķ. Sakız aķıtırdıħ, sakız. Elimize (466)şenger sakızı aħıtırdık. Çocuklūğ̊muzda. O otlar var ya otlar çıtlık (467)dirlerdi, o söbük söbük. Onu ġazardıķ çapayla Cenabıallah tarafından ondan süt (468)çıħardı onu ufakcıħ şey ġutularına aħıtırdıķ biz. Çoħ gőzel olurdu, çok dēğ̊rli olurdu. (469)Midenin suyunu filan alırdı. Onu da satardıķ, berdi biçer satardıķ, firez dırırdık, sülük tutar satardıķ.

(470)Aşşık atma oyunu: Biz, hayvanlar öldü müydü hayvanların ayak uylukları vardı (471)onları çıħarırdık, oyardık, oruya ġurşun döħerdiķ. Onlarnañ aşşık oynardıķ. Kim (472)kimi üterse. On täne yirmi täne, aynı billa var ya billa oynardıķ güccüğkene aynı (473)onun gibi aşşık oyunu, o da çok gőzel zevkli olurdu yani. Esġiden babamñan ava (474)giderdiķ ġaz avlarına giderdiķ. O zaman tüfeġ filan yoħtu ya tazılarımız vardı. (475)Davşan avına giderdiħ, ġar yārdı.

(476)Kelōğ̊lan masalları anlatılırdı. Araþaşı vardı. Bozaş vardı. Ġuymak yaparlardı. (477)Büyüklere bibi dinirdi, cici dinirdi, dede dinirdi, ebe dinirdi.

19. Metin

Ad Soyad : Burhanettin Kılıç

Doğum Tarihi : 1940

Öğrenim Durumu : Okur-yazar

Meslek : Çiftçi

Yer : Bulgurluk

Geçiminizi nasıl sağlıyordunuz?

(478)Böyle günlerim geçti. Ġayınbaba üś dene eniştesi vardı iki täne de ōğ̊lu vardı. Şŏruya (479)otururdu yüksek yire, otururdu ben de şŏruya otururdum ġapınıñ āğ̊zına, ben de (480)ġardeşiniñ çōçuẏdum, şŏruya otururdum. Onlar yalan da olsa dinlerdi biz dürüs (481)olsak dinnemezdi. Biz ġoptuķ gittiķ şiyittiķ bu sefer gel, gel

buruya gel didi. Beni (482)yanına aldı onları ġōdu. Sen ġoptuñ gittiñ Allah saña virdi bunlar benim ölümümü (483)bekliyollar didi. Allah misli mislini virdi. Böyle kötü günler geldi geçti. (484)Āħrabalardan hiç bi sebeþlenmedim. İliñ adamı yardımcı oldu. Ben, biçer nefsime (485)aldım. Nefsime alıncı geldi arħadaşıñ biri imza attı. Ġapıdan çıħınca sen bunları (486)neyle alacāñ didi. 200 bin liraya imza attı bi arħadaş. Ee! O da babamıñ emmisiniñ (487)ōğ̊lu. Sen bunlarıñ neyini alacāñ didi. Adanı'ya vardım, Adana'da Burhaneddin Āğ̊ (488)didiler her sene geliyoduñ üş dört sene çoħ iyi gelip geçiyoduk didi bu sene çok (489)kötü durumuñ didi. Ben de biçeri nefsime alacādım, borcumu ödüyemem didim. Eee! (490)Onlar da ne didi biliyoñ mu? Ellişer lira para virelim git o borcuñu öde gel didiler. (491)O adamlar da ȫ̊yle, o çocuklar da. Hemen ben ordan tamam didim dur bālım didim. (492)Biçeri bi yőrüttüķ yőrüttük ki biçer bĮ para ġazandı. 200 bin lira diyoduk ya 300 (491)bin lira para aldıķ. Geldiķ, al al al! Virdik. O adam da şōrda ekini var. Baña neyiñi (492)alacāñ diyen. Babamıñ da emmisiniñ ōğ̊lu. Biçer orda arıza yaptı ben ġaynāk alıp (493)geliyom o da bindi. Didim ki bu biçeri sen alırdıñ didim, kefil olan adama da engel (494)oldum didi. Ben de senin ekiniñi biçmiyom didim indirdim biçerden aşşāya. Çıħtık (495)geldik gāri. Böyle kötü günlerimiz oldu. Kötü günlerimiz çoħ oldu.

Askerliği nerede yaptınız? Askerlik anılarınızdan anlatır mısınız?

(496)Asgerde… Asgeri de annadıyım. Amasya'dayım. Gel yavrum oturun şuruya, (497)şuruya. Amasya'dayım ben. Horda acemiyik. Bi tahım çavışmız var. Orda (498)eğitim biriminde. Ben burda kilomu doldurmadan gittim. Zayıfıdıħ yōğ̊du. Oruya (499)vardık ki masanıñ üstünde etler şöyle ġayılı biz boyuna atıyoħ. Et ney hiś görmedik (500)şimdi dōğ̊ru söylüyeceseġ, yoħ. Orda yirken yirkene. Orda bi altmış beş kilo vurdum tam (501)iyi̊.1.60 da boyum var. Tamam. Orda tahım çavışını bi iri yarı çavış kavga ideceķ (502)bizim çavışı dővecek. Şimdi onlar şiderken biz arħadan vardıħ şȫ̊yle bi tutduķ (503)çavışı o iri yarı çavışı o yanna vurdu bu yanna töbe ġoyurmadı töbe. O arada öbür (504)çavışlar da ġoptu geldi aralaşdırdıķ. Ġavga aralaşdı . Diyollarkine yav! Şuncāz (505)adamın elinden ġurtulamadıñ. Amma sıkı dayanıyom hiç sıkıyım da! Län diyo (506)şuncāz adamın elinden ġurtuluþ çıħamadıñ län diyo ne biliyim län diyo adam saħız (507)gibi sarıldı diyo. Ordan Erzurum'a vardım. Erzurum'a vardım elbisemi yaptırtım. (508)Bi de İzmir'in Bergama'dan yatak arkadaşım var. Onuñ elbisesini yapdırdıķ. Yüz elli (509)kişi ġadar olduķ. Erzurum'a vardık. Binbaşı diyo bunu ben alacam yüzbaşı diyo (510)ben alacam. Gayrıñ binbaşım bizi almış. Sofór ġursuna gidik

geliyom. Şofór [511]ġursuna gidip gelirkene A grubu, B grubu. Üś kişi viriyollardı, bi şofóre. Adamlar [512]depreçi bilmiyor fireni bilmiyor bişi bilmiyollar, gacır gacır! Ġoca arabalar da yiñi [513]geldi amma. Üçüncüye biz bindik. Bizde de tēğ̊men var. Tēğ̊men; ben bindim [514]birinci, "*ƒ*ites nire?" didi. *ƒ*ites ihi bura didim, yazılı bura. Giri giri gidecāñ [515]ġapıdan bakıyok. ġapıdan baħma şurdan baħ didi. Bi baħtıħ ħızar gibi çıħtıħ. Bi [516]de oráya girdiķ. Dur didi. Seniñ vazfeñ ney didi baña. Ben de çobanım didim. [517]İniẏvirdi. Siziñ çobanıñız böyle olur da didi şofórüñüz pilot mu olur didi bize iki [518]üś dene vurdu. Çünkü burda ben vasta ġullanıyodum, biçer ġullanıyodum. Motŏr [519]ġullanıyodum, dimediķ. Böyleydi. Orda şoför ġursunu birincilineñ ġazanmıssım. [520]Ondan sonra geldik gelinci tabur şiyi, binbaşı çavuş ġursuna gönderecek beni. [521]Ordunaŧ'a araba üzerinde göreceñ didi. Dāldık oruya vardık. En ufāħ da benidim [522]yāv. On beş kişiydik. Çocuklar güzel oħuyo. Ben ilkokulu birden ikiye geçŧim. Az çok [523]asġerde öğ̊rendim ben bu oħulu.

[524]Çavuşlū ġazandıħ. Garaŝta duruyom. Garaŝda çok da sevellerdi bölükde. Orda [525]ġaldık, galıncı tabur gumandanı baña geldi. Burda uzatmalı olaraķdan ġal. Sankı [526]başġa dėvleŧde yapıyok. Hiç görmediṃ bi Ulūşla'yı gördük asġere gitmeden başġa [527]yoħ, yoħ ġalmam. Neyim var, ayda 13 lira para alırdım o beni idare iderdi. Ben [528]burdan para da istemezdim. Gonya'nıñ Yarma'dan o köyünden çocuklar vardı [529]onlara ayda 100 lira 150 lira para gelirdi, iyi paraydı. Ben de ayda 13 lira alırdım [530]onu alırdım başka yok. Benim param buydu. Burda ġal, ġalmaķ! Didi ki seniñ didi [531]iki ay şiyiñi salmıcām, teskireñi salmıcāğ̊am didi. Melmeketi ŏğ̊ren gel didi. Geldik [532]buruya durum kötü. Al bām buruya da gelinci ġız aldıķ ġaçdık. Mahzenleşdik. [533]Hepisi unuŧuldu. Gidemedik öyle ġaldık. Ben buruya geldim Almanya'ya yazıldım, [534]kāğ̊dım geldi, anam boynuma sarıldı. Asġerden geldin bi de gavuruñ içine mi [535]gidecēñ didi. O da anam engel oldu. Ee! Ben evliyiķ, burdan dartma çekmiye [536]giderdik şiye Ereyl'e, amele þazarına varırdım on beş liraydı. Çekdik dartmayı, on beş lira [537]aldık. Ékmek aldım geldim. İkinci günü giŧŧim. Sabah ekmä yimedim. Acıktım. Amele [538]Þazarı dālmış, dālıncı fırının önünden geçerdim ekmek burcu burcu kokardı. [539]Āğ̊ladım āğ̊ladım, fırınıñ önünde āğ̊ladım. Orda bi arkadaş geldi, bi köylüm. 10 [540]ġuruş aldım onu hem āğ̊ladım hem yidiķ. Üŝ sefer āğ̊ladım. İkisinde aç ġaldıydım. [541]Birinde de Osmaniye de parasız ġaldık biçerneñ. Öyle kötü günlerim geldi geçŧi [542]benim, açlık çoħ kötü. Açlīnañ duşmannañ Allah terbiye itmesin zor.

20. Metin

Ad Soyad : Ahmet Işık

Doğum Tarihi : 1960

Öğrenim Durumu : İlkokul

Meslek : Çiftçi

Yer : Yukarıgöndelen

Bu yörede çokça kullanılan "yallı" ne anlama geliyor, niçin kullanılıyor?

(543)Şindi yallı: iki ġişi arasında yani veya ufak bi aile toplulū arasında genelde birġaç (544)arkadaş arasında meselä ortuya bi yemeķ gonuyo ya bunuñ şéysinde yani birisi (545)fazla saldırıyo ondan yiyyo bundan yiyyo ondan yiyyo, oruya buruya saldırıyo; (546)yanında biri diyo ki ya diyo yallı gibi niye oruya buruya saldırıyoñ diyo. Yavaş olsane diyo. Yallı gibi dimek çok fazla (547)aşırı yemek yani haddini aşmaġ dimek yani.

(548)Yallı hayali bir cisim, tarifi hiç olmadıħ cisim. Hayali bi yaratıķ örnek canavar (549)diyi bi yaratık yok amma bizim buralarda canavar var, canavar ney? Bizim (550)buralarda ġurt, bildiğmiz ġurt. Öbür taraftan yallı adam, yani yallı gibi bi yaratıħ (552)yok amma yallı gibi ġolayına gelmiş ya abartılı ġonuşmak anlamında. Çoħ yirseñiz yallı gibi dirler. Evel eveliyahdan iliñ yanındayķan çoħ yimezler.

Tavatır ne demek?

(553)Bi çit at arabası seniñ yani çift atlı at arabañ var senin atların zayıf bakımsız, öbür (554)diğeri de diyelim ki üstün bi at alıġ, araba alıġ. Ooo! Maşşalla çavış seniñ atıñ (555)tavatırmış, zorluymuş, yani daha iyi anlamında veya herhangi bi traktör veya bi (556)araba yani köy yirlerinde olur genelde almış yani adam anōv! ooo! Çok tavatırmış (557)zorluymuş. İyy. Nirden aldın? Kimden aldın, nası aldıñ, gaça aldın, parayı nirden buldun? (558)Tavatır dimek içün o eşyanın veya ġişiniñ herkeşçe bēğenilmesi ilāzım.

Sohbetlerinizde anlattığınız fıkralar, masallar, hikayeler var mı?

(558)Bir gün Émirgazili'yneñ yılanı çuvalıñ içine atacaħlarmış. Yılan girmicēğem diyi diretmiş. Sonunda atmışlar. Län! Buñlar dğşüyomuş. (559)Dğşürkene dğşürkene épéẏ bi vaķıt geşmiş. Yılan Émirgazili'den ġurtulmuş.

(560)Çuvaldan çıkmış, ġaçmış. Épéẏ bi yol yürüyük. Bakmış ġarşısından ĠaraÞıñarlı geliyo. (561)Giri dönmüş, kaçarak çuvala varmış. (562)Gurban oldūğ̊m çuvalı aç da giriyim, diyi yalvarmış yılana. Yılan da hani dimin gurtulacām deyi ūğ̊raşıyoduñ dimiş.(563)Yiñitten çuvala girik.

(564)Esġiler anlatdılar bu fıkrayı. Nasraddin Hoca fıkrası. Adamıñ biri Hoca'nıñ (565)şapġasını alıḳ ġaçıħ. Hoca dutamamış. Girisiñ giri gitmiş. Gabiriñ gapısına oturmuş. "Yav (566)Hoca niye burda oturuyoñ?" diyene "Filan adam şapġamı aldı ġaçdı onu (567)bekliyom." dimiş. "Hoca! Buruya gelir mi, o" dimişler. " Nasıl olsa bu ġapıya gelecek o." dimiş. Gelene ġadar serviniñ altında beklerim dimiş.

21. Metin

Ad Soyad : Necla Karataş

Doğum Tarihi : 1955

Öğrenim Durumu : İlkokul

Meslek : Ev hanımı

Yer : Zengen

Zengen'e ne zaman ve nasıl yerleştiniz? Çocukluk günlerinizden aklınızda neler kaldı?

(567)Bizim köye nasıl gelmişler? Eee! Maraş'tan gelmişler. Maraş'tan. Bunu ben (569)duydūğ̊mda çoḳ ġüççḭ̄düm ama añnatıyollar hâlen de duyarım. Hatta baña biri (570)sordu, dédiler ki siz köpekle mi geldiñiz, atınañ mı? Allaḫ̊ Allaḫ̊! Bu ne demek (571)ya! Eve geldim, anne dédim, baña böyle bi soru soruldu dédim. Güldü, ḳızım didi (572)he öyle dedi. Kimisi dedi atınañ gelmiş, kimisi eşşeneñ gelmiş, kimisi de köpeneñ (573)gelmiş. Biz neyneñ gelmişiz dédim. Biz köpēneñ gelmişiz. Köpēneñ gelinmiş. (574)Gamışlıguyu var, Çiller falan. Onlar kimisi atınañ gelmiş, kimisi eşşeneñ gelmiş. (575)Bizim köy de köpēneñ gelmiş. Nası bi şiẏse. Annemiñ annadīğ̊ına göre…

(576)Esġiden herkeş herkeşe güvenebiliyodu. Esġiden öyle bir hayat vardı. Esġiden (577)öyle güzel şeyler vardı. Herkeş herkeşe güvenebiliyodu. Hindik kimsiye (578)güvenemiyoñ. Anam dir. Esgiden öylesi hayat varıdı. Hızır dahi görüküyodu dir, (579)şeytan bile görüküyodu dir. Anne sen gördün mü? didim, gördüm didi. Hızırı da (580)gördüm yavrım didi, şeytanı da gördüm didi. Esgiden böyle bir de yılan varmış (581)ebeyılanı diller. Benim anneannem, o ebeyılanınıñ depesinde fes varmış o kadar

(582)güzel bi fesmiş ki o fesin üstüne mesela şu dalıñdakı çeketi aṫṫığ̊īñ zaman o (583)düşerimiş. O kadar þāh̊alıymış ki añnadılacak gibi değ̊elmiş. Görebiliyormuş (584)herkeş. Şimdi yoḳ o. Mesela dillerdi dek gelirseñiz öyle köy yirlerinde oluyormuş dek gelirseniz onu depesine atıñ fesini düşsüñ dillerdi. (585)Biz de fes arardıḳ yılanlarda. Öyle de oluyomuş. Bizim köy hep ġanılan cinsdenidi hep ucuzca gandırık alıp gitmişler ellerinden.

SONUÇ

Konya Ereğli Bekdik Türkmen ağzının saha araştırma çalışmasıyla Oğuz Türk lehçesi özellikleri taşıdığı sonucuna varılmıştır. Anadolu ağızlarını sınıflandıran Leyla Karahan, bu ağızları Kuzey, Doğu ve Batı olmak üzere üç ana ağız grubuna ayırmıştır. Bu sınıflandırmada her bir ana ağız grubunu alt ağız grupları ve ikinci derecedeki alt gruplarıyla ortaya koymuştur. Karahan, eserinde Ereğli ağzını; Batı Grubu ağızları, VII. grup, ikinci derecedeki alt gruplar içerisinde göstermiştir (Karahan, 2022: 178). KEBTA, VII. alt ağız grubunun karakteristiği olan şu özellikleri taşımaktadır:

1. Anadolu ağızlarında olduğu gibi Ölçünlü Türkiye Türkçesinde yer alan ünlülerin yanı sıra ölçün dışı ünlüler de yer almaktadır: [ä], [á], [ā], [é], [ė], [í], [ï], [ó], [ŏ], [ő], [ú], [ű].

2. Oğuz Türk lehçesinde kullanıldığı gibi KEBTA'da ÖTT yazı dilindeki ünsüzlerin yanı sıra ölçün dışı ünsüzler yer almaktadır: [þ], [*ƒ*], [ġ], [ħ], [ķ], [ñ], [š], [ś], [ŧ].

Oğuz Türk lehçesinde ünlü değişmesi Bekdik ağzında da kullanılmaktadır:

- a->-ä- : çeräğ̊di "çeyrek idi"

-e-> -é- : şéyidi "şey idi"

-o->-ŏ- : dōğ̊ŏmluyum "doğumluyum"

-ö- >-ő- : dővecek "dövecek"

3. Yazı dilindeki yuvarlak ünlüler Anadolu ağızlarında kullanıldığı gibi KEBTA'da görülmektedir: hamúrını "hamurunu", çaþıt "çaput"

Oğuz Türk lehçelerinde yaygın özelliklerinden olan ünsüz değişmesi incelediğimiz yörenin ağzında da görülür:

k->ġ-: ġomşuysan "komşuysan"

-ķ>-ħ: çoħ "çok"

-ķ>-ħ: doħuyoduħ "dokuyorduk"

t->d-: dakardı "takardı"

z->s-: šeþšeden "sebzeden"

–ç->-ś-: öndüśleşiyoķ "ödünçleşiyoruz"

4. Oğuz Türk lehçelerinde eskiden beri yaygın bir şekilde kullanılan arka ve orta damak ünsüzü "-ñ" sesi bazı kelime ve eklerde korunmuştur: baña "bana"

5. Şimdiki zaman ekindeki -r sesi düşmesi Oğuz Türk lehçelerinin genelinde görülmektedir:

-r- >Ø yapıyodum "yapıyordum"

Ereğli'nin nüfusu çeşitli topluluklardan oluşmaktadır. Bunlar, Bekdik, Çayan, Dağlı, Kakçı gibi adlarla bilinen gruplardır. Bekdikleri bu topluluklardan ayıran belirgin ağız özellikleri şunlardır:

1. ñ, ħ, g, ünsüzlerinin yaygın kullanılması. (baña, yoħ, gız)
2. Zamir kökenli teklik ve çokluk 1. Kişi ve bildirme ekleri -ım /-im, -ıķ /-ik /-ıħ eklerinin kullanımı. (atarıķ, alırıħ)
3. -ıķ/ -ik geçmiş zaman ekinin kullanılması. (geliķ, alıķ)
4. -ıķ/ -ik ekinin zarf fiil olarak kullanıması. (alık gaçık.)

Yukarıda belirtilen özellikler bakımından KEBTA'nın Oğuz Türk lehçesi özelliklerini taşıdığı sonucuna varılmıştır.

SÖZLÜK

A a

an: İki tarla arasındaki sınır.

ana: Anne.

B b

barnak: Parmak.

bastırık: Yağ, peynir, yoğurt gibi yiyeceklerin yapıldığı ve saklandığı yer.

berdi: Sapı hasır, zembil, ip yapmakta, semer yastık doldurmakta ve dam örtmekte kullanılan bir çeşit saz.

bibi: Hala.

buğaz: Boğaz.

buyday: Buğday.

C c

camız: Manda.

cırcır: Fermuar.

cici: Yenge (Amcanın karısı, eşi), teyze, hala.

cingil: Süt kabı. Küçük bakraç. Yoğurt konan saplı kap, küçük bakraç.

Ç ç

çekişmek: Münakaşa etmek. Ağız kavgası etmek.

çem: Ev yapımında kullanılan otlu toprak.

çitne atmak: Hayvanların tekme atması.

çömçe: Tahta kepçe, çemçe.

D d

dārcık (dağarcık): Kurutulmuş et. Yüzülmüş hayvan derisi.

depik (depig, tepik): Tekme, çifte.

deynek: Değnek. Sopa.

dezze: Teyze

döğme: Döğülüp kabuğu çıkartılmış buğday, yarma. Çekilmiş buğday. Bulgur.

döşşek: Yatak, şilte, minder.

dulda: Yağmur, güneş ve rüzgârın etkileyemediği gizli, kuytu yer; siper.

duluk: Yüz. Şakak. Favori.

dutaç (dutacak): Tencere tutacağı.

düğürcük: İnce bulgur.

dümbelek: Ağzına deri gerilmiş, çanak biçiminde, darbukaya benzer bir tür çalgı; dümbüldek.

dürü: Gelinlerin damat ve akrabalarına, damatların da gelin ve akrabalarına verdiği armağan. Çeyiz.

düven: Harmanda ekinlerin sapı ve tanelerini ayırmak için kullanılan, önüne koşulan hayvanlarla çekilen, alt yüzünde keskin çakmak taşları dikine çakılı bulunan, kızak biçiminde araç.

E e

ebe: Büyükanne, nine.

emmi: Amca.

eşik: Kapı boşluğunun alt yanında bulunan alçak basamak; asitane.

evlek: Dört yüz metrekare arazi ölçüsü. Dönümün dörtte biri kadar olan alan ölçüsü.

evrağaç, evreç: Saç üzerinde pişirilen yufka ekmekleri çevirmeye yarayan uzun ve yassı tahta araç.

F f

fasülle: Fasulye.

fırıldak: Topaç.

fistan: Tek parça kadın giysisi.

G g

giriyannı: Geriye kalan, diğerleri

gosa: Bir tür uzun saplı orak.

goyun: Koyun.

göde: Kısa boylu, şişman, göbekli.

göğ-gök: Ham olmamış meyve, mavi renk.

gön: Deri.

graf: Saten, ipekli kumaş.

H h

hacet: İhtiyaç.

haral: Büyük çuval.

hareni: Yemek yapılan kazan.

helke: Büyük su kabı, kova.

heye: Evet.

hezen: Çatıya döşenen ağaç.

hısım: Akraba.

horanta: Çocuk, ev halkı.

I ı

ılıştırmak: Ilıtmak.

ıska: Küçük soğan.

ıylım: Arka arkaya, ardı ardına.

İ i

ibrik: Su koymaya yarayan kulplu, emzikli kap.

icik: Çok az, biraz.

ilahana: Lahana.

ilārşı: Ele karşı.

ilenme: Birinin kötü bir duruma düşmesi dileğini gönlünden geçirmek veya açıkça söylemek; beddua etmek, kargımak, kargışlamak, intizar etmek.

işlik: Gömlek. Mintan, gömlek.

K k

kak: Kurutulmuş meyve.

katık: Ekmeğin yanında yenilen yiyecek.

kavurga: Buğday ve nohut kavurması.

kayıt: Günlük kullanılan araç gereş, eşyalar. Araç, eşya.

kelek: Ham kavun, karpuz.

kelik: Eski ayakkabı.

kenger sakızı: Kenger sütünden yapılan bir sakız türü; çengel sakızı, kengel sakızı.

kesek: Bel, çapa veya sabanın topraktan kaldırdığı iri parça.

kirkit: Dokumacılıkta atkı ipliğini sıkıştırmak için kullanılan, demirden veya ağaçtan yapılmış dişli araç.

kirmen: Elde yün eğirmeye yarayan araç.

kömbe: Un, tuz ve yağ ile yoğrulan kızgın sacda veya fırında pişirilen ekmek.

köse: Kısa boylu.

köynek: Gömlek, iç gömleği.

kurşak: Kadınların arkadan bellerine bağladıkları işlemeli kuşak.

küncü: Susam tanesi.

L l

laba: Tarım aracı.

leğençe: Leğen.

M m

mezer: Mezar.

mıh: Çivi.

mısmıl: Doğru, düzgün, kurala uygun.

mundar: İşe yaramaz. İslamî kurala uygun olmayan.

O o

oklā: Oklava.

orak: Tarım aracı.

P p

pança: Avuç içi.

pendir: Peynir.

peşkir: Havlu.

pırtı: Kumaş, elbise.

pontul: Pantolon.

puhare: Baca.

püskürüt: Bisküvi

püsük: Kedi.

S s

sakı: Ceket.

salıngaç: Salıncak.

sası: Tatsız tuzsuz.

sıkma: Yufka dürümü.

sokum: Lokma.

soyka: Ölünün üzerinden çıkan giysi.

söbü: Yassı.

sütlük: Kamıştan yapılmış süt ürünlerinin korunduğu yer.

Ş ş

şeer: Şehir.

şire: Tatlı.

T t

takga: Takke.

tandır: Ekmek pişirilen ocak.

tas: Su içilen kap.

tavatır: Övgüye layık, güzel.

topak: Kısa boy. Yuvarlak biçimde olan nesne; toparlak.

tuluk: Deriden yapılmış torba.

U u

uğunmak: Acı veya ağrı duymak.

urba: Elbise.

urub: Ölçü.

urbuya: Küçük altın.

Ü ü

üleşmek: Paylaşmak.

ütme: 1. Bir şeyi tüylerini yakmak için alevden geçirmek.

2. Taze buğday veya mısırı ateşe tutup alazlamak.

3.Oyunda yenerek bir şey kazanmak; utmak, yutmak.

üzerlik: Özerlik otu.

Y y

yağlık: Baş örtüsü.

yal: Un ve su ile yapılan köpek maması.

yallı: Hayalı canavar.

yesir: Esir.

yidik: Yedik.

yuka: Yufka ekmek, sığ derin olmayan.

yumuş (buyurmak): Söz dinleme, emir.

yunak: Çamaşır yıkanan ve yıkanılan yer.

yumak: Yıkamak.

Z z

zımbık: Yumruk.

zilif: Zülüf, kâkül.

KAYNAKÇA

Akın, C. (2022). *Türkiye Türkçesi I Ses Bilgisi*. Ankara: Gazi Kitabevi.

Ay, Ö. (2022). *Türkiye Türkçesi I Ses Bilgisi*. Ankara: Gazi Kitabevi.

Boberg, C., Nerbonne, J., Watt, D. (2023). *Ağız Bilimi El Kitabı* (Çev. Ed. Caner Kerimoğlu), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Boz, E., Aktaş S. G. (2017). *Eskişehir İli Dil Atlası*. Ankara: Gazi Kitabevi

Buran, A. (2021). Türkçede Uzun Ünlüler ve Bir Terim Önerisi. *IX. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Tonyukuk Anısına*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Çıracı, K. (2019). Konya İli Ağızlarına Dair Bir Bibliyografya Denemesi. *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 4 (1), 176-201.

Derleme Sözlüğü. (1993). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Doğru, F. (2019). "Ses Değişmeleri" *Türkiye Türkçesi I Ses Bilgisi*. Ankara: Gazi Kitabevi.

Doğru, F. (2022). *Eskişehir İli Manav Ağızları*. Ankara: Türk Dil Kurumu .

Eren, H. (2000). *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Erenoğlu Ataizi, D. (2019). "Temel Kavramlar", *Türkiye Türkçesi I Sesbilgisi*. Ankara: Gazi Kitabevi.

Ergin, M. (1993). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayın.

Gemalmaz, E. (1999) Ağız Bilimi Araştırmaları Üzerine Genellemeler, *Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni.* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Gündüz, A. (2011). Kırşehir-Aksaray Arasında Bir Bekdik Köyü (Tarihi, Görenek, Örf ve Adetleri). *History Studies*, s. 247-259.

Halaçoğlu, Y. (1997). *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleşmesi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Karaağaç, G. (2010). *Türkçenin Ses Bilgisi*. İstanbul: Kesit Yayınları.

Karaağaç, G. (2013). *Türkçenin Dil Bilgisi*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Karahan, L. (1999). Ağız Araştırmaları Alanında Yapılması Gereken Çalışmalar. *Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni, (9 Mayıs 1997, Ankara)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Karahan, L. (2022). *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Konyalı, İ.H. (1970). *Abideleri ve Kitabeleri ile Konya Ereğli'si Tarihi*. İstanbul: Fatih Matbaası.

Korkmaz, Z. (1992). *Gramer Terimleri Sözlüğü.* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Korkmaz, Z. (1994). *Nevşehir ve Yöresi Ağızları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Korkmaz, Z. (2017). *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Korkmaz, Z. (2019). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*: Ankara. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Peker, S. (1995). *Bekdik (Konya/Ereğli) Halk Edebiyatı Üzerine Bir İnceleme* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Konya Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Rabanus, S. (2023). *Ağız Bilimi El Kitabı* (Çev. Ed. Caner Kerimoğlu), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. s. 535-560.

Sayar, A. (2008). *Bekdik Türkmenleri'nin Kültürü ve Kökleri: Türkistan ve Horasan'dan Anadolu'ya*. Konya: (Kişisel Yayın.)

Türkçe Sözlük (2011). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Watt, D. (2023). *Ağız Bilimi El Kitabı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Yıldırım, F. (2008). *Çayhan Ereğli Konya Ağzı Üzerine Gözlemler*. VI. Uluslar Arası Türk Dili Kurultayı, Ankara.